

କିଶୁ କିଶୁକିଶା

ଓଡ଼ିଶା ପବ୍ଲିଶିଙ୍ଗ୍ ହାଉସ୍

ବିଶ୍ଵ ବିପ୍ଳବିଣୀ

ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳା ଦେବୀ

ନୂତନ ମୁଦ୍ରଣ—୧୯୫୮

ପ୍ରକାଶକ

ଓଡ଼ିଶା ପବ୍ଲିଶିଙ୍ଗ୍ ହାଉସ୍

ବ୍ରହ୍ମପୁର, କଟକ, ସମ୍ବଲପୁର, ଜୟପୁର

ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା ବାରଅଶୀ ମାତ୍ର

ସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
ଉତ୍କଳ ସାରଣୀ କୁଳଳାକୁମାରୀ	୧
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାଈ	୧୦
ସୋପିଆ ବାଢ଼ିନା	୨୩
ହାଜା ଲମ୍ବିକ	୩୨
କଳ୍ପନା ଦତ୍ତ	୩୭
ଭେରା ପିତ୍ତଳର	୫୯
କାଉଣ୍ଡେସ ମାଜିଏ ରକ୍ଷ	୭୨
ହାଲି ଦେ ହାନୁନ	୮୭
ବିପ୍ଳବଣୀ ସାଧୁକା ଚତୋର ସୁଣୀ ମୀର ବାଈ	୯୩
ସୁଣୀ ଅହଲ୍ୟା ବାଈ	୧୦୮
ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗର ବିପ୍ଳବଣୀ	୧୧୮
ଜନାବାଈ	୧୩୦

ଉତ୍କଳ ଭାରତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ

ଆମ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡରେ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ତାଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା
ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଅନାଳରେ ତାଙ୍କର
ବିପ୍ଳବୀ ଦୃଷ୍ଟି ନ ଥିଲେ ସେ ଉତ୍କଳ-ଚିତ୍ରକୁ ତାଙ୍କର ପରିଶିଷ୍ଟ
ଜୀବନର ଭାବ ସମ୍ପଦ ଦେଇ ଆହୁରି ଔଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟମୟ, ରସାଳ,
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟ ଓ ଜାତୀୟ ଭାବଧାରରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରି ପାର
ଥାନ୍ତେ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ତରରେ ଯେଉଁ ସ୍ଵଦେଶ ବସ୍ତୁତା ଥିଲା ଓ
ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ, କବିତା ରଚନାବଳୀରେ ନିଜ ଜାତି ଓ ଦେଶକୁ
ଦେଶ ବାହାରେ ଅନ୍ୟଜାତି ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ଚିତ୍ରକରି ଦେଖାଇବା
ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଗଭୀର ଆକୁଳ ଆକାଂକ୍ଷା ଥିଲା । ଏହି
ଜାତୀୟ ପ୍ରୀତି ତାଙ୍କୁ ଆମ ଦେଶରେ ଚରସ୍ପରଣୀୟା କରିଛି । ସେ
ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ କୁଳରେ ଜନ୍ମି ଓ ଇଂରେଜ ସଂସ୍କୃତିରେ ବଢ଼ି ଡାକ୍ତର
ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିଲେ । ପିଲାଦିନେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ତାଙ୍କ ବାପା
ମାଆଙ୍କ ପାଖରେ ରହି ଶିକ୍ଷା ପାଇଥିଲେ । ଅଳ୍ପ ବୟସରେ
ଡାକ୍ତରୀ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କଟକର ଡାକ୍ତରୀ ସ୍କୁଲ ଅଧ୍ୟକ୍ଷକଙ୍କଠାରୁ ସୁନା
ମେଡ଼ାଲ ପାଇଥିଲେ । ସେ ଯୁଗରେ ତେର ବର୍ଷରେ ଧୈ ମେଟ୍ରିକ
ପାସ କରିଥିଲେ । ଡାକ୍ତର ହୋଇ ବିଲମ୍ବରେ ହିନ୍ଦୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ
ସାହିତ୍ୟ ସେବା କରି ସେ ବିବାହିତ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ ।
ସେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ତିନି ମାସ ଜେଲ୍ ଯାଇଥିଲେ ଓ

ତାଙ୍କର ଶେଷଜୀବନ ଆଡ଼କୁ ଖସି ଯିବୁଥିଲେ । ଇଂରେଜୀ, ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦୀ, ଓଡ଼ିଆ—ସବୁ ଭାଷାରେ ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଚାର ଥିଲା । ସେ ସାମାଜିକ, ରାଜନୀତିକ ସବୁ ସଭ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଛିନ୍ନମସ୍ତା ଓଡ଼ିଶାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଦେଖିବା ତାଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ଥିଲା । ସେ ତିନୋଟି ସନ୍ତାନର ଜନନୀ ଥିଲେ । ସଭ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଭାଷଣ ବଡ଼ ତେଜୋଗର୍ଭକ ଥିଲା ଏବଂ ତାଙ୍କର ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟରେ ସେ ଦେଶଚିତ୍ତରେ ବିପ୍ଳବର ମଞ୍ଜି ବୁଣୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର କବିତା ବହୁସ୍ଥଳରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହୋଇଛି ।

ଏଠାରେ ତାଙ୍କର ବିପ୍ଳବ କବିତାର କଥା କହିବା । “ସ୍ମୃତିକା” ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ପ୍ରେରଣା ବହି ଉତ୍କଳର ଚରୁଣ ଚରୁଣୀମାନଙ୍କୁ ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଆରମ୍ଭ କରିଥିବା ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନର ସମୟାନଳରେ ଯେପରି ସିଂହ ବିହମ ଆଣି ଦେଇଥିଲା, ତାହା ଓଡ଼ିଆଜାତି ଭୁଲିବ ନାହିଁ । ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜାତୀୟ ଜୀବନରେ ଗାରଭର ଶବ୍ଦଧାରା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିବାରୁ ତାହା ସରକାର ବନ୍ଦକରି ବାଜେସ୍ତାପ୍ତ କରିଦେଇଥିଲେ । ସେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ସମୟରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସହଯୋଗ ରଖି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଯୁଦ୍ଧକାଳରେ ଦେଶରେ ଜାତିର ଚୁରଣୀରୂପେ ସେ ସୈନିକମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦୀପନା ଦେଇଥିଲେ—ତାଙ୍କ କବିତାରେ । ଦିଲ୍ଲୀରେ ଉତ୍କଳ, ଉତ୍କଳ ନାଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସେ ପ୍ରଥମେ ବଢ଼ାଇଥିଲେ । ପ୍ରତି ଜନହତକର କର୍ମରେ ନିର୍ଭିକ ଭାବରେ ଆତ୍ମନିୟୋଗ କରିବା ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ବିଶେଷତ୍ୱ ଥିଲା । ସେ ନିଜର ଧର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ବିପ୍ଳବ କରି ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ହିନ୍ଦୁ ମତରେ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ସେ ହିନ୍ଦୀର ମାସିକ ପତ୍ରିକାଟିଏ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପାଦନା କରୁଥିଲେ । ଉତ୍କଳର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ତାଙ୍କର ବିପ୍ଳବ ଲେଖା ସେ ଯୁଗରେ ବଡ଼

ଆଦୃତ ହେଉ ଥିଲା । ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପୀ, କାରିଗର ଓ କଳାକାରଙ୍କ କାରିଗରୀ ଉତ୍କଳ ସୀମା ଭିତରେ ରହିଯାଉ ଥିବାରୁ ଓ ବାହାରେ ଆଉ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର କୃତିତ୍ବ କେହି ଜାଣିପାରୁ ନ ଥିବାରୁ ସେ ବଡ଼ କ୍ଷୁଦ୍ର ହେଉଥିଲେ । ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ, ଉତ୍କଳନାୟ ସମ୍ମିଳନୀର ମୁଦ୍ରାପତ୍ର ରୂପେ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଭାବ ଓଡ଼ିଶାରେ ଖୁବ୍ ଗୌରବାନ୍ବିତ ହୋଇଥିଲା । କି ତେଜ, କି ଶକ୍ତି, କି ଭବିଷ୍ୟତ ଗତି ପାଇଁ ପରିକଳ୍ପନା ତାଙ୍କୁ ଅଦ୍ବରହ କର୍ମିଣୀ ବିପ୍ଳବିଣୀ କରି ରଖିଥିଲା, ତାହା ଆମର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନେ ଅଛି । ସ୍ତୋତ୍ରସ୍ତ୍ରୀ ପରି ଥିଲା ତାଙ୍କର ଲିପିକା । ଏ ଯୁଗର ବାଣୀ ଯୁବକ କୁନ୍ତଳାଙ୍କ କାନରେ ବାଜିଥିଲା ଓ ସେହି ବାଣୀ ସେ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଉତ୍ତ୍ରିଷ୍ଟିତ, ଉଦ୍‌ବୋଧିତ, ଜାଗ୍ରତ କରିବାରେ ପ୍ରୟାସିନୀ ହୋଇଥିଲେ । ମନ, ପ୍ରାଣ, ବିବେକ, ସଂସ୍କୃତି, ଭାବ, ଚିନ୍ତା ସବୁ ଦିଗରେ ସେ ଶାଶ୍ବି ଓଡ଼ିଆଣୀ ଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ଦେଶାତ୍ମବୋଧଜନକ କବିତାମାନଙ୍କରେ “ଆହ୍ୱାନ” ଓ “ସ୍ମୃତିଙ୍କ”ର କବିତା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ଆମ ଜାତୀୟ ଜୀବନରେ ଅଯୋଗ୍ୟତା ହେତୁ ତାଙ୍କର ରଚନା ଗୁଡ଼ିକର ଆଉ ପୁନର୍ମୁଦ୍ରଣ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । “ସ୍ମୃତିଙ୍କ” ଓ ‘ଆହ୍ୱାନ’ ଭଳି ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଶାରେ କେବଳ ନୁହେଁ, ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ବିରଳ । ଉତ୍କଳର ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ ଯୁଗର ତାହା ଏକ ସମର-ସାହିତ୍ୟ ।

ମହାଭାରତୀୟ ଭାବଧାରା ସଙ୍ଗେ ଆମର ଦାନାହୀନା ଉତ୍କଳ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ବେଦନାର ଭାବ, ଉକ୍ତି, ଭାବ ସେ ଦେଶ ଚିତ୍ରେ ଦେଇଥିଲେ । ଉତ୍କଳର ଦୁଃଖଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ସେ ଲେଖିଥିଲେ:—

ପଡ଼ିଅଛି ଭାଙ୍ଗି ଦୁର୍ଗ ବାରବାଟୀ,
କୋଣାର୍କ ଶିଖର ରୁମ୍ଭିଅଛି ମାଟି

ମାଳଚନ୍ଦ୍ର ବାନା ଲେଟୁଛି ଧୂଳିରେ,
 ପୋତି ପଡ଼ିଅଛି ଚଳିକା ବାଲିରେ ।
 ଆଉ ନ ନାଚଇ ଓଡ଼ିଆ ବୋଇତ,
 ମାରୁ ତରଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ ଆଲିଙ୍ଗିତ ।
 ମାରବ ଉଜ୍ଜଳ ଶାରଳାମଙ୍ଗିତ,
 ହଜିଅଛି ଚର ଏ ଜାତି ବିଭବ ।
 ରସାତଳେ ଲୀନ ଓଡ଼ିଆ ଗରବ,
 ଛୁନୁଛନ୍ତି ଅଙ୍ଗେ ମରଣ ଉତ୍ସଙ୍ଗେ
 ନବ ଜାଗରଣ ଆଉ କି ସମ୍ଭବ ?

ସୂଦ୍ର ପ୍ରଦେଶ ସୀମା, ବ୍ୟାପ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ
 ତାଙ୍କର ତରୁଣ ପ୍ରାଣକୁ ସର୍ବଦା କଷାଦାତ କରୁଥିଲା । ଜାତିର
 ଲୁପ୍ତ ଗୌରବ ଉଦ୍ଧାର ଆଶା ସେ ମନରେ ପୋଷିଥିଲେ ।
 ପରପଦଲିତ ନିରନ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ଗର୍ବରେ ମସ୍ତକ ଉତ୍ତୋଳନ
 କରି ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ସହିତ ସମାନ ଆସନରେ
 ଦିନେ ବସି ପାରିବ—ଏହାର ସ୍ବପ୍ନ ସେ ଦେଖୁଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ
 ସେ ଗାଇଛନ୍ତି:—

ମାଗସାର ଗୀର ନ ଦୋଷୁ ରସନା—
 ନ ବାଜୁ ତାହା ଏ ଜାତି ଶ୍ରବଣେ,
 ଦେଉ କୋଟି ପ୍ରାଣ ନବ ଜାଗରଣେ,
 ଦିଅ ଉଠିବାକୁ ନବ ବିହମରେ ।
 କିପାଁ ଧୂଳି ତଳେ ରହି ମୃତ ଶେଷ,
 ହରାଇବେ ସବେ ନର ବୀର୍ଯ୍ୟ ତେଜ,
 ଅନନ୍ତ ମରଣ ଏ ଜାତି କପାଳେ,

ଲେଖି ନାହିଁ ବଧୂ ଧାଣୀ ।

ଉଠିବେ ଉଠିବେ ଦେଉ କୋଟି ଆତ୍ମା,

ଅମୃତ ପଥ ଯାଣୀ ।

ଓଡ଼ିଆ ଚରୁଣ ପ୍ରାଣରେ ଦିନେ ଉନ୍ନାଦନା ଆସିବ ବୋଲି ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ସାହସର ଅଭାବ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଅଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ଓଡ଼ିଆ ଯୁବକ ତାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟତଥୁ ବଚଳିତ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଅସ୍ଥା ଥିବାରୁ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି:—

କିଏ କହେ ନାହିଁ ଆମର ସାହସ ?

କିଏ କହେ ଆମେ ଅଜ୍ଞାନ ଅଳସ ?

କିଏ କହେ ମୃତ ଓଡ଼ିଆର ପ୍ରାଣ,

ଚିର ଅବସାନ ତାହା ଗୋରବ ଟାଣ ।

ପରପକ୍ଷୀର ଦୁର୍ବଳ ଶ୍ୱରୁ ନିତ୍ୟ ଲଜେ ମିଥୁମାଣ ?

ଜାତ୍ରା ଚରୁଣର ତାରୁଣ୍ୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବିପ୍ଳବୀ କବି ଲେଖିଥିଲେ —

“ଉଦ୍ଧରବ ସେହି ଏ ଘନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ;

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମି ଦିନେ ହେବ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱସ୍ଥଳ ।

ଅନଙ୍ଗ ଯଯାତି ଆସିବେ ତ ଫେରି,

ବାଜିବ ଓଡ଼ିଆ ଜୟକୁଶା ଭେରୀ ।

ଜାଗିଅଛି ଆଜି ଚରୁଣ କେଶରୀ,

ମାଳାତଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚୁଳେ ।

ବନ୍ଦନା ଗୀତ ଗାଇଅଛି ଜଳି,

ତରଙ୍ଗ ସାଗର କୁଳେ ।”—ଇତ୍ୟାଦି

କୁନ୍ତଳା ୧୯୩୦ ସାଲର ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ତାଙ୍କର ଦେୟ ଜାତୀୟ କବିତାରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଯୁବକଙ୍କୁ ଉନ୍ନାଦନା

ଦେଇଥିଲେ । ସ୍ଵାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ସେ ବିପ୍ଳବ କବିତା ଲେଖିଥିଲେ ।

ଆମେ ଆମ ଆତ୍ମାନ୍ତରାଶି ଦୁଃଖିତା ବଶତଃ ନିଜ ଦେଶ ଓ ଜାତିର ସ୍ଵାଧୀନତା ହରାଇ ବସିଛୁ । ଭାଇ ଭାଇ ଭିତରେ ଅପଥା କଳହ ବିଦ୍ରୋହ ସୃଷ୍ଟି କରି ବିଦେଶୀକୁ ଡାକି ନିଜ ଗୃହରେ ଛତୁରୁ ଦେଉଛୁ — ଅଧିକାର ଦେଉଛୁ । ଆମେ ଯାହା ଅର୍ଜୁନ କରୁଛୁ, ହାତୀଭାଙ୍ଗି, ଶ୍ରମକରି, ମୁଣ୍ଡଝାଳ ଭୃଣରେ ମାରି ଯାହା ସଞ୍ଜୟ କରୁଛୁ, ତାହା ବିଦେଶୀଙ୍କ ବିଳାସ ବ୍ୟସନରେ ଅନାତରେ ବ୍ୟୟ ହେଉଛି । କବି କୁନ୍ତଳା ବଡ଼ ବ୍ୟଥିତା ହୋଇ ସେହିପାଇଁ ଲେଖିଥିଲେ —

କୁଳାଙ୍ଗାର ସୁତେ   ଶୁଣି ସୁଖେ ଜନମା

ଧରିଛୁ ଦୁଃଖ କୋଳେ

ମୁରୁଛି ନ ପାରୁ   ଆମକୁ ସେତକ

ମାତୃ ସ୍ନେହ ମାୟା ଭୋଲେ ?

ତେଣୁ କି ତୋହର   କେଦାରେ କେଦାରେ

ସଜାଇ ରଖିଛୁ, ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଶସ୍ୟ ଭାରେ,

ଅପୋବ୍ୟ ଆମେ ଲୋ !   ଆମ ଅରଜନ

ପର ପାଦତଳେ ଲୋଟିଛି,

ଆପଣା ବେଳକୁ   ହାଣ କୁସାରିରେ

ଭାଇ ଭାଇ ଗଳା କାଟିଛି ।

ତଳେ ପ୍ରେମ ଆଉ ନାହିଁ ଆମ ଘରେ

ଭସୁଛି ଆପଣା ସୋଦର ରକ୍ତରେ,

ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଦୁଇ ବାହୁ ତୋର

ବୁଦ୍ଧିଙ୍କ ଭିତରେ ଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇ ।

ବାଟ ବିଦେଶୀକୁ   ବରଣ କରିଣ
ଜଗତରେ ଲୋକ ହସା,

ଆମର କରମ   ଆମକୁ ଦାରୁଛି

କେ ଫେଡ଼ିବ ଆମ ଦଶା ?

ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତବାସୀ ଭେଦ ଭାବ ଭୁଲି ଏକତା-
ପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ହୁଅନ୍ତୁ, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ଜାତିର
ଉନ୍ନତି ହେବ ନାହିଁ, କି ଭାରତର ମୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ସେ
କହିଛନ୍ତି—

ଏକ ହେବେ ପ୍ରେମେ ଭେଦାଭେଦ ହୁଡ଼ି
ରକ୍ତଧାରେ ନୁହେଁ, ଭକ୍ତିଧାରେ ବୁଡ଼ି ।

ଯେତେକାଳ ଭାରତରେ ଏ ଅବସ୍ଥାର ଅବସାନ ନ ହୋଇଛି,
ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେବ ନାହିଁ ।
କୁନ୍ତଳାଙ୍କର ‘କିଏ ଧୋଇବ କହ ଏ କଳଙ୍କ କାଳି’ ପଦଟି ଓଡ଼ିଆ
ପ୍ରାଣରେ ବାଣୀନିଦାୟ ଭଳି ଝଙ୍କୁତ ହୋଇଥିଲା । କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ
ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ନ ଜନ୍ମି ଭାରତର ଅନ୍ୟ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଜନ୍ମି-
ଥିଲେ ତାଙ୍କର “ସ୍ମୃତିଜା” ତାଙ୍କର “ଆହ୍ୱାନ” ବହି ସେହି
ସ୍ଥାନର ସୀମା ବାହାରେ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ଛପା ହୋଇଥାନ୍ତା
ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ଭାବରେ, ଭାଷାରେ, ରଚନା ଭଙ୍ଗିରେ,
ସଂଗୀତ ଝଙ୍କାରରେ “ସ୍ମୃତିଜା” କୁନ୍ତଳାଙ୍କ ବିପ୍ଳବ ସାହିତ୍ୟରେ
ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ । ହୃଦୟକୁ ଆପ୍ତ ହେବା ପାଇଁ ସାର ରସରେ ଭରି ଦେଲେ
ଭଳି ସେ କବିତାରେ ସମ୍ପଦ ରହିଛି ।

ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟ-ଜୀବନ ବର୍ଦ୍ଧିତ କରି ଶେଷରେ ସେ ଯେପରି
କରୁଣ “ଆହ୍ୱାନ” ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ଅନବଦ୍ୟ,
ସୁନ୍ଦର । କବି ଲେଖିଛନ୍ତି —

“କିଏ ହସି ହସି ଦେବ ପ୍ରାଣ ଭାଇ ! ବିଶ୍ଵ ଡାକୁଛି କାହାକୁ ?
କିଏ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଗାଇବ ଗୀତଟି, ଆଶୁସାର ସବୁ ଦେବାକୁ ?
କିଏ ବନ୍ଧୁ ନେବ ଛୁନୁ ପତାକା, ଉଡ଼ାଇବ ଖର କେତନ ।
ଆସ ଆରେ ଆସ ତରୁଣ ତପସ୍ଵୀ—କୋଟିକଣ୍ଠ ଡାକେ ସଦନ ।”

ଏହିପରି କେତେ କେତେ ପଦରେ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ଭଳି ବାସ୍ତବରେ
କବିତାରେ ଦାହ କରିବା ପୁଟାଇଛନ୍ତି । ଭାରତ ଜାତିର ଦୁଃଖରାତି
ଆଜି ପାହୁଛି । ଓଡ଼ିଶା କିଛି ଉନ୍ନତ କରିଛି, କେତେକାଂଶରେ
ବିଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଶା-ପ୍ରଦେଶ ସୀମା ଭିତରକୁ ଆସିଛି । କିନ୍ତୁ
ବିପ୍ଳବଣୀ କବି କୁନ୍ତଳା—ଯେ କି ଉତ୍କଳଭାଗେ ଆଶ୍ୟା ପାଇ
ଉତ୍କଳର ବରପୁତ୍ରୀରୂପେ ଗନ୍ଧ୍ୟା, ତାଙ୍କର ସ୍ଵପ୍ନ ପୃଷ୍ଠସାର୍ଥକ
ହୋଇନାହିଁ ବୋଲି ଦେଖାଯାଏ ।—ଭାଗ୍ୟ କାଳଉପରେ ଏହି
ନାଶ କବିଙ୍କର ଦାଗ ଅଛି ।

କବି କୁନ୍ତଳା ଆମ ଦେଶରେ ବିପ୍ଳବଣୀ କବି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ
ତାଙ୍କ କବିତାଗ୍ରନ୍ଥରେ “ଅଞ୍ଜଳି”, ‘ପ୍ରେମଚନ୍ଦ୍ରାମଣି” “ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ”
ପ୍ରଭୃତି ଅତି ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ ଭକ୍ତିଭାବ ସମ୍ବଳିତ କବିତା ରଚନାବଳୀ
ରହିଛି । ସେ ଯେତେବେଳେ ବିପ୍ଳବଣୀ ଓ ଅନ୍ୟାଧ୍ୟାରେ ଭକ୍ତିମଣ୍ଡ
ଥିଲେ । ତାଙ୍କର କବିତାର ଭାଷାରେ କଷ୍ଟକଲ୍ପନା ନ ଥିଲା ।
ତାଙ୍କର ଆତ୍ମାର ବାଣୀ କବିତାର ଶରୀର ରୂପ ଧରି ଥିବାରୁ
ତାହା ପାଠକ ପାଠିକାମାନଙ୍କ ମନରେ କବିଙ୍କର ଭାବର ଯଥାର୍ଥ
ଆଲୋଚନ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ଏଥିଲାଗି କୁନ୍ତଳାକୁମାରଙ୍କର
ଲେଖନୀ ସାର୍ଥକ ହୋଇ ପାରିଛି । ତାଙ୍କର ଗଣାରେ ଜୀବନର
ସତ୍ତ୍ଵସ୍ଵର ସମତାଳରେ ବାଜିଛି । ତାର ସ୍ଵର-ମୂର୍ଚ୍ଛନା ଜନଗଣରେ
ଆନନ୍ଦ ବେଦନା ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଛି । ବାଣୀ ତାଙ୍କ ହୃଦରେ
ସ୍ଵୀକୃତି ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ବହୁତ ଅମୂଲ୍ୟ ଲିପି, ପାଣ୍ଡୁଲିପି ତାଙ୍କର

ପାରିବାରିକ ଭାଗ୍ୟ ବିଡ଼ମ୍ବନା ହେତୁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା । ତାଙ୍କର କନ୍ୟା, ପୁଅ, ସପତ୍ନୀ କେହି ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କୁ ଲୋକଗୋଚରକୁ ଆଣିଲେ ନାହିଁ । ଏହାଛଡ଼ା ତାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଏକସଂସ୍ମୃତ ଓ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଅମୂଲ୍ୟ ଦାନକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଶର ଭାଗ୍ୟ ବ୍ୟୟରମାନେ କଳନା କରି ପାରିବେ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଆମ ଦେଶ ଏକ ଅଭିଶପ୍ତ ଦେଶ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଶିଳ୍ପ, ଧନ, ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧି, ସବୁଥିରେ ବଡ଼ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏକତା ଓ ଗବେଷଣା ଅଭାବରେ ବିଦଗ୍ଧ ବୃତ୍ତିର ଅଧଃପତନ ଓ ବିନାଶ ହୋଇ ଯାଇଥିବାରୁ ଆମ ଦେଶର ଏହି ପ୍ରତିଭାମୟୀ ବିପ୍ଳବିଣୀ ନାରୀ-କବିଙ୍କର ଅମର କାବ୍ୟ କବିତାର ପୁନର୍ମୁଦ୍ରଣ ସମ୍ଭବ ମଧ୍ୟ ହେଲା ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷା, ଆଦର୍ଶ, ଧର୍ମ, ଜାତୀୟତା, ଭକ୍ତିବିପ୍ଳବ, ସବୁ ରକମ ସ୍ୱର ଉଚ୍ଛ୍ୱସ୍ତ ଭାବରେ ଏହି ମହିମାନିଧିତା ନାରୀଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ବୀଣାରେ ସମତଳରେ ବାଜିଛି— ଓଡ଼ିଆ ଆତ୍ମାର ବାଣୀ ବହନ କରି ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଆତ୍ମାରେ ପୁଲକ ସଞ୍ଚାର କରି ପାରିଛି । ତାଙ୍କର କାବ୍ୟ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ଚରନ୍ତନ ସାହିତ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ଭୁକ୍ତ ଓ ତାହା ଦେଶ କାଳ ପାତରେ ସୀମିତ ନୁହେଁ । କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପ୍ରଣୟ । ବିପ୍ଳବିଣୀ ଜାତୀୟ କବିଙ୍କ ବାଣୀରେ ଓଡ଼ିଆ ଆତ୍ମା କଥା କହିଛି ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇ

ପ୍ରଥମେ ୧୮୫୭ ସାଲର ବିପ୍ଳବକାଣ୍ଡ ସ୍ଵାଧୀନତା ଯୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରାଣବଳୀ ଦେଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇଙ୍କ ଜୀବନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମହନୀୟ ଓ ବିଚିତ୍ର । ସେ ବୟସ୍କ ଗୋଆଲିୟର ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଭଗବାନ୍ ବହୁ ସାରଙ୍ଗନା ସୃଷ୍ଟି କରି ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ନାନାକ୍ଷେତ୍ରରେ ବିକାଶ କରାଇଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଯୁବକ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇଙ୍କ ସାରତ୍ତ୍ଵ ଓ ବିପ୍ଳବୀୟ ଜୀବନର ତୁଳନା କାହାସଙ୍ଗରେ କରିହେବ ନାହିଁ । ତେଜଶ ବର୍ଷ ପୂରିବା ଆଗରୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଘାପ ଲାଭ ଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେନାପତି ଭାବରେ, ସୈନିକ ଭାବରେ ସେ ଯେପରି ଯୁଦ୍ଧକୌଶଳ ଦେଖାଇଥିଲେ, ତାହା ଅତି ଅପୂର୍ବ । ତାଙ୍କର ଅଭୂତ ଚରିତ୍ର ଓ ଚରମ ତ୍ୟାଗର ପରୀକ୍ଷା ଦେଖାଇ ସେ ଯେ ଜାତୀୟ ସଂଗ୍ରାମର କ୍ଷୁଧା ଶରଣୀୟଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ଵଳିତ କରିଥିଲେ, ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁର ନବେ ବର୍ଷ ପରେ ଆଜି ତାଙ୍କ ଦେଶବାସୀ ସେହି ସ୍ଵାଧୀନତାର ସ୍ଵାଦ ପାଇଛନ୍ତି ।

ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠାରୁ ଯାହା ମିଳେ ତହିଁରୁ ବୁଝାଯାଏ ଯେ ସେ ଜାଣିଥିଲେ— ଇଂରେଜର ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଓ ପରାକ୍ରମ ସେନାମାନଙ୍କୁ ଜିଣି ପୁଣି ହିଉଜିଗେଜଙ୍କ ଭଳି ଇଂରାଜ ସେନାପତିର କୌଶଳ ବ୍ୟର୍ଥ କରି ସେ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ରକ୍ଷା କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ବିପ୍ଳବକାଣ୍ଡ ସେନାବାହିନୀ ତାଙ୍କର ନ ଥିଲେ ଓ ଯେଉଁମାନେ ଥିଲେ,

ସେମାନେ ବଡ଼ ବିଶୃଙ୍ଖଳିତ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ
ରାଣୀଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭାବ ଓ ପ୍ରେରଣା ପଡ଼ୁ ନ ଥିଲା । ଇତିହାସକାର
ମାନଙ୍କ ମତରେ ସେ ଯଦି କଳ୍ପିତ ପେଶବା ଦରବାରକୁ
ସେନାପତି ବାଛିଥାନ୍ତେ, ଆଉ ତାଙ୍କର ନିଜପାଖେ ରହିଥିବା
ରାଓ ସାହେବ ପେଶବାଙ୍କ ଭଳି ଅଲସ, ମଉଜ, ଭୋଗୀ ଲୋକଙ୍କୁ
ସେନାପତି କରାଇ ଯୁଦ୍ଧଭାର ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତେ, ତେବେ ଝାନ୍ସୀର
ଭାଗ୍ୟ ଏପରି ଶୋଚନୀୟ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ମାନି ନ ଥାନ୍ତା । ଏପରିକି
ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଭକ୍ତିଭାଜନ ତାନ୍ତ୍ରୀ ଆ-ଚୋପିଙ୍କ ଭଳି ରାଜଭକ୍ତ
ଦେଶଭକ୍ତ ଓ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ସେନାପତିକୁ ସେ ଭାବପ୍ରବଣତା ବଶରୁ
ମନୋମତ ନ କରି ପେଶବାଙ୍କୁ କରିଥିଲେ । ତାନ୍ତ୍ରୀଆଚୋପିଙ୍କୁ
ରାଣୀ ବଡ଼ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ସାହାସ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କୁ ଭଲ
ପାଉଥିଲେ । ଯଦି ରାଣୀ ତାଙ୍କୁ ନିର୍ଭର କରି ସେନାପତି ପଦ
ଦେଇଥାନ୍ତେ ତେବେ ଝାନ୍ସୀକୁ ଇଂରେଜ ଜିଣି ପାରି ନ ଥାନ୍ତା ।

ଗଙ୍ଗା କୂଳରେ ବିଠୁର ବୋଲି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ମେଘପନ୍ଥ-
ତାମ୍ବେ ବୋଲି ଜଣେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ମରହଟ୍ଟାମାନେ
ଯୁଦ୍ଧରେ ପରସ୍ତ ହେଲା ପରେ ସେ ବିଠୁରରେ ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ
ନିବାସିତ ହେଲା ଭଳି ଅତି ସାଧାରଣ ଗୃହସ୍ଥ ଜୀବନ ଯାପନ
କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ହିଅଙ୍କ
ନାମ ମନୁବାଈ । ସେ ୧୮୩୫ ସାଲରେ (ଅକ୍ଟୋବର ୨୧ ତାରିଖ)
ଗଙ୍ଗାର କାଶୀ ନଗରର ଅଣିଆଟ ପାଖରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ।
ସେ ନାନାସାହେବ ଓ ରାଓସାହେବ-ଚେଟବାଙ୍କଘରରେ ରହି
ବଢ଼ିଥିଲେ । ପିଲାଦିନୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଈ ଶଶ୍ରାଖେଳ, ଧନୁଶର ଚଳାଇବା,
ଶିକାର କରିବା, ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ିବା, କୁସ୍ତି ବ୍ୟାୟାମ କରିବାକୁ
ବଡ଼ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ପିଲାଦିନେ ସେ ରାମାୟଣ, ଗୀତା

ପଡ଼ିଥିଲେ । ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ତାଙ୍କର ମନରେ ଧର୍ମସ୍ଥାପନ ଓ ଦୃଢ଼ତାକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ତାଙ୍କ ପିତାମାତା ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇଙ୍କୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷିତା କରାଇଥିଲେ ।

ଘଟଣା ପରିସ୍ଥିତିରେ ଝାନ୍ସି ରାଜା ଗଙ୍ଗାଧର ରାଓଙ୍କ ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀ ମରିଗଲାଣି ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗୁଣ ଦେଖି ସେ ତାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇଙ୍କ ଠାରୁ ରାଜା ବୟସରେ ବହୁତ ବଡ଼ ଥିଲେ । ଜାୟା-ହୀନ ରାଜା କନ୍ୟା ଖୋଜିଲା ବେଳେ ଆଠ ବର୍ଷ ବୟସର ମନୁବାଇଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ମଧ୍ୟସ୍ଥ-ମାନେ ଆଣିଥିଲେ । ଏହି ବାଳିକା ବୃଦ୍ଧ ରାଜାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇ । ବିବାହ ବେଳରେ ମନୁବାଇଙ୍କ ନାଁ ବଦଳାଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇ ରଖାଗଲା ଓ ବିବାହ ପରେ ସେ ରାଣୀ ଭାବରେ ଝାନ୍ସିକୁ ଆସିଥିଲେ ।

ଗଙ୍ଗାଧର ରାଓ ଇଂରେଜଙ୍କ ସହିତ ମିତ୍ରତା କରିବା କଥାକୁ ଶୁଣି ବଡ଼ ଅପସନ୍ଦ କରୁଥିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଜନ୍ମହୋଇ ଶିଘ୍ର ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏଥିରେ ରାଜାଙ୍କ ମନ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ହେବାରୁ ସେ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଲେ । ସେ ଶିଘ୍ର ମରିଯିବେ ବୁଝିପାରି ଦାମୋଦର ରାଓଙ୍କୁ ବଂଶରକ୍ଷା କରିବାକୁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର କରିଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ତତ୍କାଳୀନ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲ ଡାଲହାଉସୀ ସାହେବ ଏହି ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର କରଣକୁ ସ୍ୱୀକାର ନ କରି ଇଂରେଜ ଅଧିକୃତ ରାଜ୍ୟରେ ଝାନ୍ସିକୁ ମିଶାଇ ବେବାକୁ ରୁଦ୍ଧଲେ । ପୁଣି ରାଣୀଙ୍କୁ ମାସକୁ ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା ପେନସନ୍ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ । ରାଣୀଙ୍କୁ ଦରବାରରେ ଏ ଖବର ଦେଲାଣି ସେ ନିଆଁ ଭଳି ଜଳି ଉଠି ଇଂରେଜ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିଥିଲେ । ହେତୁରେ

ରାଣୀ କହିଲେ ଯେ ସେ କଦାପି ଇଂରେଜର ବଣ ହେବେ ନାହିଁ କି ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ କରିବାକୁ ଦେବେ ନାହିଁ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରାଣୀଙ୍କର ମୂଳରୁ ଶତ୍ରୁ ଭାବ ରହିଥିଲା ।

ରାଣୀ ଖୁବ୍ କଟୁବୁଦ୍ଧି ସମ୍ପନ୍ନା ଓ ଚତୁରା ଥିଲେ ବୋଲି ହଠାତ୍ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ଦେଖାଇଲେ ନାହିଁ । ସେ ଗୋଟାଏ ପଟରେ ବିଲତର ସରକାର ଓ ରଜାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଅଭିଯୋଗ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାକୁ ପ୍ରତ୍ନନିଧି ପଠାଇଲେ, ଆଉ ଅନ୍ୟ ପଟରେ ରାଜ୍ୟର ନାଶ୍ୱାନଙ୍କୁ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ା, ବନ୍ଧୁକମଞ୍ଚ ଓ ଖର ବନ୍ଧା, ଯୁଦ୍ଧର ନାନା କୌଶଳ ସବୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ଲାଗିଗଲେ । ଏଣେ ହାତରେ ସମୟ ରଖିବାପାଇଁ ବିଲତ ରାଜ-ଦରବାରକୁ ତାଙ୍କର ଓକିଲ ପଠାଇଥାନ୍ତି ।

୧୮୫୭ ସାଲ ମେ ୧୦ ତାରିଖ ଦିନ ସିପାହି ବିଦ୍ରୋହର ପ୍ରଥମ ସୂତ୍ର-ଘାତ ହେବାରୁ ସେ ଯୋଉଁ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଖୋଜୁଥିଲେ, ତାହା ପାଇଲେ । ସେମାନେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ମହା ଗଣ୍ଡଗୋଳ କରି ବାହାଦୂର ଶାହଙ୍କୁ ଭାରତର ସମ୍ରାଟ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହି ସିପାହି ବିଦ୍ରୋହ ଘଟଣା ବନାରସ, ଲକ୍ଷ୍ନୌ, କାନପୁର, ଆଲହାବାଦ ଯାଏ ବ୍ୟାପିଲା । ଝାନ୍ସିର ସେନାମାନେ ଇଂରେଜର ଅଫିସରଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଜବଲପୁରରେ ଥିବା ଇଂରେଜ କମିସନର ସାହେବଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଈ ଶବର ଦେଲେ ଯେ ସେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରୁଛନ୍ତି, ଓ ଦେଶର ଅସୁଜନକତା ବେଆଇନ କାମକୁ ଦମନ କରୁଛନ୍ତି । ଇଂରେଜ ହଇରାଣରେ ଥାଏ । ଏ ଶବର ପାଇଁ ରାଣୀଙ୍କୁ ଅନୁମତି ଦବାଛଡ଼ା ତାର ଆଉ ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଈ ପୁରୀପୁର ଝାନ୍ସିର ଗାଦିରେ ବସି ରାଣୀ ହୋଇ ଦେଶ ଶାସନ କଲେ ।

ସେ କଟିରି କରି କି ଫୌଜଦାରୀ କି ଦେଓଧାନୀ—ଲୋକଙ୍କର ସବୁ ରକମ ମଜଦମା, ଗୁହାରି ବିରୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ ଓ ଅତିଶୀଘ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ନ୍ୟାୟ ଦେଉଥିଲେ । ଦେଶର ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେ ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାଧ୍ୟ କରାଇ ଶାସ୍ତ୍ରଶିକ ବ୍ୟାୟାମ କରାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଦେଶରେ କେହି ରୋଗରେ ପଡୁଥିଲେ ନିଜେ ରାଣୀ ଯାଇ ରୋଗୀକୁ ଦେଖି ତାକୁ ଆରାମ କରାଉଥିଲେ ଓ ଶାନ୍ତନା ଦେଉଥିଲେ । ନିଜେ ସେ ଦେଖିବାକୁ ଡେଙ୍ଗା, ଖୁବ ଗୋରା ଓ ସୁନ୍ଦର-ଅବୟବ କାନ୍ଥ ବସିଷ୍ଟା ଥିଲେ । ରାଜ୍ୟର ଲୋକେ ଭଲ ଖାଇ ପିଇ ଖବ୍ ସୁଖରେ ଥିବାରୁ ରାଣୀଙ୍କୁ ଧନର ପ୍ରତୀକ ସମ୍ଭାର ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ରୂପିଣୀ ବୋଲି ଶ୍ରବୁଥିଲେ ।

ରାଣୀ ଝାନ୍ସି ଶାସନକାରିଣୀ ହେଲେ ଦେଖି ସଦାଶିବ ରାଓ ନଭେଲକାର ବୋଲି ଝାନ୍ସି ରାଜାଙ୍କର ଜଣେ ଭାଇ ସିଂହାସନରେ ବସି ରାଜା ହେବ ବୋଲି ଝାନ୍ସି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ାଇକଲେ । ରାଣୀ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷିତ ସେନାବାହିନୀକୁ ନେଇ ନିଜେ ଯାଇ ସଦାଶିବ ରାଓଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ଶୋଚନାୟ ଭାବରେ ପରାଜିତ କଲେ ।

ସିପାହି ବିଦ୍ରୋହର ପ୍ରାରମ୍ଭକାଳରେ ଇଂରେଜ ସେନାମାନେ ବୁଦ୍ଧେଲଗଣ୍ଡି ରାଜ୍ୟ, ବିନ୍ଧ୍ୟ ଓ ଯମୁନା ମଧ୍ୟରୁ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରୁ ପରାଜିତ ଓ ବିତାଡ଼ିତ ହେଉଥାନ୍ତି । ପରାଜିତ ସେନାମାନେ ପୁଣି ସେହି ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଜିଣିବାପାଇଁ ଯୋଜନା କଲୁନା କରୁଥାନ୍ତି । ସେନାପତି ହିଉଜରୋଜ ଏଇ ପରାଜିତ ସେନାମାନଙ୍କୁ ଏକାଠି କରି ଟିକିନିଶି ଯୁଦ୍ଧ ଯୋଜନା କରୁ ଥିଲେ ଓ ଯୁଦ୍ଧରେ ସେନାପତିତ୍ବ କରୁଥିଲେ । ୧୮୫୭ ସାଲ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ

ଦିଲ୍ଲୀର ପତନ ପରେ ପୁଣି ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ କାନପୁର ପତନ ପରେ ଏବଂ ମାର୍ଚ୍ଚ ୩ ତାରିଖରେ ଲକ୍ଷ୍ନୋ ପତନ ପରେ ଇଂରେଜ ଝାନ୍ସିରେ ହେଉଥିବା ବିଦ୍ରୋହ ଓ ବିଦ୍ରୋହୀଙ୍କ କେନ୍ଦ୍ର ଭାଙ୍ଗି ଦେବାକୁ ମନସ୍ଥ କଲେ ।

୧୮୫୮ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୩ ତାରିଖରେ ରୋଜ୍, ସାହେବ ଝାନ୍ସି ଦେଇଲେ ଓ ଦଖଲ କଲେ । ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୫ ତାରିଖରେ ଯୁଦ୍ଧ ଶୁଷ୍କଣ୍ଡାକାର ଧରିଲା । ଇଂରେଜ ସେନାପତିମାନେ ଦୁରଗଞ୍ଜ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଦୂରରୁ ଦେଖିଲେ ଯେ ଝାନ୍ସିରୁ ନାଗମାନେ କମାଣରେ ବାରୁଦ ପୁରାଇ କମାଣ ଲଢୁଛନ୍ତି । ଏ ଦୃଶ୍ୟରେ ସାହେବମାନେ କାବା ହୋଇଗଲେ ଗୁଣୀଙ୍କ ମୁସଲମାନ ସେନାପତିମାନଙ୍କୁ ଯାଉଥିବା କମାଣ ଫୁଟାଇଥିଲା ତାହାର ଖବର ଇଂରେଜ କମାଣମାନଙ୍କୁ ସବୁ ମୁକ କରି ଦେଇଥିଲା । ଗୁଣୀ ନିଜେ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯାଇ ସେନାମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରୁଥିଲେ ଓ ଦୁର୍ଗ ଉପରେ ବୁଲି ଯୁଦ୍ଧ ଦେଖୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମାର୍ଚ୍ଚ ୩୧ ତାରିଖ ଆଗକୁ ଯୁଦ୍ଧ ଧିମେଇଲା । ରାଜ୍ୟରଷା ଶକ୍ତି କମି ଆସିଲା । ଏକଥାର ଝବର ପାଇ କଲ୍ୟାଣରୁ ତାନ୍ତିଆଟୋପି ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇବାକୁ ଆସିଲେ । ମାତ୍ର ବିଶୁଦ୍ଧିତ ଦୁର୍ବଳମନା ଝାନ୍ସି ସେନା ତାଙ୍କ କଥା ନ ମାନି ଅସୁସ୍ଥ ଗୁଣୀ ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମିରୁ ପ୍ରାଣନେଇ ପଛଦୁଆ ଦେଲେ ଓ ବିଶୁଦ୍ଧିତ ସେନାମାନେ ପଳାଇଲେ । ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ହିଉଜିରୋଜ୍ ଝାନ୍ସି ଉପରେ ଶୁର୍ ବେଗରେ ମାଡ଼ ଦେଇ ଦ୍ଵିଗୁଣ ବେଗରେ ସେନାମାନଙ୍କୁ ଛିନ୍ନଚ୍ଛଦ କରି ଝାନ୍ସି ଅଧିକାର କଲେ ।

ରାଜ୍ୟ କମାଣ ନିଆଁରେ ଜଳିବା ଦେଖି ଗୁଣୀ ଚିତ୍କାର କରି ଆକୁଳ ହୋଇ କାନ୍ଦକରି ସେହି ଝାନ୍ସି ସହରରେ ଜଳୁଥିବା ନିଆଁରେ ଛାଣାହୁଡ଼ି ଦେବାକୁ ବସିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପିତା ଓ ଅନ୍ୟ

ସର୍ବମାନେ ତାଙ୍କୁ ଏପଥରୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇଲେ । ସେମାନେ କହିଲେ
ଯେ ଅନ୍ୟସ୍ଥାନରୁ ତୁମେ ଝାନ୍ସି ଲାଭ ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧକଲେ ଝାନ୍ସି ଫେରି
ପାଇବ । ତୁମ୍ଭ ଜୀବନ ଥିଲେ ସମସ୍ତେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧ
କରିବେ । ରାଣୀ ଗୁରୁ ଏବଂ ଆତ୍ମୀୟମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଥୟ ଧରି
ପ୍ରାଣ ରଖିଲେ ।

ରାଣୀ ଏହି ପରାମର୍ଶ ପାଇ ପ୍ରାଣ ରଖି ତୁମ୍ଭ ହେଲେ ନାହିଁ ।
ଗ୍ରେଟ୍ ପୁଅ ଦାମୋଦରକୁ ପିଠିରେ ବାନ୍ଧି ଅଳ୍ପ ସେନା ଓ ନାଶ୍ଟି-
ସେନାଙ୍କୁ ନେଇ ଘୋଡ଼ା ଉପରେ ବସି ସେ ଇଂରେଜ ସେନାବ୍ୟୁତ୍ତ
ଭିତରକୁ ରାତିରେ ପଶି ଗଲେ ଓ ସେନାବ୍ୟୁତ୍ତ ଭାଙ୍ଗି ଦେଲେ । ପୁରୁଷ
ଯୋଦ୍ଧାବେଶ ପିନ୍ଧିଥିବାରୁ ରାଣୀଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବାକୁ ଇଂରେଜସେନାଙ୍କର
ବହୁତ ସମୟ ଲାଗିଲା । ସେନାପତି ବୋକର ଇଂରାଜ ତରଫରୁ
ଗୋଟିଏ ଲୋକ ହାତରେ କିଛି ଉପହାର ଦେଇ ତାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରୁ
ନିବୃତ୍ତ ହେବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ପଠାଇଲେ । ସେ ଦୂତକୁ ଦେଖି
ପ୍ରକୃଳିତା ସିଂହମା ଭଳି ରାଗରେ ମୁହଁ ଫେରାଇ ଦେଲେ ।
ରାଣୀ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଖଣ୍ଡାରେ ଚୋଟେ ମାରିବାରୁ ସେ ଘୋଡ଼ାରୁ
ଗସି ପଡ଼ିଲା ।

ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ସାବରାତି ଘୋଡ଼ାରେ ଦୌଡ଼ି ୧୦୨
ମାଇଲ ଦୂରର କଲ୍‌ପି ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ରାଣୀ ପହଞ୍ଚିଲେ ।
ସେଠାରେ ସେ ରାତି ସାହେବ ପେଶବା ଓ ତାନ୍ତ୍ରୀଆଟୋପିଙ୍କୁ
ଦେଖିଲେ । ସେଠାରେ ବିପ୍ଳବକାଣ୍ଡ ସେନାମାନେ ଇଂରେଜ ସହିତ
ଶୁର୍‌ଲଢ଼ି ସେମାନଙ୍କୁ କଛଗାଁ ଓ କଲ୍‌ପି ନିକଟରେ ଅବସନ୍ନ
କଲେ । ମାତ୍ର ଶେଷରେ ଇଂରେଜ କଳ୍ପି ଅଧିକାର କଲେ । ଏଥିପାଇଁ
ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଚୁର କ୍ଷତି ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଇଂରେଜ କଳ୍ପି ଦଖଲ

କରି ବି ସେଠାର ବିପ୍ଳବକାରୀ ନେତାନେତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଡରି ସେମାନଙ୍କ ତେଡ଼ ବୁଝି ନ ଥିଲା ।

ଶେଷରେ କଣ ହେବ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ଶବ୍ଦ ଠିଆ ହେଲା । ପେଶବା ସର୍ବାରମ୍ଭମାନେ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ, ଯୁଦ୍ଧ ଗୁଡ଼ି ରାଜସ୍ଥାନକୁ ପଳାଇଯିବା ନଚେତ୍ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶକୁ ଲେଉଟି ଯିବା । କିନ୍ତୁ ରାଣୀ ଜିଦ୍ କରି କହିଲେ, ପଲେଇଲେ କି ଫେରିଲେ ଆମେ ଇଂରେଜ ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ି ତାକୁ ହଟାଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଆମର ବକ୍ତୃତା ସେନାମାନଙ୍କୁ ଅକ୍ରିଆର କରିବାକୁ ହେବ — ଏହି ଠାରୁ ହିଁ ଚାଲି ଗୋଆଲିପୁରକୁ ଯିବା । ଲୋକେ କାବାହୋଇ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ—ଗୋଆଲିପୁର ?

ସମସ୍ତେ ଗୋଆଲିପୁର ଗଲେ । ସେ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ସିନ୍ଧପୁର ତାର ସେନାବାହିନୀ ନେଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାହିନୀ ସେନାଦଳକୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ରାଣୀ ଏପରି ତାକତ୍ରେ ସିନ୍ଧପୁର ସେନାମାନଙ୍କ ସାଥରେ ଲଢ଼ିଲେ ଯେ ଗୋଆଲିପୁର ରାଜା ଜୟାଜି ସିନ୍ଧପୁର ଯୁଦ୍ଧମାଡ଼ରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାପାଇଁ ନିଜ ଦେଶ ଗୁଡ଼ି ଆଗ୍ରା ପଳାଇ ଯାଇ ଇଂରେଜ ଶିବିରରେ ରହି ତାଙ୍କର ଶରଣ ନେଲେ । ଜୟାଜି ଚାଲିଗଲା ପରେ ଝାନ୍ସୀ ରାଣୀ ଓ ବିଦ୍ରୋହୀ ସିପାହି ସେନାମାନେ ଗୋଆଲିପୁର ଦୁର୍ଗ ଦଖଲ କରି ସେହି ଦୁର୍ଗରେ ନିଜ ଦେଶ ଝାନ୍ସୀର ଜ.ଘାୟୁପତାକା ଉଡ଼ାଇଲେ ।

ଇଂରେଜମାନେ ଥରକୁ ଥର ଝାନ୍ସୀ ସେନାଙ୍କ ହାତରେ ଲଞ୍ଚିତ ଓ ପରାଜିତ ହୋଇ ଆତଙ୍କିତ ହେଲେ । ଗୋରା ସେନା ଓ ତାଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ କର୍ତ୍ତାମାନେ ସମସ୍ତେ ମନେକଲେ ଯେ ରାଣୀ ଥିବାରୁ ଝାନ୍ସୀ ସେନାଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ହେଉନାହିଁ । ସାହସିନୀ ରାଣୀଙ୍କୁ

ହଟେଇ ଦେଇ ପାରିଲେ ଗୋରା ସେନାମାନେ ଝାନ୍ସୀ ଦଖଲ କରିପାରିବେ । ରାଣୀଙ୍କୁ ବିନାଶ ନ କଲେ ଏପଟର ସିପାହି ବିଦ୍ରୋହକୁ ଦମନ କରି ହେବନାହିଁ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ଧାରଣା ବଦଳି ଯାଇଥିଲା । ସେମାନେ ଖୁବ୍ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ଖୁବ୍‌ବେଳେ ଯୁଦ୍ଧପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲେ । ସେନାପତି ହିଉଜିରୋଜ୍ ବିଲ୍‌ଡରେ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ଇଂରେଜମାନେ ଡକାଇ ଏ ଯୁଦ୍ଧାଭିଯାନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେନାନାୟକ କଲେ ।

ରାଣୀ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଲୋକଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ କହିଲେ । କାରଣ ସେ ଜାଣିଥିଲେ, ଏଥର ଇଂରେଜ ପ୍ରତିଶୋଧ ନ ନେଇ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଝାନ୍ସୀକୁ ହସ୍ତଗତ କରିବାକୁ ଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରିବ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଦୁର୍ବଳ ଶ୍ରେଣୀ ସେନାପତି ରାଓ ସାହେବ ପେଶବା ଓ ତାଙ୍କ ତଳେ ଥିବା ସେନାମାନେ ଏ ଯୁଦ୍ଧ ଡାକରାରେ ସେପରି ଉତ୍ସାହିତ ଓ ବ୍ୟଗ୍ର ନ ହୋଇ ଉଦାସୀନତା ଦେଖାଇଲେ ।

ଏହା ଦେଖି ରାଣୀ ଅତି ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ପରାଜୟ ଆଶଙ୍କା ତାଙ୍କ ମନରେ ଦେଖାଗଲା । ସେନାମାନେ ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ନ ଥିବାରୁ ସେ ପରିସ୍ଥିତିକୁ କେବଳ ସମ୍ଭାଳିବା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ସେ ସ୍ଥିର କଲେ ଯେ ସେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନିଜେ ଚାଲି ନେଇ, ନିଜେ ନେତୃତ୍ବ ନେଇ, ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇବେ ।

୧୮୫୮ ଜୁନ୍ ୧୭ ତାରିଖରେ ଗୋଆଲିପୁର ଠାରେ ଯୁଦ୍ଧାରମ୍ଭ ହେଲା । ଇଂରେଜ ସେନାପତି ହିଉଜିରୋଜ୍ ପକ୍କା କୌଶଳୀ ସେନାପତି ଓ କୂଟବୁଦ୍ଧି ସମ୍ପନ୍ନ ଧୂରନ୍ଧର ରାଜମାତଙ୍କ ଥିବାରୁ

ଜୟାଙ୍ଗ ସିନ୍ଧୁଆଙ୍କୁ ଇଂରେଜ ପକ୍ଷ ସେନାଗୁଳନ କରି ନେତୃତ୍ୱ ନେବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ । ତେଣୁ ସେ ସେନାମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଗୁଲିନେ ନେତା ଓ ସେନାନାୟକ ହୋଇ ।

ଯେଉଁ ଗୋ'ଆଲିପୁର ସେନାବାହିନୀ ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗଦେଇ ଥିଲେ ସେମାନେ ଧନ୍ଦାରେ ପଡ଼ି ବଢ଼ିଗଲେ ଯେ ନିଜ ରଜାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କିପରି ଯୁଦ୍ଧ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ସେମାନେ ସେଇ ଧନ୍ଦାରେ ବୁଦ୍ଧିସ୍ଥିର କରି ସମ୍ମିଳିତ ଶକ୍ତି ଲଗାଇ ଏପରି ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ଯେ ଇଂରେଜ ଛିଲେମାସ ଆଗେଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ଦିନ ଯୁଦ୍ଧର ବିଜୟ ସ୍ୱକେତ ଇଂରେଜକୁ ଦିଶିଲା ନାହିଁ । କୁନ୍ ୧୮ ତାରିଖ ସକାଳ ହେଲା । ଭାରି ଗରମ ପଡ଼ିଥାଏ । ରାଣୀ କେବଳ ଲେମ୍ବୁ ପାଣିରେ ମିଶାଇ ଟିକିଏ ପିଇଥାନ୍ତି । ସେ ସୈନିକଙ୍କ ପରି ନାଲି ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ନରନାଗ ସେନାମାନେ ମଧ୍ୟ ନାଲି ପୋଷାକରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଥିଲେ ବୁଝିଟି କମାଣ ଦାଗୁ ଥାଏ । ହଠାତ୍ ରାଣୀ ତାଙ୍କର ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଯୁଦ୍ଧଭୂମିକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ । ବିଠିଶ ସେନାପତିମାନେ ରାଣୀଙ୍କ ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥ ସାହସ ଦେଖି ହତବାକ୍ ହତବନ୍ଦ ହୋଇ ତମକି ପଡ଼ିଲେ ।

ହଠାତ୍ ଗୋଟିଏ ଗୋରୁସେନାର ବେୟନେଟ୍ ରାଣୀଙ୍କ ଗୁଡ଼ିର ତଳପାଖରେ ପଶିଯାଇ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହେଲା । ସେ ସିଂହମା ଭଳି ବେଦନା ରୂପି ବୁଲି ପଡ଼ିଲେ ଓ ଆତତାପୀକୁ ଖଣ୍ଡା ର ଦିଶଣ୍ଡ କରିଦେଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ସଙ୍ଗିନୀ ଓ ଦାସୀ ମନ୍ଦାର ମାଲା ଆଉ ଏକ ଗୋରୁସେନା ଗୁଲିରେ ଟଳି ପଡ଼ିବା ଦେଖି ସେ ହୋଧରେ, ବ୍ୟଥାରେ ଜଳି ଉଠି ସେଇ ସିନିକକୁ ଖଣ୍ଡାଗୁଡ଼ିରେ

ଟିକ ଟିକ କରି ହାଣି ଦେଲେ । ପୁଣି ଗୋଟିଏ ଗୋରୁସେନାର
ଗୁଲି ରାଣୀଙ୍କ ବାଁ ଯନ୍ତ ଜହରେ ପଶିଗଲା । ସେ ବାଁ ହାତରୁ
ଖଣ୍ଡା ଗୁଡ଼ି ଦେଇ ବାଁ ହାତରେ ସତର ରକ୍ତଗୁପି ଧରି ଡାହାଣ
ହାତରେ ସେହି ଆତତାପୀକୁ ହାଣିଦେଲେ । ସେ ଲୋକ ସେଇଠି
ମରି ପଡ଼ିଲା । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଗୁରୁପଟ ଦେଇ ଭିନ୍ନ ଗୁରୋଟି
ମାସ ବିପକ୍ଷ ସେନା ରହିଥିଲେ । ତହିଁରୁ ଜଣେ ସେନା ତା
ଖଣ୍ଡାରେ ରାଣୀଙ୍କ ମଥା ଉପରେ ଶ୍ଵେତେ ମାରବାରୁ ତାଙ୍କର
ଡାହାଣ ପାଖ ମୁଣ୍ଡ କଟିଗଲା । ପୁଣି ତାଙ୍କ ଡାହାଣ ଆଖିରୁ
ଭୃଷଣ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହେଲା । ସେହି ଶୋଚନୀୟ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଅବସ୍ଥାରେ
ରାଣୀ ସେହି ଗୋରୁସେନାର ପଛ ଆଡ଼ୁ ଖଣ୍ଡାରେ ମାରି ତାର
କାନ୍ଦ ହାଣି ଦେଲେ । ତାପରେ ହଠାତ୍ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ଵସ୍ତ ପଠାଣ
ସର୍ଦ୍ଦାର ଗୁଲିମହମ୍ମଦ ଆସି ରାଣୀକୁ ଆହତ କରିଥିବା ସୈନିକକୁ
ଟିକ ଟିକ କରି ହାଣି ଦେଲେ । ତାପରେ ସେଠାରେ ଥିବା ଗୋରୁ
ସେନାକୁ ହାଣିବାକୁ ସର୍ଦ୍ଦାର ଧାଇଁବାରୁ ସେମାନେ ପ୍ରାଣଭୟରେ
ପଳାଇଗଲେ ।

ରାଣୀଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତରମାନେ ତାଙ୍କୁ ଏହିପରି ରକ୍ତାକ୍ତ
ଅବସ୍ଥାରେ ବାବାଗଙ୍ଗ ଦାସ ନାମକ ସନ୍ୟାସୀଙ୍କ କୁଟୀରକୁ
ଉଠାଇ ନେଇଗଲେ । ସାଧୁ ରାଣୀଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ତାଙ୍କ ଭୂଷ୍ଟରେ
ଗଙ୍ଗା ଜଳ ଦେଲେ । ତାଙ୍କ କାନରେ ‘ହରହର ମହାଦେଓ’
କହିବା ବେଳେ ରାଣୀ ତା ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ଅତେତ ହୋଇଗଲେ ।
କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ତେତାପାଇ ରାଣୀ ଧୀରେ ଧୀରେ ‘ନମୋଃ ଭଗବତେ
ବାସୁଦେବାୟ’ ବୋଲି ବିବର୍ଣ୍ଣିତ ଭୂଷ୍ଟରେ କହିବା ପରେ
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣବାୟୁ ଉଡ଼ିଗଲା ଅନନ୍ତ ଧାମକୁ ।

ସାଧୁ ଆକୁଳ କଣ୍ଠରେ କାନ୍ଦୁଥିବା ସର୍ଦ୍ଦାରକୁ ଚୁବ୍ ଶାନ୍ତନା ଦେଲେ । ଶୁଖିଲା ଦାସ ପ୍ରଫରେ ଚିତାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା । ଧୂଳି ଦେହ ଧୂଳିରେ ମିଶିଗଲା । ରାଣୀଙ୍କର ଶେଷ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ଯେ ତାଙ୍କ ଶବ ଇଂରେଜ ହାତରେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ତାହା ପାଳିତ ହେଲା ।

ଗୋଆଲିପୁରରେ ଝାନ୍ସୀ ରାଣୀଙ୍କ ଚିତା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ସ୍ମୃତିସ୍ତମ୍ଭ ତୋଳା ହେଲା, ଯେଉଁଠି କି ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ନରନାରୀ ଭକ୍ତି ସନ୍ତ୍ରମରେ ବିବିଧ ଗର୍ବଜନା ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ନମସ୍କାର କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି । ସେ ଝାନ୍ସୀରେ ଶାସନ କଲାବେଳେ ଲୋକେ ଅନୁବନ୍ଧୁ ପ୍ରାର୍ଥ୍ୟରେ ଚକ୍ର ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଅବତାର ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କୁ ମା ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅବତାର ବୋଲି କହି ପୂଜା କରିଥିଲେ ।

ନବେ ବର୍ଷ ଅନ୍ତର ହେଲାଣି । ତାଙ୍କର ଜ୍ୟାଗମୟ ଜୀବନର ସ୍ବପ୍ନକୁ ସାର୍ଥକ କରିଛନ୍ତି ଭାରତବାସୀ । ଜାତୀୟ ସ୍ବାଧୀନତା ଆସିଛି । ତାଙ୍କ ଦେଶବାସୀ ତାଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହେବାର କଳ୍ପନା ସେ କରୁଥିଲେ । ତାହା ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଦେଖିବ ।

ଭାରତର ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଯେଉଁ ସୁମନ୍ତାନମାନେ ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମିର ସମ୍ମାନ ପାଇଁ ପ୍ରାଣବଳି ଦେଇଛନ୍ତି, ବିପ୍ଳବ ଅଗ୍ନିରେ ଝାସ ଦେଇଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଉଙ୍କ ଗାରଭ, ଗୁରୁଭ ଓ ଅଦମ୍ୟାୟ ଫକଲ୍ସ ଏବଂ ନିର୍ଭୀକ ସାହସର ପରାକାଷ୍ଠା କେହି ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି ଏ କଥା ସତ୍ୟ । ତେଣୁ ସେ ଏ ଶତାଦ୍ଦୀର ବିପ୍ଳବ ଜୟନ୍ତୀର ପୂଜ୍ୟା— ମା ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ପ୍ରଜ୍ଞା ରୂପା ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ସେ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି—ଚରସୁରଣୀୟା ।

ହୋଇ । ତାଙ୍କର କାଉଁ ଅବନଶ୍ଚର ହୋଇ ସଂସାରରେ ବଞ୍ଚି ରହିଥିବ—ଯେପରି ବଞ୍ଚୁଛି ପ୍ରାନ୍ତର ଜୋଆନ୍ ଅଫ ଆର୍ଜଙ୍କର—
ଆମର ବାରରମଣୀ ରାଣୀ ଦୁର୍ଗାବତୀଙ୍କର । ଯେ ମୁସଲମାନ ମନ୍ତ୍ରୀ
ଆସପ୍ ଖାଁଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସପାତକତାରେ ରାଜ୍ୟ ହରାଇ ଥିଲେ—ଯୁଦ୍ଧ
ଭୂମିରେ ଆହତ ହୋଇ ନିଜେ ହୃଦରେ ନିଜ ଗୁଣକୁ ଭୁଲି ଦେଇ
ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ, ମାତ୍ର ପରାଜୟର ଗ୍ଳାନି ନେଇ
ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରି ନ ଥିଲେ କି ବିଧର୍ମୀ ମୁସଲମାନଙ୍କ ହାତରେ
ନିଜର ଅଙ୍ଗ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ସୁଯୋଗ ଏବଂ ଅବକାଶ ସେମାନଙ୍କୁ
ଦେଇ ନ ଥିଲେ ।—

ସୋଫିଆ ବାଞ୍ଚିନୀ

ସ୍ୱେଚ୍ଛାଶୂନ୍ୟ ଜାର୍ଜ୍ଜ ନିଷ୍ପେଷଣରେ କେତେଥର ବିପ୍ଳବାଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଲୋପ ପାଇଛି । କିନ୍ତୁ ରକ୍ତସାଜଦଳଙ୍କର କଅଣ ମୃତ୍ୟୁ ଅଛି ? ପାଣି ରସିରେ ଉଦ୍ଭିତ କଣ୍ଠରୁ ଡୋଇଯାଏ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ବିଦାୟ-ବାଣୀ ଚରମ ଆକୃତି ନେଇ ଜନଶକ୍ତିର ହୃଦୟରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଆଣେ, ତାହା ଅମର, ଅକ୍ଷୟ । ସେମାନେ ମୃତ୍ୟୁରେହିଁ ଅମର ହୋଇ ରହନ୍ତି । ସେଥିଲାଗି ଭିକ୍ଟର ହିଉଗୋ କହିଥିଲେ—“ସୈନିକମାନଙ୍କର ଆତ୍ମମଣି ବନ୍ଦ କରାଯାଇପାରେ କିନ୍ତୁ ଚିନ୍ତା ଓ ଭାବର ଆତ୍ମମଣିକୁ କୌଣସିମତେ ଅବରୁଦ୍ଧ କରାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ ।”

ରୁଷ ଜାତିର ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜାରେ ପରାଧୀନତାର ଅପମାନ ଓ ଦୁଃଖର ବେଦନା ଏବଂ ଜଗତରେ ମେରୁଦଣ୍ଡ ସଲଖ ରଖି ବଞ୍ଚି ରହିବାର ଯେଉଁ ଆକାଞ୍ଛା ଜାଗିଥିଲା, ରୁଷ୍‌ନାଶର ଭାଗ ତହିଁରେ ରହିଛି । ଘର ଜଞ୍ଜାଳର ସୁଖ ଶାନ୍ତିମୟ କୋଲ ଗୁଡ଼ି ବିପ୍ଳବର ଅଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ କୋଳାହଳକୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ଦିନେ ଜାର୍‌ର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ ବିପ୍ଳବୀ ଦଳଙ୍କର ଏକ ସଙ୍କଟ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନେତାସ୍ଥାନ ବଢ଼ିଲା କର୍ମିଦଳକୁ ସଂଘବଦ୍ଧ କରି ସଂଗ୍ରାମ ସମ୍ମୁଖରେ ଆସି ଛୁଡ଼ା ହେଲେ ଏକ ଭଦ୍ରବଂଶୀୟ ନାୟକ— ସୋଫିଆ ବାଞ୍ଚିନୀ ।

୧୮୫୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସହରରେ ସୋପିଆ ବାଉଁଶିଆଳର ଜନ୍ମ । ତାଙ୍କର ପିତା ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଅନ୍ଧାରୁଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ପୁଲିସ କର୍ମରୁଣ ଥିଲେ ଯେ, ସେ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଭୁଲନା ନ ଥିଲା । ସୋପିଆଙ୍କର ମାଆ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ସ୍ୱେଚ୍ଛାବୁଦ୍ଧିତାରେ ସବଦା ସମସ୍ତ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ସ୍ଥାନୀୟ ସରକାରୀ ବାଲିକା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । କୃତଭର ସହିତ ସେଠାରେ ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତ କରି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ସେ ୧୮୭୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମସ୍କୋକୁ ଯାଇଥିଲେ । ମସ୍କୋ କଲେଜ ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳାମିଶା କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେ ପ୍ରଥମେ ନିହିଲିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତାଧାରା ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଲେ । ଏ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଆଉ ଦୁଇଜଣ ସଙ୍ଗୀତୀ ନିହିଲିଷ୍ଟଙ୍କର ପରିଚୟ ଘଟିଲା । ପରେ ସେମାନେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଗୁର କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କାରାଗାରର ଚରସଙ୍ଗିନୀ ହୋଇଥିଲେ ।

ଏହି ଦୁଇ ବାରିଷଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ସୋପିଆ ସେ ସମୟର ପ୍ରଧାନ ନାଗ୍ନ ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର ଜୁରିକ୍‌କୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରୁ ସେମାନେ ଉତ୍ସାହିତ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିଥିଲେ । ଜୁରିକରେ ସେ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ଏକ ସମିତି ଥିଲା । ସେ ସମିତିର ଯେଉଁମାନେ ସଭ୍ୟା ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ବୟସ ଅଠର ବର୍ଷରୁ କମ୍ ଥିଲା । ସୋପିଆ ସେହି ନାଗ୍ନସମିତିର, ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ କର୍ମୀ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସେ ବରବର କହୁଥିଲେ, “ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଧନକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଅନ୍ଧତ୍ୱାନ, ବହୁତ୍ୱାନ ଓ ମୂକ ଚିରନିଃସ୍ୱ କରି ରଖିଛି । ଆଦାତ ଉପରେ ଆଦାତ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ପଶୁଭର ଶେଷ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚାଇଛି । ଏହାର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତ ସେମାନଙ୍କୁ କରିବାକୁ ହେବ । ନରକର ପଙ୍କରୁ ଉଠାଇ ସେମାନଙ୍କୁ କହିବାକୁ ହେବ—“ଉଠ, ଜାଗ, ଭ୍ରମେମାନେ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ।”

ନାଶ ସମିତିର ସଭ୍ୟମାନେ ନିଜର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ଆଶା ଛାଡ଼ି
ସାଧାରଣଙ୍କର ଉନ୍ନତ ପାଇଁ ପ୍ରାଣପଣ କରି ଲାଗିବାକୁ ଦୃଢ଼ଫଳକୁ
କଲେ । ସୋଫିଆ ଗୁପ୍ତ ସମିତିର ଶ୍ରେୟ ସୁବିଧା ପାଇଁ ଡାକ୍ତରୀ
ପଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କାରଣ ସେମାନେ ଭଲରୂପେ ଜାଣିଥିଲେ
ଯେ, ଡାକ୍ତରୀଶାଳାର ସବୁଠାରେ ଅବ୍ୟାଧି ଗତି । କିନ୍ତୁ ରୁଷ
ସରକାରଙ୍କର ଶ୍ୟେନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସବୁ କୌଶଳ ଧରାପଡ଼ିଲେ ।
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କୁ ଟ୍ରେକରୁ ବୁକୁରୁ ବୁକୁଳା ବାନ୍ଧି ଯିବାକୁ
ହେଲା । ସେଠାରୁ ସେମାନେ ପାରିସକୁ ଗଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ
ମଧ୍ୟ ରୁଷ ସରକାରଙ୍କ ଜ୍ଵାଳାରେ ସେମାନଙ୍କର ଡାକ୍ତରୀ ପାଠପଢ଼ା
ହେଲା ନାହିଁ । ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ବାଉନିନା ପାଠରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ
ଧାର୍ମିକତା ପଡ଼ିବାକୁ ଜେନେଭା ଗଲେ ।

୧୮୭୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜୁରିକର ପୁରୁଣା ପିଲ ଓ ରୁଷର
ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶର ବିଦ୍ରୋହୀସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ଏକ ବିରାଟ
ଗୁପ୍ତ ସମିତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । କେବଳ ରୁଷିଆର ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର
ମାନବଜାତିର ଇତିହାସରେ ସେ ଥିଲେ, ଉର୍ଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତ,
ସ୍ୱାଧୀନତାସଂଗ୍ରାମରେ ଏକ ମୁଣ୍ଡିମେୟ ଛତ୍ରସମ୍ପ୍ରଦାୟ । ସେମାନେ
ପ୍ରବଳ ପରାନ୍ତର ଶତ୍ରୁ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ ଦୋଷଣା କରିବା ପାଇଁ
ଦୃଢ଼ସ୍ଥିତି ହେଲେ । ସ୍ୱାଧିକାରବୋଧର ଏପରି ଦୃଢ଼ ସ୍ଥିତି ଓ
ଅବିଚଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଖିବାକୁ ଗୋଟିଏ ପରାଧୀନ ଜାତି
ମନରେ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ତାର ବିଜୟ ଅଭିଯାନ ପ୍ରତି
ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ସାମ୍ବଲ୍ୟମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଉଠେ । ସେତେବେଳେ
ଆଉ ତାର ପଦ କର୍ମିତ ହୁଏନା— ହୃଦୟ ଥରେ ନା—
ଅବିଶ୍ୱାସରେ ହତାଶରେ ଶରୀର ମନ ଶିଥିଳ ହୋଇ ଆସେନା ।
କେବଳ ମାତ୍ର ଏହି ସ୍ୱାଧିକାରବୋଧ ନେଇ ସେମାନେ ବି ବିଦ୍ରୋହୀ

ହୋଇ ଉଠୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ସ୍ବଳ୍ପ—ଅଭିଜ୍ଞତା ସ୍ବଳ୍ପ ।
ଯାହା ନିମିତ୍ତ ସେମାନଙ୍କର ଏହି ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ
ବିରୂପ । ତେବେ ସେମାନଙ୍କର ଦାଗ ଯେ ନ୍ୟାୟ ସଙ୍ଗତ ଓ
ନ୍ୟାୟର ଜୟ ଅବଶ୍ୟମ୍ବାଗ—ଏହି ବିଶ୍ବାସ ଥିଲା ସେମାନଙ୍କର
ଆଶ୍ରୟହର ଖବରର ଏକମାତ୍ର ସମ୍ଭଳ ।

ବିପ୍ଳବମାନେ ରୁଷିଆର ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ବିଦ୍ରୋହ କରି
ଦିଆରି କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରତି କଳକାରଖାନାରେ ସାମାନ୍ୟ
ମୂଲିଆ ହୋଇ ପଶୁ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମିଶିବା ଯୋଗୁଁ
ବିପ୍ଳବମାନେ ନିଜ ନିଜର କର୍ମକ୍ଳାନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ମୁଖଶ୍ରୀକୁ
ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟରେ ଓ ବର୍ଷା ଶୀତରେ ଦିନକୁ ଦିନ ତନ୍ମୟତା ପରି
କରି ଦେଇଥିଲେ । ସୁତଳ ସୁକୁମାର ହାତରେ ଲୁହାକଡ଼ା ପିନ୍ଧି-
ଥିଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ସେମାନେ ଅନ୍ଧକୂପରେ ଭଲ ଭଲ କରି
ଆତ୍ମଦାନ ଦେଇ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ମନୁଷ୍ୟତାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରି
ତୋଳିଥିଲେ, ପ୍ରାଣ ଦେଇଥିଲେ ।

ବାଉଁଳିନା ଓ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗିନୀମାନେ ଏହିପରି ଭାବରେ ଗୋଟିଏ
କାରଖାନାରେ ଦୈନିକ ମଜରୁଣୀ କାମ ନେଲେ । ସେ ସମୟର
ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ବର୍ଣ୍ଣିବାର କୁହେଁ । ଦରପୋଡ଼ା ରୁଟି ଓ ପକ୍ଷି ବାସି
ମାଂସ ଥିଲା ସେମାନଙ୍କର ସେତେବେଳର ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ । ଶାୟନ
ବ୍ୟବସ୍ଥାର କଦର୍ଯ୍ୟ ଅମାନୁଷିକତା କଥା କହିଲେ ନ ଯିବେ ।
କୁଲିଙ୍କ କୋଠରୀ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଭାଡ଼ି ବନ୍ଦା ହୋଇଥାନ୍ତି, ତାହା
ଏତେ ଅପ୍ରସସ୍ତ ଯେ, କୁକୁର ବିରଡ଼ିଙ୍କ ପାଇଁ ବି ନିଅନ୍ତି । ତହିଁରେ
ଶଯ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ ମୁଣ୍ଡ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଭାବରେ ବାଡ଼େଇ
ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ଆଉ ଗହର କାମ କରୁଥିଲା ବସ୍ତାଏ କୁଟା ଅଳିଆ ।

ତିକିଆର କାମ କରେ ପୁଲାଏ କରା ହୋଇଥିବା ଛଣିବିଡ଼ା । ତୁଳା
ଲୁଗାର ଚିହ୍ନ ନ ଥିଲା । ମଣି ଗୁରୁପୋକ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେତେ
ପ୍ରକାର ବିଷାକ୍ର ଯୋକ ଶ୍ରମକ୍ଳାନ୍ତ ମଜୁରୀଦାରେଙ୍କୁ ଶୁଣାଯାକ
ଉନ୍ନିତ କରି ରଖନ୍ତି । ଶୀତଦିନେ ଏଇସବୁ ଘଡ଼ିରେ ଶୋଇଥିବା
ମଜୁରୀଆଙ୍କ ନିଶ୍ୱାସ ବନ୍ଦ ହେବାର ଉପଦେଶ ହୋଇଯାଏ । ଏଡ଼େ
ବିଷାକ୍ର ବନ୍ଦ ପବନ ! କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ସାରା ଜୀବନ ଉପରେ ଯେ
ବିଧାତାଙ୍କର ଅଭିଶାପ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଛି । ଯୁଗ ପରେ ଯୁଗ
ମୌନମୁକ ହୋଇ ସେମାନେ ଏ ଦୁଃଖ ସହି ଆସିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ
ସୁକୁମାର ବିଳାସ ଲଳିତ ଆଜିନ୍ଧା ସୁଖୀ ଏହି ବିପ୍ଳବ କେତୋଟି
ଏହି ଜୀବନୀ ଅବସ୍ଥାକୁହିଁ ଜୀବନର ପରମ ଆଲମ୍ବନ କରି ବର
ନେଲେ । ଏହାର ବିନିମୟରେ ସେମାନେ ଗୁହଁଥିଲେ-ଶେ ଜାଗରଣ
ଓ ସେମାନଙ୍କର ଟିକିଏ ସହାନୁଭୂତି ।

କାରଖାନା ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ମୁଣ୍ଡରେ ବହି
ବାଉଁନା ନିଜ ସହକର୍ମୀଶୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଶିକ୍ଷାନବିଲ ମିଶ୍ରୀ ଓ
ସହକାରୀ ରୂପରେ ଛଡ଼ ନାମରେ, ଛଡ଼ ପରିଚୟରେ ମହୋର ଏକ
କାରଖାନାରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷଙ୍କ ରହିବା ଜାଗା
ପୂର୍ବ ଅଲଗା । ବାଉଁନା ଯେଥିଯୋଗୁଁ ପ୍ରଥମେ ମଜୁରୀମାନଙ୍କ
ଭିତରେ ବିପ୍ଳବ-ବାଣୀ ପ୍ରସାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ, କିନ୍ତୁ ମଜୁରୀ-
ମାନଙ୍କ ନୈତିକ ଜୀବନ ବଡ଼ ଜୀବନୀ ଥିଲା । କଲ କାରଖାନାରେ
କିରାଣୀ, ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଓ ପୁରୁଷ ମଜୁରୀଆଙ୍କ ପଶୁପ୍ରବୃତ୍ତି ହାତରୁ କେହି
ନିଷ୍ପ୍ରଭ ପାଉ ନ ଥିଲେ । ସୁତରାଂ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଏମିତି ଜୀବନୀ
ଅବସ୍ଥାରେ ରହି ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ କାମ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ମଣି,
ବାଉଁନା ଲୁଚେଇ ଲୁଚେଇ ସାରାଦିନ ଖଟିବାପରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳକୁ
ପୁରୁଷ କୁଲିଙ୍କ ବସ୍ତ୍ରକୁ ପଳାଇ ଯିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କର

ସାକାନ୍ତକ ଚେଷ୍ଟା ଓ ନିଷ୍ଠାରେ ଶୀଘ୍ର ସୁଫଳ ଫଳିଲା । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ
ହମେ ଦିନେ ସେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କ ଆଖିରେ ପଡ଼ିଗଲେ । କାଳେ ସବୁ ଗୁପ୍ତ
କଥା ଧରା ପଡ଼ିବ, ଏହି ଭୟରେ ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କାରଖାନା
ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ । ସେହିଦିନୁ ତାଙ୍କର କାରଖାନା ଜୀବନର
ଅବସାନ ହେଲା ।

ସେ ସମୟରେ ସେକ୍ସପିଟିସ୍‌ବର୍ଗରେ ବିପ୍ଳବମାନେ ବହୁତ
ଘର ଭଡ଼ା କରି ରହିଥିଲେ । ଘରଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା ସେମାନଙ୍କର ବୋମ
ଡନାମାଇଟ୍ ଡିଆରି କରିବା କାରଖାନା, ପୁଣି ଗୁପ୍ତ ବୈଠକର
ନିରାପଦ ସ୍ଥାନ । ଫେରାସା ଆସାମୀମାନେ ମଧ୍ୟ ପୁଲିସ୍‌ ଡରରେ ଆସି
ଏ ସବୁ ଘରେ ଲୁଚି ରହିଥିଲେ । ଉକ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ ଧନୀ ସନ୍ତାନଠାରୁ
ଆରମ୍ଭ କରି ଦରିଦ୍ରତମ କୃଷକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ମହାଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଏହିସବୁ ଘରେ ମିଳିତ ହେଉଥିଲେ । ପୁଲିସ୍‌ର
ଶୈ୍ୟନଦୃଷ୍ଟି ଏଡ଼ିବା ପାଇଁ ରୋବର୍ଟାଠୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସମସ୍ତ
ପ୍ରୟୋଜନୀୟ କାମମାନ ନିଜ ହାତରେ ଅମ୍ଳାନ ବଦନରେ ସେ
କରୁଥିଲେ । ଏହି ଘରେ ଥିବା ସମୟରେ ବାଉଁନା ଓ ତାଙ୍କର
ପରୁଣ ଜଣ ସଙ୍ଗିନୀ ଦଳରୁ କୌଣସି ଏକ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ବିଶ୍ୱାସ
ଘାତକତା ଯୋଗୁଁ ପୁଲିସ୍‌ ହାତରେ ଧରାପଡ଼ିଲେ । ଏହା ୧୮୭୬
ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଘଟିଥିଲା ।

ସେମାନଙ୍କର ଯାହା ବିଚାର ହୋଇଥିଲା, ତାହା “Trials
of the Fifty” ନାମରେ ପରିଚିତ ହୋଇ ରହିଛି । ଦୁଇ ବର୍ଷକାଳ
ସେମାନଙ୍କର ବିଚାର-ପ୍ରକ୍ରିୟା ଚାଲିଲା । ଏହା ଭିତରେ
ଜାର୍ଜ୍‌ଟନ୍‌ର ନିର୍ମମ ଶାସନ ତାଙ୍କର ଅପରାଧ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକୁ ଶୋଷି
ନେଇଥିଲା ଯୁକ୍ତା ତାଙ୍କର ମନର ତେଜ ବିରୁଦ୍ଧାସ ନଷ୍ଟ

ହୋଇ ନ ଥିଲା, ବରଂ ମନର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକୁ ପୂରା ବଜାୟ ରଖିଥିଲା । ତେଜଶୀ ବର୍ଷର ବାଳିକା ସେତେବେଳେ ଜନ୍ମ ସାମନାରେ ନିଜର ଅନ୍ତରର ସତ୍ୟ ଆକାଂକ୍ଷା ନିର୍ଭୟ- ନିଷ୍ଠା କଣ୍ଠରେ ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ, ସେତେବେଳେ ଜନ୍ମ ଓ ସନ୍ତସନ୍ତମାନେ ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ତା ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ଭୟଶୂନ୍ୟ ମୁଖକୁ ବିସ୍ମିତ ସ୍ତବ୍ଧ ଭାବରେ ଚାହିଁ ରହିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଲୁହ ଝାପସା ଆଖି ଆଗରେ ଜାରୁର ଅମ୍ଳାନ କରଣଦ୍ରବ୍ୟ ଗନ୍ଧ-ଗଗନ ମ୍ଳାନ ବୋଲି ମନେ ହୋଇଥିଲା । ତୁଳ୍ଲ ପ୍ରାଣର ସମସ୍ତ ଭୟ ପରିହାର କରି ସେ ଉଚ୍ଚ କଣ୍ଠରେ ପ୍ରବୁର କରିଥିଲେ — “ମୁଁ ନିଜ ଯୋଗୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତିଳେ ମାତ୍ର ଦୁଃଖ ଦେବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ଏପରି ଏକ ଦିନ ଆସିବ, ଯେଉଁଦିନ ଏ ଅଳସ, ଜଡ଼ ଜାତିର ମୋହ ନିଦ୍ରା ତୁଟିଯିବ । ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ସେମାନେ ଆତ୍ମାନୁଶୋଚନାରେ ଉନ୍ମାଦ ଓ ପାଗଳ ହୋଇପଡ଼ିବେ ।

× × × ତୁମ୍ଭେମାନେ ପଶୁବଳରେ ବଳୀ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା ଅତ୍ୟାଚାର ଚଳାଇ ପାର; କିନ୍ତୁ ଶିଶୁର ଆମର ସହାୟ । ଇତିହାସର ନିମୋକ୍ତି ଆମର ଆଶା ଭରସା ଓ ମନର ବଳହିଁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ବଳ । ଆଉ ତା ନିକଟରେ ଚିରଦିନ ପଶୁବଳ ହାର ମାନ ଆସୁଛି — ଇତିହାସହିଁ ଏହାର ଜୁଲନ୍ତ ସାକ୍ଷୀ ।”

ବରୁରରେ ଶାରନାଥ ବାଉଁଶିଆଙ୍କର ନଅବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାର୍ଯ୍ୟଦଣ୍ଡ ହେଲା । ହସ ହସ ମୁଖରେ ସେ ଏ ଦଣ୍ଡକୁ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ଗ୍ରହଣ କଲେ । କାରଣ ସେ ଭଲରୂପେ ଜାଣିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ନିବାସନ, ପାଣି, ସୁଧାର ଜ୍ୱାଳା, କଣ୍ଠକମୟ ସପ୍ତା, ବଦଶାଳାର ଅନ୍ଧକାର ଓ ଶିକୁଳ ହାର ଛଡ଼ା ଆଉ ପ୍ରାୟ କିଛି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅସୁସ୍ଥ ଶରୀର ଯୋଗୁଁ ଦଣ୍ଡ ହ୍ରାସ ହେଲା — ନିବାସନ ହେଲା ସାଇବେରିଆରେ ଯାବଜ୍ଜୀବନ ପାଇଁ ।

ବନ୍ଧବାବୁ ଓ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ, ଅମରୁଷ୍ୟ ରୁଷ ପୁଲିସର ନିର୍ମମ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଦିନ ପରେ ଦିନ ତାଙ୍କର ଦେହ ଦୁର୍ବଳ ହେଇ ଉଠିଥିଲା । ଶେଷରେ ଏ ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ମୁକୁଳିବା ପାଇଁ ଜୀବନ ବିପନ୍ନ କରି ସେ ଇଲିସଠାରୁ ପଳାଇ ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କଲେ । ସାଇବେରିଆର ପ୍ରହରାଦେଇ ପାଟେର ଟିପି ପଳାଇଯିବା ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ, କିନ୍ତୁ ଜର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣା ବାରବାଲା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କୌଶଳରେ ୧୮୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ୨୫ ତାରିଖ ତିସେମ୍ବରରେ ସଦା ଜାଗ୍ରତ ପୁଲିସର ଶ୍ୟେନ ଦୃଷ୍ଟିକ ଏଡ଼ି ଇଉରୋପ ପଳାଇ ଆସିଲେ । ପରବାସୀ ବିପ୍ଳବ ବନ୍ଧୁମାନେ ବାନ୍ଧବୀଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଆନନ୍ଦ ଓ ଦୁଃଖର ଆତଶୟ୍ୟରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ; କିନ୍ତୁ ଏ ବାଉଁଶ ତାଙ୍କର ସେହି ପୁଅ ବାଉଁଶ ନୁହେଁ, ତାର ଛୁପୁବିଶେଷ ମାଧି ରହିଥିଲା । ବନ୍ଧୁମାନେ ବାଉଁଶୀଙ୍କର ଏ କଳାକାର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ନିଜର ଗୁଡ଼ି ଭିତରେ ଅସହ୍ୟ ବେଦନା ଅନୁଭବ କଲେ । ସେହି ଭଙ୍ଗା ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଦେହ ନେଇ ସେ ଦେଉବର୍ଷ ଛଦୁବେଶରେ ରୁଷର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଲି ନବ ସୃଷ୍ଟିର ଆଶା ଦେଇ ଜନସାଧାରଣ ଭିତରେ ପ୍ରସ୍ତର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ଫେରର ଜୀବନ କାର୍ଯ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଅସୁବିଧା ତାଙ୍କୁ ଅସ୍ଥିର କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଫଳତଃ ବନ୍ଧୁମାନେ ତାଙ୍କୁ ଦେଶ ଛାଡ଼ି ଯିବା ପାଇଁ ଖୁବ୍ ଆକୁଳ ଭାବରେ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ଶେଷରେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ସେ ରୁଷିଆ ଛାଡ଼ି ଜେନେଭାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏପରି ଜଡ଼ିବତ୍ ଲୁଚି ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ପଡ଼ି ରହିବା ତାଙ୍କୁ ଅସହ୍ୟ ବୋଧହେଲା । ରକ୍ତସ୍ନାନତା ଓ ସ୍ବାୟତ୍ତ ଦୌର୍ବଲ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗରେ ତାଙ୍କ ଦେହ ଓ ମନର ଅବସ୍ଥା ଦିନକୁ ଦିନ ଏତେ ଶୋଚନୀୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ଯେ, ଶେଷରେ

ସେ ଏକ ଗ୍ରେଟ ଖବର କାଗଜ ମଧ୍ୟ ପଢ଼ିପାରିଲେ ନାହିଁ । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କୁ ଖୁସି କରିବା ପାଇଁ ହସ ହସ ମୁହଁରେ ସମସ୍ତ ବାଧା ଏଡ଼ିଦେଇ ସେ ଜୀବନକୁ ହାଲୁକା ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଆତ୍ମପ୍ରବଞ୍ଚନାର ଏ ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରୟାସ ଯୁଗ ବ୍ୟର୍ଥ ହେଉଥିଲା । ତହିଁରେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ଦୁଃଖର ବେଦନା ବୋଝ ଆହୁରି ଅଧିକ ଗୁଣା ଭାରି ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ବଞ୍ଚିରହିବାଟା ସୁଦ୍ଧା ଦିନକୁ ଦିନ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏକ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବୋଲି ମନେହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ତେଣୁ ୧୮୮୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଅପ୍ରେଲ ୧୩ ତାରିଖ ବାଉଁର୍ନା ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରି ପୃଥିବୀର ଶୋକତାପରୁ କ୍ଷୁଚି ପାଇବାକୁ ଦୃଢ଼ ସଜ୍ଜା କରୁଥିଲେ । ଦୁଇଥର ପିତୃଲ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗୁଳି କଲେ, କିନ୍ତୁ ଶିଥିଲ ମୁଷ୍ଟି ଦୁଇ ବାର ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ତୃତୀୟ ଥର ପିତୃଲ ବଳିମୁଷ୍ଟିରେ ଚାପି ତାର ଅଗ୍ନି ଉଦ୍ଗରା ମୁହଁ ଛୁଇଁ ଉପରେ ରଖି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହାତରେ ଟିପି ଦେଲେ । ଗୋଟାଏ ବିକଟ ଶବ୍ଦରେ ଧୁଆଁ ଉଠି ଘରଟା ଥରକ ପାଇଁ କମି ଉଠିଲା । ଆହତ ବାଉଁର୍ନା ଦୁଇଦଣ୍ଡା ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହି ମାରବରେ ଆସନ୍ତୁ ମରଣ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ କିଛି ପ୍ରାଣର ଆଶ୍ୱରବ ଶୁଣାଯାଇ ନ ଥିଲା । ଶୁଦ୍ଧ ନ'ହା ବେଳେ ଗୃହସ୍ଥାମିନୀ ଏ ଘଟଣା ଦେଖି ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ଯାଇ ଦେଲେ । ଡାକ୍ତର-ଖାନାରେ ଏହି ଜୀବନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ବାର ଦିନ ବଞ୍ଚିଥିଲେ । ମାରବରେ ମୃତ୍ୟୁ ସାମନାରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ସେ ଥରେ ମାତ୍ର ହତାଶ ହୃଦୟର ବେଦନା ବ୍ୟକ୍ତ କରି ନ ଥିଲେ; ବରଂ ପୁର ଅବିଚଳିତ ଭାବରେ ସମସ୍ତ ଶାରୀରିକ ଦୁଃଖ ବହନ କରିଥିଲେ । ୨୬ ତାରିଖ ଅପ୍ରେଲ ଶୁକ୍ଳ ୧୦ ଟା ବେଳେ ଶାନ୍ତନାଥ ବାଉଁର୍ନା ପରମ ତୃପ୍ତି ଓ ଆନନ୍ଦରେ ଏ ଲହ ସଂସାରରୁ ଚିରବିଦାୟ ନେଲେ ।

ହାଜାଲପ୍ସିକ୍

ଯେଉଁଦିନ ରୁମାନିଆର ଏକ ସମ୍ମାନ କୁଳରେ ଏହି ମହାପୁରୀ ରମଣୀ ଜନ୍ମିଥିଲେ, ସେଦିନ ହୁଏତ କେତେ ମଙ୍ଗଳ ଶକ୍ତି ବାଜିଥିବ, କେତେ ହର୍ଷମୁଖର କୋଳାହଳ ରବ ଉଠିଥିବ, କିନ୍ତୁ କେତେଜଣଙ୍କ କାନରେ ସେ କଥା ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲା ? ଅଜ୍ଞ ତାର ପରିଶବ୍ଦ ପରେ କ୍ଳେଶବର୍ଣ୍ଣ ଜେଲରେ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଆହୁତ ଦିଆ ହୋଇଥିଲା, ସେତେବେଳେ ତରୁଣ ରୁମାନିଆ ଅନ୍ତରରେ ଯେ ମର୍ମଦାୟୀ ହାତୀକାର ହେଉନ ଉଦ୍-ବେଳତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା, ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯାତ୍ରା ବାଜିଲା ବିଶ୍ୱର ଦରଦା ହୃଦୟରେ ।

୧୯୦୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହାଜା ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ସେ ରଜମାଗସ୍ତାର ଏକ କଳିକା ପରି ପ୍ରକାଶ ବେଦନାରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚଞ୍ଚଳ ଥିଲେ । ବସନ୍ତର ପିଟା ପବନ ଓ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଗୀତର ଝରଣାପରି ଚୁପ୍ ହୋଇ ଦିନେ ହେଲେ ସେ ରହିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣର ରୁମାନିଆର ଯୁଦ୍ଧ ଗ୍ରାମଟି ସୁଖାନ୍ତରେ ଭରି ଉଠୁ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ ସେଦିନ କିଏ ଭାବିଥିଲା, ନିଶିଳ ଜାତିର ଦୁଃଖ ବେଦନା ବୁକୁରେ ବହି ଏହି କୋମଳ କିଶଳୟ ଝଡ଼ି ପଡ଼ିବ ? ଭଲଭଲହୋଇ ଶୁଖିଯିବ—ପାଷାଣ କାରାବନ୍ଧର ଅନ୍ଧକୂଳରେ ପଡ଼ି ? ବଡ଼ଦର ଝିଅ, ଅଭାବ କିଛି ନ ଥିଲା । ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ଦିନ କଟୁଥିଲା । ଚାକର ସହିତ ସେ ଯିବା ଆସିବା ସ୍କୁଲକୁ କରନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟହ କିନ୍ତୁ ଭଗବାନ୍ ତାଙ୍କୁ କେବଳ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ମାତି ରହିଲା-ଭଳି ଉପାଦାନରେ ଗଢ଼ି ନ ଥିଲେ । ଶୁଆକୁ ଚାହିଁଲେ ଦେଖନ୍ତି କିଏ

ଗୁଲିଛି ସୁନ୍ଦର ମଟରରେ, କିଏ ଗୁଲିଛି ତାର ଶ୍ରମକୁଳା ପାଦରେ ।
 ସମସ୍ତଙ୍କ ପରିମାନ ମୁଖରେ ଶହ ଶହ ଶତାବ୍ଦୀର ଦୁଃଖ ଛପା ରହିଛି ।
 ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ଏପରି ହଜାର ପ୍ରକାରର ବ୍ୟବଧାନ, ହଜାର
 ପ୍ରକାରର ଅନାଗୁର, ଅବଗୁର ତାଙ୍କର ଅନଭିଜ୍ଞ ଶିଶୁ ଅନ୍ତରକୁ
 ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ କରି ଦେଉଥିଲା । ଅନ୍ତରରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁଥିଲା-କାହିଁକି ?
 କାହିଁକି ଏ ବ୍ୟବଧାନ ? କାହିଁକି ବିଧି-ନିଷେଧ ? କାହିଁକି ସମସ୍ତେ
 ସରିଯା ହୋଇ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ପାଦ ପକାଇ ଚଳି ପାରୁନାହାନ୍ତି ?
 ସେମାନେ ଜୀବନଟାକୁ ହସତଶଳରେ ଫୁର୍ତ୍ତି କରି ଉଡ଼ାଇ ଦେବେ,
 ଆଉ ଯେଉଁମାନେ ଉପବାସୀ କୋଟି କୋଟି ନରନାରୀ ହୃଦ୍‌ପିଣ୍ଡ
 ଛଣ୍ଡେଇ ରକ୍ତ ଉଗାରି ଲେଖିଙ୍କ ପିପାସା ଚୂଷ୍ଟ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର
 କ'ଣ ମନୁଷ୍ୟଭୂର ଅଧିକାରରେ ବଞ୍ଚିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ ?

କଟକରେ ପଡ଼ିଲା ସମୟରେ ଏହି ଆଜିନ୍ଦା ସାମ୍ୟବାଦୀ
 ଅନ୍ତର ହିମଶଃ ଚରମସନ୍ଥୀ ହୋଇ ଉଠିବାକୁ ଲାଗିଲା । କମ୍ୟୁନିଜମ୍
 ବା ସାମ୍ୟତନ୍ତ୍ରର ସ୍ତୋତଧାରାରେ ଅନ୍ୟ ସାଧାରଣ ଦଶଜଣଙ୍କ ପଥ-
 ଠାରୁ ବିଭିନ୍ନ ପଥରେ ବହୁଦୂର ଯାଏ ସେ ଭ୍ରମିଗଲେ । ସ୍ୱପ୍ନାର
 ଭୁଲ୍ଲ ସୁଖଦୁଃଖ ଧରି ପଡ଼ି ରହିବାଟା ଯେପରି ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କଠିନ
 ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଚୂଷ୍ଟ ସହିତ ଦୁର୍ଗମ ପଥ ଅନୁସରିବାକୁ
 ବାଞ୍ଛୁନେଲେ—ତାଙ୍କର ଜୟଯାତ୍ରା ପାଇଁ ।

କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଦଳରେ ଯୋଗ ଦେଇ ସେ ଗଣସେବାରେ
 ଆତ୍ମନିୟୋଗ କଲେ । ସମସ୍ତ ଜୀବନା ଶକ୍ତି ଦେଇ ସେ ଲାଗିଲେ
 ଏ ବିଦ୍ରୋହରେ ଧନୀ ବରୁଦରେ ଶ୍ରମିକର, ସବଳ ବରୁଦରେ
 ଦୁର୍ବଳର ବିଦ୍ରୋହରେ, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତର ଥିଲା ତାଙ୍କର ବଡ଼ କୋମଳ ।
 ସେ ଯେଉଁଠି ଥିଲେ, ସେଠାରେ ବ୍ୟଥା ବେଦନାର ପ୍ରବେଶ ନ ଥିଲା ।

ଲୁହ ଝରକୁ ସେ ହୃଦୟ ଖୋଲି ହସ-କଲ୍ଲୋଳରେ ଭସାଇ ଦେଉଥିଲେ । ବନ୍ଧୁ ବିପ୍ଳବମାନେ ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ । ସେମାନେ ଭାବୁଥିଲେ, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ମଥା ଉପରେ ଉଦ୍ୟତ ଶକ୍ତି ଝୁଲୁଛି, ପଛରେ ଯାହାର କାଳମୂର୍ତ୍ତି ଡାକୁ ଭାବରେ ଦୌଡ଼ୁଛି, ସେ କପରି ଏପରି ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ହସ ହସି ପାରେ ।

କୁସେନବର୍ଗରେ ବିରୁଦ୍ଧବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେ ଏହି ଭାବର ବ୍ୟତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ଦେଇ ନ ଥିଲେ । ବିରୁଦ୍ଧ ଆଡ଼କୁ ସେମାନଙ୍କର ମନଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲା । ଅଦାଲତର ଜଜ୍ ଜୁରୁମାନଙ୍କ ସହିତ ସମାଲୋଚନାରେହିଁ ସେମାନେ ବିସ୍ତ୍ରୋଧ ରହୁଥିଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ପରିହାସ, ରସିକତା ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧର ଦିନଗୁଡ଼ିକ କଟିଥିଲା ।

ରୁମାନିଆ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ରାଜତନ୍ତ୍ର; ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କମ୍ୟୁନିଜମର ବିରୋଧୀ । ସେମାନେ ପ୍ରାଣପଣେ କମ୍ୟୁନିଜମକୁ ଜବତ୍ ଓ ଉଚ୍ଛେଦ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବାଧ୍ୟହୋଇ ହାଜାକୁ ଗୁପ୍ତ ସମିତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ହେଲା । କାରଣ ସେ ଅନ୍ତରର ସହିତ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଓ କହୁଥିଲେ—‘ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ମୁକ୍ତିକାମୀ ଜାତି ଯେ ପଥରେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତୁ ନା କାହିଁକି, ଏହା ଭଗବାନଙ୍କର ଅଦାଲତରେ ଏକମାତ୍ର ଆଇନସଙ୍ଗତ, ଧର୍ମସଙ୍ଗତ ଓ ମାତ୍ତସମ୍ମତ କାର୍ଯ୍ୟ । ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ ପାଇଁ ଶକ୍ତି ଆହରଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ ହୁଏ ତ ଅନେକ ସମୟ ତାଙ୍କୁ ଗୋପନ ପଥର ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ହେବ, ଗୋପନରେ ଆଦାତ କରିବାପାଇଁ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ହେବ, କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ତରରେ ଏହି ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ନେଇ ଚଳିବାକୁ ହେବ ଯେ ଏକମାତ୍ର ମାତ୍ତ ଓ ଧର୍ମସଙ୍ଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ସେ କରୁଛନ୍ତି !

ପଶୁବଳରେ ବଳୀ ବିଦେଶୀ ଦ୍ଵାରା ଯେପରି ତାଙ୍କର ଶକ୍ତି ଆହରଣରେ ବାଧା ନ ପଡ଼େ ବା ଅକାରଣେ ଅଧିକ ଶକ୍ତି କ୍ଷୟ ନ ହୁଏ, ଏଥିପାଇଁ କେବଳ ସେମାନେ ଗୋପନ ପଥର ଆଶ୍ରୟ ନେଉଥିଲେ—ସେମାନେ ଯାହା କରୁଛନ୍ତି, ତାହା ଅନ୍ୟାୟ ବୋଲି ନୁହେଁ ।” ଏହା ଥିଲା ସେମାନଙ୍କର ଗୁପ୍ତ ସମିତି ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ନଜର ।

ସହସ୍ର ବାଧା ବିଦିଗ୍ଧି ଓ ବିପଦ ଭିତରେ ଗୁଲୁ ଗୁଲୁ ତାଙ୍କର ବୈପ୍ଳବିକ ସମିତିକୁ ଡିନବର୍ଷ ବୟସ ହେଲା । ହାଜା ଥିଲେ ଏ ବିପ୍ଳବୀ ଦଳଙ୍କର ନେତା—ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ-ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ବୟସ ଏକୋଇଶ ବର୍ଷ ।

ଏ ଡିନବର୍ଷରେ ତାଙ୍କର ତରୁଣ ଜୀବନ ଉପର ଦେଇ କେତେ ବଡ଼ ଝଡ଼ ତୋଫାନ, ଝଞ୍ଜାପବନ ବହିରଲା, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ବିପ୍ଳବୀ ମନ ଉପରେ ତିଳେ ମାସ ଚନ୍ଦ୍ର ରହିନାହିଁ ।

ସବୁ ଦେଶରେ ଯେଉଁମାନେ ବିପ୍ଳବର ଦୁର୍ଗମ ପଥକୁ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନମରଣର ସଞ୍ଚୀ କରି ନିଅନ୍ତି—ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅତ୍ୟାଚାର, ନିର୍ଯ୍ୟାସନ ଆକର୍ଷକ ହେଲେହେଁ କଦାପି ଅସ୍ତବ୍ୟାସିତ ନୁହେଁ ।

୧୯୨୮ ସାଲ ସେପ୍ଟେମ୍ବରରେ ରୁମାନିଆର ପ୍ରାୟ ସବୁଠାରୁ ଜଣ ଯୁବକ ଯୁବତୀ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଅଭିଯୋଗରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ବିପ୍ଳବୀ ନେତା ହାଜା ଲିପ୍ସିଜ୍ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ।

ରମାନିଆର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କୋର୍ଟ (Special Court) ବିଚାରରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବାର ଜଣ ବିପ୍ଳବୀଙ୍କୁ ଗୁପ୍ତ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରିବା ଅପରାଧରେ କଠୋର ଶାସ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା । ସାଧାରଣ ଚୋର, ଡକାୟତ, ଖୁଣ୍ଟି ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ କରଦାରେ ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି ।

ସେମାନେ ଯେଉଁ ବ୍ୟବହାର ପାଆନ୍ତି, ଏ ହତଭାଗ୍ୟ ରାଜଦ୍ରୋହୀ
ବନ୍ଦୀମାନେ ତହିଁରୁ ସୁଦ୍ଧା ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ଶତ ଅତ୍ୟାଚାର,
ଉଚ୍ଚ-ପୀଡ଼ନ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଟଳାଇ ପାରି ନ ଥିଲା, ସେମାନେ ଏ
ମନୁଷ୍ୟଭର ଅପମାନରେ ରୁଦ୍ଧ ଆନ୍ଦୋଳରେ ଗର୍ଜି ଉଠିଲେ ।
ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଭିତରୁ ମନୁଷ୍ୟର ପୂର୍ବ ଅଧିକାରକୁ ଝିଙ୍କି ଆଣିବାକୁ
ଯେଉଁମାନେ ବିପ୍ଳବର ରଥ ଚଢ଼ି ତଳେ ଜୀବନ ବଳ ଦେଇଛନ୍ତି,
ସେମାନେ ଏହି ଅପମାନ ସହିବେ କାହିଁକି ?

ପ୍ରତିବାଦରେ ସେମାନେ ଉପବାସ ବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ସରକାରର ପଥର ଝୁଦଘରୁ ଏହି ସବହସମାନଙ୍କ
ଲଗି କୌଣସି ଭାବାନୁର ଜାଣିଲା ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ଡ଼ମେ ଡ଼ମେ ଶ୍ରମିକ ଦଳ ଓ ଜନସାଧାରଣ ଶିପ୍ର
ହୋଇ ଉଠିଲେ । ପାଖଆଖ ଦେଶଗୁଡ଼ିକ ଏ ନିର୍ମମତାର ପ୍ରତିବାଦ
କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ସରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଶାନ୍ତ
କରିବା ପାଇଁ ବୟାଳିଶ ଦିନ ଅନଶନ ପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି
ଦେଲେ କିନ୍ତୁ ହାଜା ଲିପ୍‌ସିଟ୍‌ଙ୍କର ଜୀବନା ଶକ୍ତି ସେତେବେଳକୁ
ବରାବର ନିଃଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କର ଝିତ ଚେଷ୍ଟାରେ ସେ ଜୀବନା ଶକ୍ତି ଫେରି
ଆସିଲା ନାହିଁ — ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୀପ ଲଭିଗଲା ।

କଳ୍ପନା ଦତ୍ତ

ଆମେ ରାଣୀ ଦୁର୍ଗାବତୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଣଙ୍କର ଗରଭ ଶୁଣିଛୁ ।
ଇଉସେପର ଜୋଆନ-ଅଫ୍-ଆର୍କଙ୍କ କଥା ମଧ୍ୟ ଆମକୁ ଅଛପା
ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ଇତିହାସର କଥା ହୋଇଗଲାଣି ।
ଆମ ପଡ଼ିଶା ବଙ୍ଗଳା ଦେଶମଧ୍ୟରେ ଚଢ଼ିତ୍ରାମର ସେହି ଗାରୀ
ତରୁଣୀଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶ୍ରବଣେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ଯେ କି
ଆଧୁନିକ ହାତହତୀଆରରେ ସୁସଜ୍ଜିତ ସେନାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥରେ
ନୁହେଁ, ତିନି ତିନି ଥର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛନ୍ତି । ବର୍ଷାଟୋପା ପରି
ଗୁଳିବର୍ଷଣ ଭିତରେ ସେ ତୋପାନ ଭଳି ଦୌଡ଼ି ପଳାଇଯାଇଛନ୍ତି ।
ଭୟ କଣ—ଏ ତରୁଣୀ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ କେବଳ
ଦେଶଭକ୍ତି, ଦେଶୋଦ୍ଧାର ଏବଂ ଆତ୍ମଦାନ ଶ୍ରବଣା ଛଡ଼ା ଆଉ
କିଛି ନ ଥିଲା । ଭଗବାନ୍ ତାଙ୍କୁ ଯେପରି ମହାନ ହୃଦୟ ଦେଇଥିଲେ
ସେହିପରି ଶାନ୍ତ ପ୍ରତିଭା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଥିଲା ।

ତତ୍ତ୍ୱ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଦୃଢ଼ି ପାଇ କଳ୍ପନା ମାଟ୍ରିକୁଲେସନ
ପାଶ କରିଥିଲେ । ଗଣିତଶାସ୍ତ୍ର ତାଙ୍କୁ ସରସ ଉପନ୍ୟାସ ପରି ପ୍ରିୟ
ବୋଧ ହେଉଥିଲା । ସବୁ ରକମର ବାଧା ଥାଇ ଜେଲର ଅନ୍ଧକୂପ
ଭିତରେ ସଜି ସଜି ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।
ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ସରଳ ଓ ମଧୁର । ବଡ଼ବଡ଼ ଆଖିର ସ୍ନିଗ୍ଧ
ପ୍ରଭା ଯେ କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ଉପରେ ଅଧିକ ପ୍ରଭାବ ପକାଏ । ସେ
ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ଯେ ନାରୀ କେବଳ ଐହିକ ଆକର୍ଷଣପାଇଁ
ନୁହେଁ । ତାହାଠାରୁ ଉଚ୍ଚତର ପ୍ରେମର ପାତ୍ର ହେବାକୁ ତାର କ୍ଷମତା

ମଧ୍ୟ ଅଛି । ତାଙ୍କର ସ୍ଥିତିତାପ୍ୟଭାବ ମୁଖ ମନୁଷ୍ୟକୁ ମୋହିତ କରେ । କିନ୍ତୁ ସେ ମୋହ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଉପରକୁ ନେଇଯାଏ, ତଳକୁ ନାଏ ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଏହି କାରଣରୁ ଏହି ଅଳ୍ପଭାଗିଣୀ ବାଳିକା ପୁରୁଷ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିପ୍ଳବର ଅଗ୍ନି ଲଗାଇ ଦେବାରେ ସଫଳ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଅଳ୍ପଭାଗିଣୀ; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ କଥା କହନ୍ତି ତହିଁରେ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରଭାବାନ୍ୱିତ ହୁଏ । ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଜଣେ ବିପ୍ଳବୀ ସାଥୀ କହିଥିଲା—“ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବିପ୍ଳବ କେବେ କରି ପାରନ୍ତି ବୋଲି ଆମର ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ, ସେମାନେ କେବଳ ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି ।” କଲ୍ପନା କହିଥିଲେ—“ଆସ୍ତ୍ର, ମୁଁ ପ୍ରମାଣ କରିଦେବି ।” ବୋଧହୁଏ ଏହି ଗୋଟିଏ କଥାର ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ସ୍ୱରରେ ସାଥିଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇଯାଇଥିବ ।

ଏହି ଗର ତରୁଣୀ ଚଢ଼ଗ୍ରାମର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବିଦ୍ରୋହ ଅଗ୍ନିର ଝାମୁ-ସାଥୀ କଲ୍ପନା ଦଉ ବା କଲ୍ପନା ସୋଗୀ । ଚଢ଼ଗ୍ରାମର କର୍ଣ୍ଣପୁଲ ନଦୀତଟରେ ଶ୍ରୀପୁର ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ରାୟ ବାହାଦୁର ଦୁର୍ଗାଦାସ ଦଉ ଜମିଦାରଙ୍କ ପୁଅ ବିନୋଦବିହାରୀ ଦଉଙ୍କ କନ୍ୟା ହେଉଛନ୍ତି ଶ୍ରୀମତୀ କଲ୍ପନା ଦେବୀ । ତାଙ୍କ ଘରେ ସମସ୍ତେ ରାଜଭକ୍ତ ଥିଲେ । ପରିବାରଟି ପ୍ରଭବିୟାଶୀଳ ଥିଲେ ଏବଂ ସରକାରଙ୍କୁ ଖୋସାମତ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଘରେ ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ଏବଂ ସେମାନେ ଖୁବ୍ ଧନସମ୍ପଦଶାଳୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ମାତା ଖୁବ୍ ଧର୍ମାତ୍ମା ଏବଂ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଆଉ ଅଜା କଲ୍ପନାଙ୍କୁ ଅତିଶୟ ଗେଲବସର କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେ ଅନେକ କାହାଣୀ ଓ ଭୂତ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ସେ ଭୂତପ୍ରେତଙ୍କୁ ଭାରି ଭରସା କରିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ଆଉ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ସବୁବେଳେ ଲୁହାଖଣ୍ଡେ,

ରଖୁଥିଲେ । କଳ୍ପନା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ତାଙ୍କ ଘରେ ହେଉଥିବା ଭଜନ ଶୁଣୁଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରସାଦ ପାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅଜା ଗୟାବାହାଦୁର ଚଢ଼ଗ୍ରାମ ସହରରେ ବଡ଼ କୋଠା କରି ଡାକ୍ତରୀ ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ବର୍ଷକରେ ଥରେ ଗ୍ରାମର ଘରକୁ ଯାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପରିବାରଟି ଶିକ୍ଷିତ ଥିଲା ଏବଂ ନାରୀମାନେ ଶିକ୍ଷିତା ଥିଲେ । ତେଣୁ କଳ୍ପନା ଚାରି ବର୍ଷଦିନୁ ଘରେ ପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ପାଞ୍ଚବର୍ଷରେ ଡାକ୍ତର ଖାସ୍ତାଗିର ସ୍କୁଲରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ିଲେ । ସେହି ସ୍କୁଲ ତାଙ୍କର ଅଜା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ ବହି ପଢ଼ିବା ଛଡ଼ା ବଡ଼ ବଡ଼ ଗ୍ରନ୍ଥକାରଙ୍କ ବହି ମଧ୍ୟ ସେ ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏଗାର ବର୍ଷରେ କଳ୍ପନା ଶରତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ‘ପଦ୍ୟର ଦାସୀ’ ବହି ପଢ଼ିଥିଲେ । ସେହି ବୟସରେ ମଧ୍ୟ କହ୍ନାଇ ଲାଲ ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ବନ୍ଧମାନଙ୍କର ଜୀବନୀ ପଢ଼ିପାରିଥିଲେ । ୧୯୨୪ ର କଂଗ୍ରେସର ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ତାଙ୍କର ଦୁଇଜଣ ଦାସୀଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ତାହାରି ପ୍ରଭାବ କଳ୍ପନାଭଳି ଛଅ ସାତ ବର୍ଷର ଝିଅ ଉପରେ ନିଶ୍ଚୟ ପଡ଼ିଥିବ । ତାଙ୍କ ବୟସ ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜ୍ଞାନର ପିପାସା ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଅଙ୍କରେ ଧୂରଣା ଥିଲେ ଏବଂ ବିଜ୍ଞାନରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ପ୍ରେମ ଥିଲା । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚନ୍ଦ୍ର ଗୟାକୁ ସେ ନିଜର ଆଦର୍ଶ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କାରଣ ସେ ନିଜେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ହେବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ୧୯୨୯ ରେ କଳ୍ପନା ବୃତ୍ତି ନେଇ ମାଟ୍ରିକୁଲେସନ ପାଶ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଚଉଦ ବର୍ଷ । ସଂସ୍କୃତ ତାଙ୍କର ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଷା ଥିଲା । ସେ ପଢ଼ାରେ କେବଳ ସମସ୍ତ ସମୟ ନିୟୋଗ ନ କରି ଶାରୀରିକ ବ୍ୟାୟାମ ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଶ୍ରୀପୁରର ପୋଖରୀରେ ଡ଼ାଆଁ ଡେଇଁକରି

ସେ ପହଞ୍ଚିବା ମଧ୍ୟ ଶିଶି ନେଇଥିଲେ । ଯଦି ତ ଦୁଇଜଣ ଆତ୍ମୀୟ ତାଙ୍କର ଅସହଯୋଗ କରିଥିଲେ, ତଥାପି ରାୟ ବାହାଦୁରଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଘରଭିତରେ ରହିଥିଲା । ତାଙ୍କ ଘରେ ସରକାରୀ ଅଫିସରମାନେ ‘ଟି ପାଟି’ ଦେଉଥିଲେ । ଚଢ଼ଗ୍ରାମରେ ତାଙ୍କ ଘରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ଦୋକାନ ଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ‘ବଙ୍ଗ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ ମିଲ୍‌ର ଲୁଗା ତାଙ୍କ ଦୋକାନରେ ରଖାଯାଇଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଦତ୍ତ ପରିବାର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ-ମାନଙ୍କ ଶାହାଣରେ ୬୮ ବର୍ଷର କଳ୍ପନା ଯାଇଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ଗହଣା ପତ୍ର ଦେଲେ । କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ ସୁନା ଜଙ୍କଣ ଦେଲେ । ମାତ୍ର ସେ ଫିଲ୍ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କଠାରୁ ନେଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ରାଜନୈତିକ ଦୁଇ ଦାଫା ବେଳେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଅସହଯୋଗ କଥା କହୁଥିଲେ । ଲୋକେ କହୁଥିଲେ, “ଦତ୍ତ ପରିବାର ଯେଉଁଦିନ ସ୍ୱଦେଶୀ ହେବେ ସାରାଦେଶ ସେଦିନ ସ୍ୱଦେଶୀ ହେବ ।” ତଥାପି ଦତ୍ତ ପରିବାରର ୩୯ ପୁରୁଷରେ କଳ୍ପନାଙ୍କ ଭିତରେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଭାବର ଅଙ୍କୁର ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ମାଟ୍ରିକ ପରୀକ୍ଷା ପରେ ୧୯୩୮ ରେ ଚଢ଼ଗ୍ରାମରେ ଗୁପ୍ତ ସମ୍ମିଳନା ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ଦାଫା କଳ୍ପନା ନିମନ୍ତେ ସେହି ସମ୍ମିତରେ କହିବାକୁ ଏକ ଲିଖିତ ଭାଷଣ ଦେଇଥିଲେ । କଳ୍ପନା ତାହା ସମ୍ମିତରେ ପାଠ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଯୁକ୍ତି ତର୍କରେ ଭାଗ ନେଇଥିଲେ । ପରୀକ୍ଷା ଦେଲା ପରେ ସେ କୁଟୀରେ ବହୁତ ବହି ପଢ଼ିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଚଢ଼ଗ୍ରାମରେ ବିପ୍ଳବ ବାଦୀ ସଂଘ ତିଆରି ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟ-ସେନ, ଅନନ୍ତ ସିଂହ, ଗଣେଶ ଘୋଷ ପ୍ରଭୃତି ଚରୁଣମାନେ ସେହି ସଂଗଠନକୁ ତତାଉଥିଲେ । ସେହି ଦଳର ଯୁବକ ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦ୍ର ଦସ୍ତିଦାରଙ୍କର କଳ୍ପନାଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବା ଆସିବା ଥିଲା । ଦସ୍ତିଦାର

କଳ୍ପନାର ରୁଚି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ନେଇଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ବିପ୍ଳବାତ୍ମକ ବହି ପଢ଼ିବାକୁ ଯୋଗାଇଥିଲେ ।

କଳ୍ପନାଙ୍କର କଲିକତାରେ ବିଜ୍ଞାନ ପଢ଼ିବାର ଥିଲା । କାରଣ ଚଢ଼ିତ୍ରାମ କଲେଜରେ କେବଳ ବାଳକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବିଜ୍ଞାନ ପଢ଼ିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ତେଣୁ କଲିକତାରେ ରହି ବେଥୁନ କଲେଜରେ ପଢ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କପାଇଁ ଆୟୋଜନ ହେଲା । ଭୌତିକ ବାଦ (Physics), ଗଣିତ (Mathematics) ଏବଂ ବନସ୍ପତିଶାସ୍ତ୍ର (Botany) ପାଠ ବିଷୟ ଥିଲା । ଚଢ଼ିତ୍ରାମର ଗୁପ୍ତ ସମ୍ପର୍କିତାରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ସେତେବେଳେ କଲିକତାରେ ବା କିପରି ତାହା ନ ହୁଅନ୍ତା ? କଲିକତାର ଗୁପ୍ତସଂଘରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଯୋଗଦେଲେ । ବିପ୍ଳବବାଦର ଜାତୀୟ ତାଙ୍କ ମସ୍ତିଷ୍କରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଦେହକୁ ଲଘୁ ଓ ଫୁଲ ଭଳି ନ କଲେ କାମ ଚଳିପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ସିମଳା ବ୍ୟାୟାମ ସମିତି ଏବଂ ନୌକା କ୍ଳବରେ ମଧ୍ୟ ସଭ୍ୟା ହୋଇଥିଲେ । କଲେଜର ବାହାର ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ମଧ୍ୟରୁ ସେ ହିନ୍ଦୀ ଓ ଫ୍ରେଞ୍ଚିଶ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ହଷ୍ଟେଲର ଗୁପ୍ତୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାପ ମା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବନ୍ଧୁବର୍ଗ ଚନ୍ଦଣା କରି ପାରିବେ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ନାମ ଗୋଟିଏ ତାଲିକାରେ ଲେଖା ଥାଏ । କଳ୍ପନାଙ୍କର ବାପ ମାଙ୍କ ନାମ ସଙ୍ଗେ ଦସ୍ତିଦାରଙ୍କ ନାମ ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ଏହି ପ୍ରକାରେ କଳ୍ପନାଙ୍କୁ ଦସ୍ତିଦାରଙ୍କଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟସେନ, ଅନନ୍ତ ସିଂହ ପ୍ରଭୃତି ବିପ୍ଳବବାଦୀମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଜାଣିବାକୁ ଏବଂ ବିପ୍ଳବାତ୍ମକ ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ିବାକୁ ସୁଯୋଗ ମିଳୁଥିଲା । ଦସ୍ତିଦାର ସେତେବେଳେ ଶିବପୁର କଲେଜରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟସେନ, ଅନନ୍ତ ସିଂହ ଏବଂ ଗଣେଶ ଘୋଷଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନ ଓ ପ୍ରତିଭା

ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦସ୍ତଖତରକ୍ତ ଠାରୁ ଶୁଣି କଲ୍ୟାଣ ଦୃଢ଼ପୂର୍ବକ ଏହି ନେତାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ବଢ଼ୁଥିଲା । ସେ ବିପ୍ଳବପନ୍ଥୀ ବୀରମାନଙ୍କର ଜୀବନା ଖୋଜି ଖୋଜି ପଡ଼ୁଥିଲେ । ଭଗତ ସିଂହଙ୍କ ଜୀବନା ମଧ୍ୟ ସେ ଶୁଣିଥିଲେ । କେତେ ଯେ ବେ-ଆଇନ ରାଜ-ବିଦ୍ରୋହାତ୍ମକ ସାହିତ୍ୟ କଲ୍ୟାଣ ଏବଂ ବିପ୍ଳବବାଦୀ ଯୁବକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚୁଥିଲା ତାର ସୀମା ନାହିଁ । ସେ ଶାକ୍ତ ଥିଲେ ଏବଂ କାଳୀମୂର୍ତ୍ତି କରୁଥିଲେ । ଗୀତା ଉପରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ମୃତ୍ୟୁକୁ ସେ ଆଦୌ ଭୟ କରୁ ନଥିଲେ । ଗୀତାପଢ଼ି ସେ କହୁଥିଲେ ଯେ, ମରବା ମାନେ ଯୁରୁଶା ଲୁଗାକୁ ଗୁଡ଼ିବା । ତାଙ୍କ ଦୃଢ଼ପୂର୍ବକ ଶାନ୍ତିର ସ୍ରୋତ ବହୁଥିଲା ଏବଂ ବିପ୍ଳବର ସ୍ରୋତ ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେ ସିଧା ଯୁଦ୍ଧରେ ଭାଗ ନେବାକୁ ଆଗ୍ରହ ଥିଲେ । ସେ ବିପ୍ଳବ ଯୁଦ୍ଧରେ ଭାଗ ନେଇ ଦେଖାଇବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ବୀରତ୍ୱରେ ପୁରୁଷଠାରୁ ପଛରେ ପଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ସବୁବେଳେ ଶାଶ୍ୱତ କ୍ୟାପ୍ଟାନ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥିଲେ । ଯୁୟୁସ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ସେ ତତ୍ପରତାର ସହ ଶିଖୁଥିଲେ । ଛୁରୀ, ଲଠି ଚଳାଇବାକୁ ସେ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ସାଇକେଲ ଚଳାଇବାରେ ଦକ୍ଷ ହେବା ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ୧୯୩୦ ରେ ଜହରଲାଲ ଗିରଫ ହେବା ପରେ ବେଥୁନ କଲେଜରେ ହରତାଳ କରିବା ପାଇଁ କଲ୍ୟାଣ ବହୁତ କାମ କରିଥିଲେ । କଲେଜର ମହିଳା ପ୍ରିନ୍ସପାଲ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ବହୁତ ଅପମାନିତ କରିଥିଲେ; ଶେଷରେ ଛାତ୍ରୀମାନେ ପରୀକ୍ଷା ନ ଦେବାକୁ ସଂକଳ୍ପ କରିବାରୁ ପ୍ରିନ୍ସପାଲ ମହାଶୟକୁ କ୍ଷମା ଭକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ୧୯୩୧ ରେ ଚଢ଼ଗାମରେ ଅସ୍ତାଗାର ଉପରେ ବିପ୍ଳବମାନେ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ଏ ଆକ୍ରମଣରେ ଆକ୍ରମଣକାରୀମାନେ

ନିଜର ସୈନିକତ୍ବ ଏବଂ ଦୃଢ଼ ସାଗଠନ ଏବଂ ମାରପେଷ୍ଟ କୃତ୍ତିତ୍ବ ସହ ପ୍ରମାଣିତ କରିଥିଲେ । ଏହା ଦେଖି ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ଶଙ୍କି ଯାଇଥିଲେ । ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ସେମାନେ ଆଉ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ଚଳୁ ନ ଥିଲେ ।

ଏ ଅସ୍ତ୍ରାଗାର ଆକ୍ରମଣ ଯେତେଦିନ ଚାଲିଗଲେ ମଧ୍ୟ ଚରପୁରଶୀୟ ହୋଇ ରହିବ । ବେଥୁନ କଲେଜରେ ହରତାଳ ପରେ କଲ୍ୟୁନା ଚଢ଼ଗ୍ରାମ ଯିବାକୁ ବସିଲେ । କିନ୍ତୁ ଚଢ଼ଗ୍ରାମରୁ ଅସ୍ତ୍ରାଗାର ଆକ୍ରମଣ ପରେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ବହୁତ ବିପ୍ଳବୀ ଧରା ପଡ଼ିଯାଇଥିଲେ । ଦସ୍ତିଦାର କଲେଜରୁ କେଉଁଆଡ଼େ ଫଳାଇ ଯାଇଥିଲେ । ଅପ୍ରେଲ ଶେଷରେ ଯେତେବେଳେ କଲ୍ୟୁନା ଚଢ଼ଗ୍ରାମ ଗଲେ, ସେତେବେଳେ ବିପ୍ଳବୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖିବାକୁ ତାଙ୍କର ସୁବିଧା ନ ଥିଲା । କାରଣ ଚଢ଼ଗ୍ରାମରେ ସାନ୍ଧ୍ୟଆଇନ ଜାରି ହୋଇଥିଲା । କେତେ ଜଣ ଗିରଫଦାର ହେବା ପରେ ଚଢ଼ଗ୍ରାମରେ କାମ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା ।

ସେଥିପାଇଁ କଲ୍ୟୁନା ଚଢ଼ଗ୍ରାମ କଲେଜରେ ପଢ଼ିବାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ । କଲିକତାରେ ରହି ପଡ଼ିଲେ ଧର୍ମଘଟରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏବଂ ତାହା ଫଳରେ ସରକାରୀ ଦୃଷ୍ଟି ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ସେ ବାପାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଚିଠି ଲେଖିଲେ । ଚଢ଼ଗ୍ରାମରେ ଚେଷ୍ଟା କଲା ପରେ ୨୮ ଜଣ ବିପ୍ଳବୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଆଉ ସବୁ କାମ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଯାଇଥିଲା । ବେଥୁନ କଲେଜ ବଦଳି ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ନ ଥିଲା ଏବଂ ଚଢ଼ଗ୍ରାମ କଲେଜରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତ୍ବ ପାଇଁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବାକୁ କେହି ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ

ଚିପିପି ଲେଖାରେ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ସମୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା । ସୁତରାଂ ସେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାର ମତଲବ ଗୁଡ଼ିକକୁ ବାଧା ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଅନନ୍ତ ସିଂହ ପ୍ରଭୃତି ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ଉପରେ ଭାବି ଜୋର ଦେଲେ । ବେଥୁନ କଲେଜରେ ହରତାଳ ବେଳୁ କଳ୍ପନାଙ୍କ ଚୁଡ଼ି ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଶେଷରେ ସେ ମଧ୍ୟମ ବିଜ୍ଞାନ ପରୀକ୍ଷା ଘରୋଇ ଭାବରେ ଦେବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେ । ନଭେମ୍ବରରେ ଟେଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷା ହେଲା ଏବଂ ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ଭଲ ଫଳ ହେଲା । ତତ୍ପରେ ସେ ଚକ୍ରାମ ଚାଲି ଆସିଲେ । କାରଣ ସେହି କେନ୍ଦ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଶେଷ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା । ଚକ୍ରାମରେ ମହା ବିପ୍ଳବ କାଣ୍ଡ ପରେ ପୁଣି ବିପ୍ଳବ କାମରେ ଭାଗ ନେବାପାଇଁ କଳ୍ପନା ଏତେ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କର କୌଣସି କାମରେ ମନ ଲାଗୁ ନ ଥିଲା । ସେ କେବଳ ଗୁପ୍ତ ସ୍ଥଳରେ ବିପ୍ଳବ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ବିପ୍ଳବମୂଳକ ସାହାଯ୍ୟ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ମଝିରେ ମଝିରେ ପିସ୍ତଲ ଚଳାଇବାର ଅଭ୍ୟାସ ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମାଟ୍ରିକ ପାଶ କରିଥିବା ତାଙ୍କ ସହପାଠୀ ମିସ୍ ସୁରମା ଦତ୍ତ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଥିଲେ । ପୁଞ୍ଜିବାଦ, ଭୌତିକବାଦ, ମଜୁରୀଆମାନଙ୍କ କଥା ସେ କଳ୍ପନାକୁ କହୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବନ୍ଧୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କଳ୍ପନା ତାଙ୍କଠାରୁ ଅଲଗା ରହୁଥିଲେ । ଅନନ୍ତ ସିଂହ ତାଙ୍କୁ କହୁଥିଲେ ଯେ ନିଜ ଆଦର୍ଶ ଏବଂ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାଇଁ ବାପ ମାଙ୍କୁ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ମାରି ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ।

କଳ୍ପନାଙ୍କ ବିଚାର କ୍ଷେତ୍ରରୁ ପୁରୁଣା ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଲୋପ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଆରୁର ଶାସ୍ତ୍ରର ଅନୁଗାମିଣୀ ହୋଇଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଅନନ୍ତ ସିଂହଙ୍କୁ ଆଶଙ୍କିତ

ଚିତ୍ତରେ ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ, “ମୁଁ ସବୁ କରିପାରେ ।” ଚଢ଼ଗ୍ରାମର ବିପ୍ଳବୀମାନଙ୍କର ମଜଦୁରୀ ଜେଲରେ ରହୁଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉପାଦାନ ଅଭିଯୋଗମାନ ଥିଲା । ସେମାନେ ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମାରିଥିଲେ । ବାହାରେ ବନ୍ଧୁ ରହିଥିବା ବିପ୍ଳବୀମାନେ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଥିଲେ, ଡିନାମାଇଟ୍ରେ ଜେଲ ଭୁନା କରିବାକୁ ଫକଲୁ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଜାହାଜ ଘାଟରେ ଗୋଟିଏ ଘରକୁ ପ୍ରସ୍ତୋଗଶାଳା କରିଥିଲେ ।

୧୯୩୨ର ଫେବୃୟାରୀ ମାସ ଆସିଲା । Indian Republican Army ର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ମାଷ୍ଟର ସୂର୍ଯ୍ୟସେନ କଲିକତା ଯାଇ ଗୋଲା ବାରୁଦ ପ୍ରଭୃତି କିଛି ଆଣିବାକୁ ହୁକୁମ ଦେଲେ । କଳ୍ପନା ଘରୁ କଲିକତାରେ ଆଣି ପରୀକ୍ଷା କରିବା ବାହାନାରେ କଲିକତାକୁ ଚାଲିଗଲେ । ସାତ ଦିନ ପରେ ସମସ୍ତ ଜିନିଷପତ୍ର କିଛି ସେ ପୁଣି ଚଢ଼ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ତେବେ ଯାଇ ମାଷ୍ଟର ସୂର୍ଯ୍ୟସେନଙ୍କ ଏହି ୨୩ ବର୍ଷ ଝିଅ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସ ଏବଂ ଆଶ୍ୱା ହେଲା । ତାଙ୍କୁ ବିପ୍ଳବ ଦଳଭୁକ୍ତ କରି ଦେବାକୁ ସେ ନିଶ୍ଚୟ କଲେ । ସିଂସନ୍‌କୁହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଦଳରେ ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା । ରାମକୃଷ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଦିନ ଫାଣି ହେବ, ସେଦିନ ଏକ ବଡ଼ କାମକରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର ହେଲା । ବିପ୍ଳୋରକମାନ ଡିଆରି ହେଲା । କଳ୍ପନାଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା ଦବାର ସମୟ ଆସିଗଲା । ସେ କାମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ରାଜି ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅନନ୍ତ ସିଂହ ତାଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ କଲେ । କଳ୍ପନା ପରୀକ୍ଷା ଦେଲେ । ଜେଲ ପରିସ୍ଥା ଭିତରୁ ଡିନାମାଇଟ ଲଗାଇ ଦିଆଗଲା । ଫଟାଇବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ତାର ଜେଲରୁ ବହୁତ ଦୂରରେ ରଖାଗଲା । କୌଣସି ସିପାହୀ ସେ ତାର ଦେଖିପାରିଲା

ଏବଂ ଖୋଲା ହେବାରୁ ଡିନାମାଇଟ ବାହାରିଲା । ପାହାଡ଼ ଉପରେ ସରକାରୀ କଚେରି, ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଡିନାମାଇଟ ଧରା ପଡ଼ିଲା । ବହୁତ ତରୁଣ ଗିରଫ ହେଲେ । ଘାନେଶ ଏବଂ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଣି ହୋଇଗଲା ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା । ଅନନ୍ତ ସିଂହ, ଗଣେଶ ଘୋଷ, ଲୋକନାଥ ପ୍ରଭୃତି ଜେଲରେ ପାଣିର ହୁକୁମ ଶୁଣିବାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିଲେ । ପରାସାରେ ପାଣି ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ କଲୁନାଙ୍କର କି ଶାନ୍ତି ଆସିଥାନ୍ତା ? ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ବିପ୍ଳବର ଏକମାତ୍ର କାମନା ବିଫଳ ହେଲା ।

କଲେଜ ଖୋଲିବାର ତିନିମାସ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସେହି ସେପ୍ଟେମ୍ବରରେ କଲୁନା ଚଢ଼ିତ୍ରାମ କଲେଜରେ B. Sc. ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶ୍ରୀପୁରରେ ପିତୃଳ ଅଭ୍ୟାସ କରିବାର ସୁବିଧା ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ କଲୁନା ଅନେକ ସମୟରେ ଶ୍ରୀପୁର ଚାଲି ଯାଉଥିଲେ । ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ କମ୍ପ୍ୟୁଟିଂ କଲୁନା ସାପ, ବିଛା ଭରି ରହିଥିବା କାନ୍ଥରରେ ଅନ୍ଧାର ଯାଇ ରାତିରେ ପିତୃଳ ଚଳାଇବା ଶିଖିଥିଲେ । ସୁର୍ଯ୍ୟସେନ୍ ଧରା ପଡ଼ି ନ ଥିଲେ । ସେ ଚଢ଼ିତ୍ରାମ ଜେଲରେ ଲୁଚିକରି ନିଜର ବିଛୁରି ପଡ଼ିଥିବା ଦୈନିକ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସଂଗଠିତ କରିଥିଲେ ।

୧୯୩୦ ରେ ପୋଲିସ ଥରେ କଲୁନା ଏବଂ ତାଙ୍କର ପିତାଙ୍କୁ ଡାକିଥିଲେ ଏବଂ କହିଲେ, “ବିପ୍ଳବାତୀ କଲୁନା ବିପ୍ଳବ ବାପାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କରଖୁଛନ୍ତି ଏବଂ ସେ ମୁରୁଲିକା ଲେଖିଦେଲେ ତାଙ୍କୁ ଖଲାସ କରି ଦିଆଯିବ ।” କଲୁନାଙ୍କୁ କହିବାକୁ ହେଲା, “ମୁଁ ବେ-ଆଇନ ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ିବି ନାହିଁ ଏବଂ ଉକ୍ତ ସମିତି ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ରଖିବି ନାହିଁ ।”

କିନ୍ତୁ ସେ ସେହି କଥା କହିଥିଲେ ବୋଲି ଯେ ତାକୁ ମାନି
 ଚଳିଲେ ତାହା ନୁହେଁ । ସେ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୭ ତାରିଖରେ ପରଓ୍ୟାନା
 ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଜଣେ ସାଥୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବାକୁ ପୁରୁଷ
 ବେଶରେ ପାହାଡ଼ ତଳ ଆଡ଼କୁ ଯାଉଥିଲେ । ପୋଲିସ ତାଙ୍କୁ
 ବାଟରେ ଧରି ଜେଲଖାନାକୁ ପଠାଇଦେଲେ । ସାତ ଦିନ ପରେ
 ୧୯ ସେପ୍ଟେମ୍ବରରେ ଆତଙ୍କବାଦୀମାନେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଥର ଅତ୍ୟାଧୁନିକ
 କାମ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ପାହାଡ଼ ତଳେ ଇଉସେପୀୟ କ୍ଲବ
 ଆଫମଣ କରି କେତେକ ଇଂରେଜଙ୍କୁ ଶତଦିଶିତ କଲେ ଏବଂ ଜଣେ
 ମେମ୍ବର ମାରି ପକେଇଲେ । ଏ ଲଡ଼ାଇରେ ପ୍ରୀତିତ୍ଵଆଦର
 ବୋଲି ଜଣେ ନାଗ ମଧ୍ୟ ସାମିଲ ଥିଲେ । ସେ ଧରାପଡ଼ିବେ ନାହିଁ
 ବୋଲି ପଟାସିୟନ୍ ସାଇନାଇଡ଼ ଖାଇ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ । ପୋଲିସ-
 ମାନେ କଲ୍ତୁନାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ବ୍ୟାପାରରେ ଜଡ଼ିତ କରିବାକୁ ବସି-
 ଥିଲେ । କାରଣ ସାତ ଦିନ ପୂର୍ବେ ସେ ପୁରୁଷବେଶରେ ସେଠାରେ
 ଧରାପଡ଼ିଥିଲେ । ଅନେକେ ଗିରଫଦାର ହେଲେ । ମାତ୍ର ଉପସ୍ଥଳ
 ସାକ୍ଷୀ ନ ମିଳିବାରୁ ସମସ୍ତେ ଖଲ୍ଲସ ହେଲେ । କଲ୍ତୁନାଙ୍କୁ ଦୁଇମାସ
 ଜେଲରେ ରଖି ୧୦୯ ଦଫାରେ ସରକାର ମକଦ୍ଦମା ଚଳାଇଲେ ।
 କଲ୍ତୁନା ଜାମିନ୍ ଦେଇ ଖଲ୍ଲସ ପାଇଲେ । ଜାମିନ ଦେଲାବେଳେ
 କଲ୍ତୁନାଙ୍କୁ କୁହାହୋଇଥିଲା ଯେ, ସେ ଘରୁ ବାହାର ପାରିବେ ନାହିଁ
 ଏବଂ ପରିବାରରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ କୋଠାଉପରୁ ତଳକୁ ଆସିବାକୁ
 ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ତାଙ୍କର ଛ'ବର୍ଷର ଭଉଣୀଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗ
 କରି ବିପ୍ଳବବାଦୀମାନଙ୍କ ସହ ପୁଣି ଫର୍ପକ ରଖିଲେ ଏବଂ 'ମାଷ୍ଟର ଦା'
 ସୂର୍ଯ୍ୟସେନ ତାଙ୍କୁ ଘର ଗୁଡ଼ି ଚାଲିଆସିବାକୁ କହିଲେ । ୧୯୩୨
 ଡିସେମ୍ବର ୨୦ ତାରିଖ ଦିନ ଦତ୍ତ ପରିବାରରେ ରାୟବାହାଦୁର
 ଦୁର୍ଗାଦାସ ଦତ୍ତଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧୋତ୍ସବ ହେଉଥିଲା । ସମସ୍ତେ ବ୍ରାହ୍ମଣ

ଭେଜନ, କାଜାଳି ଭେଜନ ପ୍ରଭୃତିରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ କୋଠା ଉପରର ଗୋଟିଏ ଝରକାକୁ ଲାଗି ଏକ ପାହାଡ଼ ଥାଏ । କଳ୍ପନା କିପରି ସେହିବାଟେ ପଲାଇବେ, ତାହା ଭ୍ରାନ୍ତ ଥାନ୍ତି । ସେ ନିଜ ଶାଢ଼ୀକୁ ଅଣ୍ଟାରେ ଭିଡ଼ି ଝରକାବାଟେ ପାହାଡ଼ରେ ଚଢ଼ି ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । ପରିବାରରେ କେହି ଜାଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ସେତେବେଳେ ଆତଙ୍କ ବାଘମାନଙ୍କ ଦୁଇ ଦୁଇ ଥର ଆକ୍ରମଣ ହେବାରୁ ହେନାମାନେ କ୍ୟାମ୍ପକରି ଚଢ଼ିଗ୍ରାମ ସହର ଏବଂ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଘେରି ରହିଥାନ୍ତି । ପହଲି ରାତି କଳ୍ପନା ସହରରେ ଜଣଙ୍କ ଘରେ ରହିଗଲେ । ଦ୍ଵିତୀୟ ରାତିରେ ସେ ବୋହୂବେଶ ଧରି ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେନଙ୍କ ସହ ସହରର ୧୦ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ଗାଁକୁ ଚାଲି ଗଲେ । ପୋଲିସ କଳ୍ପନାଙ୍କ ପଳାୟନ ଖବର ଶୁଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ସରକାର ଝିଅ ଦୋଷରୁ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ଉପରେ ଦାଉ ସାଧିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଚାକିରିରୁ ବରଖାସ୍ତ କରି ତାଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତିବାଡ଼ ବାଜ୍ୟାସ୍ତ କରି ନେଲେ । ତାଙ୍କ ବାପାଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ଚାକିରି ଚାଲି ଯିବା ପରେ ଝିଅଙ୍କୁ ପୁଲିସ ପାହାଡ଼, ବଣ, ଜଙ୍ଗଲରେ ଖୋଜୁଥିଲେ । ମାଷ୍ଟର ଦାଂ (ସୂର୍ଯ୍ୟସେନ) କଳ୍ପନାଙ୍କୁ ଫୁଡ଼ କରି ଧରି ରଖିଥିଲେ । ରାତିରେ କଳ୍ପନା ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ଚାଲୁଥିଲେ ଓ ଦିନରେ କୌଣସି ବିଶ୍ଵାସ୍ୟ ଲୋକ ଘରେ ରହୁଥିଲେ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ । ତାହାରି ମଧ୍ୟରେ ପିସ୍ତଲର ଗୁଳି ମଧ୍ୟ ଡିଆରି କରୁଥିଲେ ।

୧୯୩୩ର ଜାନୁଆରୀ ହେଲା । ଗାଁ ଗାଁରେ ସୈନିକ କ୍ୟାମ୍ପ ମୁତାଇନ ରହିଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାତିରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗାଁରୁ କଳ୍ପନା ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟସେନ ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ

ସକାଳକୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଗାଁରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଉଥିଲେ । ଦିନେ ସେମାନଙ୍କର ଭଲ ନିଦ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଚାରିଜଣ ଗୁରୁସୈନ୍ୟ ତାଙ୍କ ଘରର କବାଟରେ ଧକ୍କା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶୀତଦିନରେ ଶେଯ ମାଠ ଦିନା ଶୋଇବାର ଅଭ୍ୟାସ କଳ୍ପନାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶବ୍ଦରେ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଦରଜାରେ ଧକ୍କା ଲାଗିବାରୁ ସେ ଉଠି ପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ବିପଦ ଆଶଙ୍କା କରି ସୂର୍ଯ୍ୟସେନଙ୍କୁ ଚଞ୍ଚଳ ଉଠାଇଦେଲେ । ଏହି ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ତିନିଜଣ ଆତଙ୍କବାଦୀ ମଧ୍ୟ ସେହି ଘରେ ଲୁଚି ରହିଥିଲେ । ସେହି ମହାବିପଦ କାଳରେ କଳ୍ପନା ଏବଂ ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀମାନେ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ ଯେ ଘରର ଗୋଟାଏ ପାଖ ସୈନିକମାନେ ଘେରି ନାହାନ୍ତି । ତତ୍ତ୍ୱ ସେମାନେ ସେହି ବାଟ ଦେଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଗୋଚରରେ ନିସ୍ତାନ ହେଲେ । ଏହା ପରେ କେତେଦିନ ଚାଲିଗଲା । କଳ୍ପନା ନିଜ ସାଥୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଜଣେ ଘରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲେ । ଛତି ନଅଟା ବାଜିଥିଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟସେନ, କଳ୍ପନା, ଶାନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ଆଉ ତିନି ଜଣ ସାଥୀ ଘର ଭିତରେ ମନ୍ତ୍ରଣା କରୁଥିଲେ । ଗାଁରେ ଗୁରୁମାନଙ୍କର କ୍ୟାମ୍ପ ପଡ଼ିଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ଜଣେ ସାଥୀ ବାହାରକୁ ଆସିଲା, ସେତେବେଳେ ସୈନିକ ଜଣେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲା,—ତୁମ୍ଭେ କିଏ ? ସାଥୀମାନେ ସମସ୍ତେ ପଛ ବଗିଚା ଆଡ଼କୁ ହଟିଗଲେ । ସୈନିକମାନେ ଗୁଳି ଚଳାଇଲେ । ଡ୍ରୋସର ଗୁଳିରେ ଅନ୍ଧକାର ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇଗଲା । ଗୋଟାଏ ଗୁରୁ କଳ୍ପନାକୁ ଧରିବାକୁ ଚାହିଁଲା । ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ତରୁଣ ଆତଙ୍କବାଦୀ ପଛକୁ ହଟି ପୁଣି ଆଗକୁ ବଢ଼ିଗଲା । କଳ୍ପନା ଗୁଳିରୁ ବଞ୍ଚିବେ ବୋଲି ଆଗେ ପଡ଼ିଗଲେ ଏବଂ ପରେ ଉଠିପଡ଼ି ଖାଇରେ ଥିବା ପାଣିକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ । ପୁଣି ବାଉଁଶବଣରୁ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଗୁଳି ଚଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ମଗଜ ଥଣ୍ଡା ରହିଥିଲା । ମାତ୍ର ଦେହର ଶିରରେ ଗରମ ରକ୍ତ ତେଜରେ ବହୁଥିଲା । ବହୁତ ଚତୁରତାର ସହ ସେ ଗୁଳି କରୁଥିଲେ ଏବଂ କୌଣସି ଗୁଳି ଯେପରି ବ୍ୟର୍ଥ ନ ହୁଏ ତାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । ସେ ବାଉଁଶ ବଣକୁ ଯିବାକୁ ଚାହୁଁ ଥିଲା, ସେ କଳ୍ପନାଙ୍କ ଗୁଳିର ଶୀକାର ହେଉଥିଲା । କଳ୍ପନା ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଜାଣି ନ ଥିଲେ ସେ କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ମାରିଥିଲେ ବା ଆଘାତ କରିଥିଲେ । ଲୋକେ କହିଲେ ଯେ ସେହିଦିନ ସାତଜଣ ସୈନିକ କଳ୍ପନାଙ୍କ ଗୁଳିରେ ମରିଛନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ସୈନିକମାନେ ଆକାଶରେ (Signalling fire) ଅଲୋକ ପ୍ରକାଶ ହେବାପାଇଁ ଗୁଳି କଲେ ଏବଂ ଗୁଡ଼ିକୁ ଦିନ କରିଦେଲେ । ଆଖପାଖ ଗାଁରୁ ସୈନ୍ୟମାନେ ଆସି ଜମା ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହା ଦେଖି କଳ୍ପନା ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚରୁଣମାନେ ଘୋର ବିପଦର ସୂଚନା ବେଶ୍ ବୁଝି ପାରିଲେ ଏବଂ ମାତ୍ର ମାତ୍ର ଶୀତରେ ସେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆତଙ୍କବାଦୀ ଚରୁଣମାନେ ଗୋଟିଏ ପୋଖରୀକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ । ପୋଖରୀର ବନ୍ଧ ଥିବାରୁ ଗୁଳି ସବୁ ଉପରେ ଚାଲି ଯାଉଥିଲା । ସେମାନେ ଗଳା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଡ଼ି ରହିଥିବାରୁ କୌଣସି ଆଘାତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଗୁଡ଼ି ଚାଲି ଯାଇଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହେବାରୁ ବିପଦ ଘଟେଇ ଆସିଲା । ସେମାନେ ସେତେବେଳେ ପୋଖରୀରୁ ଉଠି ଓଡ଼ା ଲୁଗାରେ ଏକ ଦିଗରେ ଦୌଡ଼ି ପଳାଇଲେ । ନିକଟରେ ଗାଁ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଏକ ନିଶ୍ଚାସରେ ତିନି ଚାଲିଯାଇଲେ ଦୌଡ଼ିଲେ । ଦିନ ଆଠଟାବେଳେ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ଗାଁରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଠାରେ ଜଣେ ଭଲ ପିଲା କଳ୍ପନାଙ୍କୁ ପୁରୁଷ ବେଶରେ ଧ୍ୟାନ କୋଠି ଭିତରେ ଲୁଚାଇ ରଖିଲା ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ଲୁଚି ରହିଲେ । ପିଲାର ବାପ ଧ୍ୟାନ ଅମାର ଭିତରେ ଦୁଇଜଣ ଆତଙ୍କବାଦୀଙ୍କୁ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କୁ ଶୀଘ୍ର

ପଲାଇ ଯିବାକୁ କହିଲେ ଏବଂ ନ ଗଲେ ପୋଲିସକୁ ଧରାଇ ଦେବାକୁ ଭୟ ଦେଖାଇଲେ । ଗାଁର ଅନ୍ୟ କେତେକ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଥାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ପାଖରେ ପିସ୍ତଲ ଥିବାରୁ ସେହି ଲୋକମାନେ ଭୟରେ ଆଉ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ଚପ୍ପରେ ସେମାନେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପଳାୟନ କଲେ । ଭରିଶ ମାଇଲ ଦୌଡ଼ ଦୌଡ଼ ସଞ୍ଜବେଳେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଗାଁରେ ପହଞ୍ଚି ସେଠାରେ ଅନ୍ୟ ଡିନଜଣ ସାଥକୁ ଘାଇରେ ପଡ଼ି ଥିବାର ଦେଖିଲେ । ଶାନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ର-ବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ଗୁଡ଼ରେ ଗୁଳି ପଣି ଏପାଖ ସେପାଖ ଫୁଟି ଯାଇଛି, ଅନ୍ୟ ସାଥ ଗିରଫଦାର ହେବାରେ ତାଙ୍କର କିଛି ଭୟ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟସେନ ଗିରଫଦାର ହୋଇଥିବା ଶୁଣି ତାଙ୍କର ଆଖିରେ ଅନ୍ଧାର ଛାଇ ହୋଇଗଲା ।

କଳ୍ପନା ଗୋଟିଏ ଗାଁରୁ ଅନ୍ୟ ଗାଁକୁ ଦୌଡ଼ ଦୌଡ଼ ଯାଉଥାନ୍ତି । ମେ ୧୯ ତାରିଖ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ସମୁଦ୍ର ଟୀରବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ଘରେ ଥିଲେ । ଡିନଜଣ ଆତଙ୍କବାଦୀ ଏବଂ ଘରବାଲକୁ ମିଶାଇ ଗୁରଜଣ ଥିଲେ । ସୈନ୍ୟମାନେ ଖବର ପାଇ ପୁଣି ସେହି ଘରକୁ ଘେରୁଡ଼ି କଲେ । ସୈନ୍ୟମାନେ ଦୁଇରୁ ଗୁଳି ଚଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମାତ୍ର କଳ୍ପନା ଏବଂ ତାଙ୍କର ସାଥୀ ମାନଙ୍କର ପିସ୍ତଲର ଗୁଳି ବେଶିଦୂର ଯାଇପାରୁ ନ ଥିଲା । ସୁତରାଂ କଳ୍ପନା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆତଙ୍କବାଦୀମାନେ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଲୁଚି ଲୁଚି ଗୁଳି ଚଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଖୋଲ ବରଷର ଜଣେ ତରୁଣ ଆତଙ୍କବାଦୀ ଅପର ପକ୍ଷର ଗୁଳିରେ କଳ୍ପନାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । କଳ୍ପନାଙ୍କ ହାତରେ ମଧ୍ୟ ଗୁଳି ବାଜି ରକ୍ତ ବହୁଥିଲା । ଗୁଳି ମାଡ଼ରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାର ଅଶା ନ ଦେଖି ମଧ୍ୟ

ସେମାନେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ । ଘରବାଲ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସୈନ୍ୟମାନେ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କଳ୍ପନା ଦେଖିଲେ, ସେମାନେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ନ କଲେ ସୈନ୍ୟମାନେ ପରିବାରର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମାରି ପକାଇବେ । ତାଙ୍କର ଗୁଳି ମଧ୍ୟ ସରି ଯାଇଥିଲା । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ପାଟି କରି ଗୁଳି ବନ୍ଦ କରିବାକୁ କହିଲେ, ଏବଂ ସେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହିଲେ । ମାତ୍ର ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ତଥାପି ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା ନାହିଁ । ପୁଣି ଥରେ କଳ୍ପନା ପାଟି କରି କହିବାରୁ ସୈନ୍ୟମାନେ ଦପାଦାରକୁ ପଠାଇ କଳ୍ପନା ଏବଂ ତାଙ୍କ ସାଥୀମାନଙ୍କଠାରୁ ପିସ୍ତଲ ରଖିନେଲେ । ଦିନ ନଅଟା ବାଜିଥିଲା, ଦୁଇଦିନ ଲଢ଼ାଇ ପରେ ସୈନ୍ୟମାନେ ଗାର ବାଲିକାର ହାତ ବାନ୍ଧି ପକାଇ ଥିଲେ । ଜାଠ ସୁବାଦାର କଳ୍ପନାଙ୍କୁ ହଞ୍ଜିରରେ ଗୁରୁକ ମାରିଲା । ଏଥିରେ ସିପାହୀମାନେ ମଧ୍ୟ ବିରକ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ କହିଲେ, “ଆମ ପକ୍ଷରେ ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ବନ୍ଦୀକୁ ମାରିବା ବାହାଦୁରୀ ନୁହେଁ ।” ତା’ ପରେ ତାଙ୍କର ଜଣେ ସାଥୀଙ୍କୁ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ନେଇ ସୈନ୍ୟମାନେ ହାଜତରେ ରଖିଲେ । ଘାଟରେ ତାଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦିଆଗଲା, ମାତ୍ର କେହି ଖାଇଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ସକାଳେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଗୁଳିରେ ମରିଯାଇଥିବା ତରୁଣ ଆତଙ୍କ ବାଦାର ଶୋକ ସେମାନେ ଭୁଲି ପାରି ନ ଥିଲେ । ବଡ଼ ସେନା ଅଫିସର ସ୍ପିଡେନ୍ସନ୍ ମେ ୨୦ ତାରିଖରେ ମୋଟର ଲଞ୍ଜରେ କଳ୍ପନାଙ୍କୁ ଚକ୍ଷେତ୍ରୀ ସହରକୁ ନେଇଗଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ସେଠାରେ ପଚାରିଲେ, “ତୁମ୍ଭେ ଏପରି କାହିଁକି କଲ ?” କଳ୍ପନା କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭେ ଆମର ସ୍ୱାଧୀନତା ଛଡ଼ାଇ ନେଇଛ. ସେଥିପାଇଁ ଆମେମାନେ ଲଢ଼ୁଛୁ ।” ସେଥିରେ ସେନା ଅଫିସର କହିଲେ, “ତୁମେ କେଡ଼େ ଅବୁଝା ପିଲା !” ଉଣେଇଶ ବର୍ଷର ଗାର ବାଲିକାର ପ୍ରଶଂସା ସମସ୍ତେ

ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ କହୁଥିଲେ । ପୋଲିସ ବା ସେନା ତାଙ୍କ ଗାରଭୁପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଅଦୃଶ୍ୟ ନାଶ ବୋଲି କହୁଥିଲେ ।

ସୁପରିଶ୍ରେୟସ୍ଥ ସ୍ଥିତି ଲାଭ କଲୁନାକ ହାତ କପି ହୋଇ ବନ୍ଦା ହୋଇଥିବାର ଦେଖି ତାହା ଫିଟାଇ ଦେଲେ ଏବଂ ସୁବେଦାରଙ୍କୁ କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭେ ସ୍ଥିଲେନଙ୍କ ସହ ଭଦ୍ର ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ କଣ ଶିଖି ନାହିଁ ।” ପୁଣି ନରମ ସ୍ଵରରେ କଲୁନାକୁ ପଚାରିଲେ, “ତୁମର କଣ କିଛି ବକ୍ତବ୍ୟ ଅଛି ” ମାତ୍ର ସେ କହିଲେ “ମୋର କିଛି ବକ୍ତବ୍ୟ ନାହିଁ ।” ତାପରେ ତାଙ୍କୁ ଜେଲକୁ ପଠାଇ ଦିଆଗଲା । ମାତ୍ର କାଳ ଜେଲରେ ରହିବା ପରେ କଲୁନା ଜାଣି ପାରିଲେ ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟସେନ, ତାରକେଶ୍ଵର ଏବଂ ଦସ୍ତଦାରଙ୍କ ନାମରେ ଦୃଶ୍ୟସ୍ପର୍ଶ ପୁଲିସ ପୁଣି ମୋକଦ୍ଦମା ଡିଆରି କରୁଛି । ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ ଜଣେ ମୁସଲମାନ ଏବଂ ଜଣେ ଇଂରେଜକୁ ମିଶାଇ ଗୋଟିଏ ବିଚାର ଟ୍ରିବ୍ୟୁନାଲ ଗଠିତ ହେଲା । ଦୁଇ ମାସ କାଳ ବିଚାର ହେଲା, କୌଣସି ଲୋକର ସେ ଅଦାଲତକୁ ଯିବାର ଅନୁମତି ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ଆତଙ୍କବାଦୀମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ବାଧା ନ ଥିଲା । ଆତଙ୍କବାଦୀମାନଙ୍କର ଯେତେ କାଗଜପତ୍ର ଧରା ପଡ଼ିଥିଲା; ସେଥିରେ ଆଉ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାର ଖଲାସ ହେବାର ଆଶା ନ ଥିଲା । ଭିନ୍ନ ଜଣ ଯାକ ପାଣି ହୁକୁମ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିଲେ । ଅଗଷ୍ଟ ୧୪ ତାରିଖରେ ସୂର୍ଯ୍ୟସେନ ଏବଂ ତାରକେଶ୍ଵରଙ୍କୁ ପାଣି ହୁକୁମ ହୋଇଗଲା । କଲୁନାଙ୍କ ବୟସ ବମ ଥିଲା ଏବଂ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଯାବଜ୍ଜୀବନ ଗାୟାଲର ଆଦେଶ ହୋଇଥିଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟସେନଙ୍କ ପାଣି ହୁକୁମ ଦେଖି ଏବଂ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ କୋଡ଼ଳ ଦଣ୍ଡ ଦେଖି କଲୁନା ନିଜେ ସ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି ଅପମାନତା ବୋଧ କରୁଥିଲେ । ଶେଷରେ ପାଇଁ ଦୁଇ ସାଥକୁ

ଅଦାଲତରେ ସେ ଦେଖିଥିଲେ । ତା ପରେ ଆଉ କେବେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ଅଦାଲତର ଫେଁସଲ ପରେ କଲ୍ୟାଣକୁ ହଜିଲି ଜେଲକୁ ପଠାଇ ଦିଆଗଲା । ହାଇକୋର୍ଟ ଅପିଲରେ କିଛି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଦୁଇଜଣ ସାଥୀଙ୍କୁ ଫାଶୀ ହୋଇଗଲା ।

ତନିମାସ ହଜିଲି ଜେଲରେ ରହିବା ପରେ ତାଙ୍କୁ ୧୯୩୩ ନଭେମ୍ବର ୨୯ ତାରିଖରେ ରାଜସାହା ଜେଲକୁ ତାଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ସେଠାରେ ୬ ମାସ କାଳ ଜେଲରେ ସିଲାଇ କାମ କରୁଥିଲେ । ବିବେକାନନ୍ଦଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଥିଲା । ୧୯୩୪ ସେପ୍ଟେମ୍ବରଠାରୁ ୧୯୩୫ ଅକ୍ଟୋବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମେଦିନାପୁର ଜେଲରେ କଲ୍ୟାଣ ଦେଉ ବର୍ଷ ରହିଥିଲେ । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ସିଲାଇ କାମ ତାଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ପଡ଼ିବାକୁ କେବଳ ସାଧାରଣ ଉପନ୍ୟାସ ମିଳୁଥିଲା । ସେହି ଜେଲକୁ କେତେକ ଗାୟିକା ଝିଅମାନଙ୍କୁ ଅଣା ଯିବାରୁ କଲ୍ୟାଣ, ଦିନାଜପୁର ଜେଲକୁ ପଠାଇ ଦିଆଗଲା । ସେଠାରେ ଏଗାର ମାସ ରହିଲା ପରେ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ମେଦିନାପୁର ଅଣାଗଲା । ଯେତେବେଳେ ୧୯୩୭-୩୭ ମସିହାରେ ଦେଶରେ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀତ୍ବ ଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଆତଙ୍କବାଦୀଙ୍କ ଲମ୍ବା ସଜା କାଟି ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଓ ଝିଅମାନଙ୍କର ଖଲାସ ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ଖଲାସ ପାଇଁ ଦେଶରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିଥିଲା । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ସହ ଭେଟ କରିବାକୁ କଲ୍ୟାଣକୁ କଲିକତା ଅଣା ଯାଇଥିଲା । ଗାନ୍ଧୀଜୀ ପଚାରିବାରୁ ସେ କହିଲେ—“ମୋର ଆତଙ୍କବାଦରେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ।” ଦିନକ ପରେ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ମେଦିନାପୁର ଜେଲକୁ ଅଣାଗଲା । ଚାନ୍ଦିଆଡ଼େ ସରକାରୀ ପରାମର୍ଶଦାତା କମିଟି ହିଲେକ-ମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି ଦେବାକୁ ସରକାରଙ୍କୁ ସୁପାରିସ୍ କରିଥିଲେ । ଏଣୁ ତାଙ୍କୁ

ସାହେବ ମଧ୍ୟ ସେଥିପାଇଁ ବଙ୍ଗଳା ସରକାରଙ୍କ ସହ ଦେଖା କରିଥିଲେ । ଶେଷରେ ୧୯୩୯ ମେ ପହିଲାରେ କଲ୍ୟାଣକୁ ଜେଲରୁ ଗଲାସ କରି ଦିଆଯାଇଥିଲା ।

ପୁରୁଷ ଆତଙ୍କବାଦୀମାନେ ଜେଲରେ ବେଶି ଥିଲେ । ମାର୍କସବାଦୀ ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ିବାକୁ ସେମାନଙ୍କର ସୁବିଧା ଥିଲା ଏବଂ ଭାବର ଆଦାନପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସୁବିଧା ଥିଲା । ସ୍ତ୍ରୀ ରାଜବନ୍ଦୀ-ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସେପରି ସୁବିଧା ନ ଥିଲା । କଲ୍ୟାଣ ବାହାରକୁ ଆସି ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କର ଚରୁଣ ସାଥୀମାନେ ସମସ୍ତେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିରେ କାମ କରୁଛନ୍ତି । ଚକ୍ରଗ୍ରାମ ଅସ୍ତ୍ରାଗାର ଆଫମଣରେ ସଜା ପାଇଥିବା ମାଉସୀ ପୁଅ ଭାଇ ସୁବୋଧଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଲ୍ୟାଣର ଦେଖା ହେଲା । ସେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦଳର ଲୋକଙ୍କ ପରି ନିଜ ଦଳଭୁକ୍ତ କରିବା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ବାକ୍ୟବ୍ୟୟ ନ କରି ବସିଲେ—“ମୁଁ ତ ନିଜେ ସମସ୍ତ ବିଚାର କରି କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିରେ ଯୋଗ ଦେଉଅଛି; ତୁମ୍ଭେ ଭାବିଛନ୍ତି ଯେଉଁ ରାସ୍ତା ଗ୍ରହଣ କରିବ, କର । ଜେଲରେ କଲ୍ୟାଣଙ୍କ ଭାବ ବିସ୍ମୟ-ବାଦୀରୁ ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଝୁଙ୍କି ନ ଥିଲା । କେବଳ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବେଦାନ୍ତବାଦ ଏବଂ ଗୀତା ଉପରେ ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମିଥିଲା । ସମାଜ—ତନ୍ତ୍ରବାଦ କଥା ଶୁଣିଲେ ସେ ଚିନ୍ତା ନ କରି ମଧ୍ୟ କହି ଦିଅନ୍ତି—“ହଁ ଏ ଭଲ ରାସ୍ତା ।” ସେ ବାହାରକୁ ଆସି ଦେଶର ଅବସ୍ଥାରେ ଯେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖିଥିଲେ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ତାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିଲା । କୌଣସି କଲେଜ ତାଙ୍କୁ ଫିନବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ବି, ଏସ୍, ସି, ପରୀକ୍ଷା ଦେବାର ରାସ୍ତା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା । ଚକ୍ରଗ୍ରାମରେ ପୂର୍ବର ରାଜନୈତିକ ବାସ୍ତବଶୃଙ୍ଖଳ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା । ଆତଙ୍କବାଦ ପରିବର୍ତ୍ତେ ମାର୍କସବାଦ ହାଉଆ ବଢ଼ୁଥିଲା । କଲ୍ୟାଣ ମଧ୍ୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ସଙ୍ଗେ

ମିଳି କାମ କରିବା ଏବଂ ସାହଚ୍ୟ ପଡ଼ିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲେ । ଏହାପରେ ତାଙ୍କୁ ଏପରି ଟାଇଫଏଡ଼୍ ଜ୍ୱର ହୋଇଥିଲା ଯେ, ପନ୍ଦର ଦିନ କାଳ ସେ ମୃତ୍ୟୁ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ବଞ୍ଚିଲେ । କାମ ଏବଂ ବେମାରରୁ ବଞ୍ଚି ଉଠି କେବଳ ତନ୍ମୟ ତାଙ୍କୁ ପଡ଼ିବାକୁ ସମୟ ମିଳିଥିଲା । ବଙ୍ଗଳା, ଇଂରାଜୀ ଏବଂ ଗଣିତ ନେଇ ସେ ୧୯୧୦ରେ ବି. ଏ. ପାଶ କଲେ । ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ କଲାପରେ ସେ ନିଜ ରାସ୍ତା ବାଛି ପାରିଥିଲେ । ଦେଖିଲେ, ତାଙ୍କ ମନର ଗତି ସଙ୍ଗେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ମତ ଏବଂ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମିଳି ପାରିବ । ଚଢ଼ିତ୍ରାମରେ ପରିବାରର ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ସେପରି ଭଲ ନଜରରେ ଦେଖୁ ନ ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଭଲ କରି କାମ କରିବାକୁ ଏବଂ ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏମ୍. ଏ., ଦେବାକୁ କଲିକତାକୁ ଆସି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଗଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଧିକ ସମୟ ତାଙ୍କୁ ମଜୁରିଆଙ୍କ ଭିତରେ କାମ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । କଲିକତା ପୋଲିସ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ସୁସ୍ଥରେ ରଖି ଦେଲେ ନାହିଁ । ୧୯୧୦ ନଭେମ୍ବର କୋଡ଼ିଏ ତାରିଖରେ କଲିକତାରୁ ବାହାର ଯିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ହୁକୁମ ଦେଲା ଏବଂ ଚଢ଼ିତ୍ରାମରେ ପୁଣି ନଜର ବନ୍ଦୀରେ ତାଙ୍କୁ ରଖାଗଲା । ୧୯୪୧ ମେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ନଜରବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ତା ପରେ ସେ ଖଲାସ ହେଲେ । ତଥାପି ତାଙ୍କର ପରିସାଧ ନ ଥିଲା । ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ସୀମାର ବାହାରକୁ ଯିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଆନୁମତି ଦିଆ ଯାଇ ନ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଭୂତପୂର୍ବ ଆଡ଼କବାପାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେ ମିଳିପାରୁ ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କଲ୍ଲନା ମାରବରେ ବସିବାର ଲୋକ ନ ଥିଲେ । ହିଲେକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେ କାମ କରିବାକୁ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ ଚନ୍ଦ୍ର ଖୋଲିଥିଲେ ଓ ପାଥେୟ ନାମକ ଗୋଟିଏ ହସ୍ତଲିପି ପଦ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିଥିଲେ । ସେ ପଦ୍ୟକାରେ

କମ୍ବୁଧର କଥା ବହୁତ ଲେଖାଯାଉଥିଲା । ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ନାରୀ ପାଇଁ ସେ ନାରୀ ସମିତି ଖୋଲିଥିଲେ । ସେଥିରେ ସଦ୍‌ମୋଟ ଦୁଇଶହ ନାରୀ ସଭ୍ୟା ହୋଇଥିଲେ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗୁଡ଼ରେ ଏବଂ ଖରାବେଳେ ସ୍କୁଲ ମଧ୍ୟ ଖୋଲିଥିଲେ । ଏହି ସ୍କୁଲରେ ସାନ୍ତାଳ, ମେହେନ୍ଦର, ଧୋବା ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବହୁତ ପଢ଼ାଶୁଣା କରିବାକୁ ଆସୁଥିଲେ ।

୧୯୪୨ରେ କମ୍ବୁଧର ପାର୍ଟିର ମାତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସରକାର ଜାଣି ପାରିଲେ ଏବଂ କଲ୍ଚୁନା ଜାପାନୀ ପ୍ରାସିଷ୍ଟମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କାମ କରିବାକୁ କହିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ । କଲ୍ଚୁନାଙ୍କ ଦେହ ଭଲ ନ ଥିଲା । ପୁଣି ଗୁଡ଼ିଦନ କାମ କରିବାରୁ ୧୯୪୨ରେ ସେ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ହରାଇବାରୁ ଟାଇଫଏଡ଼ ଜ୍ବର ହେଲା । ଖଟ ଉପରେ ରୋଗ-ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ଯେତେବେଳେ ସେ ଶୁଣିଲେ ତାଙ୍କୁ ପାର୍ଟି ମେମ୍ବର କରାଯାଇଅଛି, ସେତେବେଳେ ସେ ଅପାର ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କଲେ । ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ ଜାପାନୀ ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଗଠିତ ହେଉଥିବା ସୈନ୍ୟ ଦଳଭୁକ୍ତ ହୋଇ ସେ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେନ, ଅନନ୍ତ ସିଂହ, ଗଣେଶ ଘୋଷଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଦମ ରଖି ଚଳୁଥିବା କଲ୍ଚୁନା କପରି ଚୂପ ହୋଇ ରହିବେ ? ସେଥିପାଇଁ ନାରୀ ସମିତି ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ମରକ୍ଷାର ଉପାୟ ମଧ୍ୟ ସେ ଶିଖାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ପାର୍ଟିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଶିକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ ସେ ବନ୍ଦେ ଯାଇଥିଲେ । ପାର୍ଟିର ଜେନେରାଲ ସେନ୍ଟେଟାଣ୍ଡଙ୍କ ନାମ ଏବଂ ଯୋଗ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ ଅନେକ କଥା ଶୁଣିଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେହି ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଯୋଷୀଙ୍କୁ ସେ ପ୍ରଥମେ ବନ୍ଦେରେ ଦେଖିଲେ ଏବଂ

ତାଙ୍କର ବକ୍ତୃତା ଶୁଣିଲେ । ତାହାପରେ ସେ କଲିକତା ଫେରି ସେଠାରୁ
 ଚକ୍ରଗ୍ରାମ ଗଲେ । ତତ୍ପରେ ସମସ୍ତ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶ ପାଟିର ସଂଗଠିକା
 ରୂପେ ପାଟି ତାଙ୍କୁ କଲିକତା ଡାକିନେଲେ । ୧୯୪୩ରେ ସେ ପାଟି
 କମିଟିର ସଂଗଠିକା ଥିଲେ । କଲ୍ଚନା ଏକା ନୁହେଁ, ତାଙ୍କର ଚାରି
 ଭଉଣୀ ଏବଂ ଘରର ସମସ୍ତେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାଟି ଭୁକ୍ତହେଲେ । ଜୁନ୍
 ୨୯ ତାରିଖରେ ପାଟି କାମ ପାଇଁ କଲ୍ଚନା ବନ୍ଦେ ଯାଇଥିଲେ । ପୁଣି
 ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଯୋଷୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଦେଖା ହେଲା । ଯୋଷୀ ମହାଶୟ
 ଆତଙ୍କବାଦର ବିରୋଧୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବଙ୍ଗଳାର ଗାର ସମ୍ମୁଦମାନଙ୍କ
 ଆତ୍ମବଳର ପ୍ରଶଂସକ ଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ତ୍ୟାଗ ଉପରେ
 ବଙ୍ଗଳାର ପାଟି ଜବରଦସ୍ତ ହୋଇ ବସିଛି ବୋଲି ସେ ବିଶ୍ୱାସ
 ରଖିଥିଲେ । ବଙ୍ଗଳାର ସମ୍ମୁଦ ନରନାରୀଙ୍କର ପୂଜକ ଯୋଷୀ
 କଲ୍ଚନାଙ୍କ ଗାରଭୁ ଏବଂ ସାହସରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ
 ପତ୍ନୀଭାବେ ବରଣ କରିଥିଲେ । କଲ୍ଚନା ମଧ୍ୟ ଏହି ବିବାହକୁ
 ଜୀବନର କର୍ମ ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ଆଦର୍ଶକୁ ରୂପଦାନ କରିବା ପାଇଁ
 ବାଞ୍ଛନୀୟ ବୋଲି ମନେ କରି ଯୋଷୀଙ୍କୁ ପତ୍ନୀରୂପେ ବରଣ କରି
 ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ରୀମତୀ କଲ୍ଚନା ଦତ୍ତ ନିଖିଳ ଭାରତର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ
 ପାଟିର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ପି. ସି. ଯୋଷୀଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଅଟନ୍ତି । ବଙ୍ଗଳାର ଏବଂ
 ଭାରତର ନାଗ ତାଙ୍କର ସାହସ ଓ ଗାରଭୁ ପାଇଁ ଚିରଦିନ ଗୌରବ
 ବୋଧ କରିବେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଭେର ଫିର୍କାର

ସେ ବହୁଦିନର କଥା—ସେତେବେଳେ ନିହାଲିଷ୍ଟ ଆନ୍ଦୋଳନର ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥା । ରୁଷିଆ ଗୁଡ଼ରେ ସେତେବେଳେ ନୂଆ ହୋଇ ରାଜନୀତିକ ହତ୍ୟା ଆମଦାନୀ ହୋଇଥାଏ । ସେମାନଙ୍କର ଗୋଳାଗୁଳ ବର୍ଷିବା ସାଥରେ ସମ୍ଭବ, ଅସମ୍ଭବ ନାନା କଥା କଳ୍ପନା ରହି ସେ ସମୟରେ ନିତି ନୂଆ ନୂଆ ଗଳ୍ପ, କାହାଣୀର ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିଲା । କୌଣସି କୌଣସି ସମ୍ଭାବନା—ଏ ଦୁନିଆ ଛଡ଼ା ନିହାଲିଷ୍ଟମାନେ ଯେ ପଟ୍ଟପାଳ ପରି ରୁଷିଆଯାକ ମାଡ଼ିଗଲେଣି—ଏ କଥା ବି ଶପଥପୂର୍ବକ କହି ପକାଇଲେ । ଏପରି କି କେହି କେହି ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଲକ୍ଷାଧିକ ବୋଲି ଅକ୍ଷକ୍ଷି ସଂଖ୍ୟାନୁପାତ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ଓ ପ୍ରଚାର କରି ପକାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଭିତର କଥା କହିବାକୁ ଗଲେ ସେତେବେଳେ ବିରାଟ ରୁଷିଆ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଭୀତି ଉତ୍ପାଦକ ନିହାଲିଷ୍ଟ ଦଳଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଜମାରୁ କୋଡ଼ିଏରୁ ଚାଲି ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା । କେବେ ଚାଲି ଯିବା ଥିଲା । ଦିନ ଏପରି ଆସିଛି, ଯେଉଁଦିନ ଏ ବିରାଟ ନିହାଲିଷ୍ଟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଜମା ଆଠ ଜଣକ ହେତୁ ବଞ୍ଚି ରହିଥିଲା । ମାତ୍ର ଏହି ଆଠଜଣ ସଭ୍ୟଙ୍କଦ୍ୱାରା ବିରାଟ ରୁଷିଆ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସୋଲକୋଟି ଲୋକଙ୍କର ଆତଙ୍କ ସ୍ଥଳ ହୋଇ ଶତ ଶତ ଡିଉକ୍, ସେନାପତି ଓ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରାଯାଇଥିଲା । ରାତି ପରେ ରାତି ଜାର୍ଜ୍ ସୁରକ୍ଷିତ ପୁଲିସ ବାହିନୀ ଘର, ହୋଟେଲ, କାଫେ ପ୍ରଭୃତି

ଖାନତଲ୍ଲସ କରି ସମ୍ଭବ ଅସମ୍ଭବ ନାନା ସ୍ଥାନ ଖୋଜି ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ନେଇ ହାଜତ୍ ବୋହେଇ କରିଛୁ—ସାଇବରିୟାର ନିର୍ଜନ ଭୂସାର ପ୍ରାନ୍ତରେ ନିବାସିତ କରିଛି, କିନ୍ତୁ ନିହିଲିଷ୍ଟ ଆନ୍ଦୋଳନର ଭିଳେ ହେଲେ କ୍ଷତି କରି ପାରିନାହିଁ । ଭେରା ଫିଗ୍ନାର୍ ତାଙ୍କର ଆଠଜଣ ସଙ୍ଗୀଙ୍କ ସହିତ ହୁଏତ ବୋମା, ଡିନାମାଇଟ୍ ତିଆରି କରିଛନ୍ତି, ନଚେତ୍ କେଉଁଠି ରାଜନୈତିକ ହତ୍ୟା ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରରେ ସମୟ କଟାଇଛନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଧରା ବି ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଶତ ନିର୍ଯ୍ୟାତନାରେ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରି ନାହାନ୍ତି; ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ କଥା ଫିଟି ନାହିଁ—ନିଜର ସହଚରମାନଙ୍କୁ ସେମାନେ ସରକାରୀ ପ୍ରଲୋଭନରେ ପଡ଼ି ଧରାଇ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ।

କଲେଜର ଗୁପ୍ତ ଆଉ ଦଶଜଣ ଗୁପ୍ତୀଙ୍କ ପରି ଭେରା ନିଜ ଜୀବନକୁ ଦଶଜଣ ଚାଲି ଯାଇଥିବା, ଘସରା ପଡ଼ିଥିବା ମଡ଼ାଣା ରାସ୍ତାରେ ଚଳାଇ ନେଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି; ହୁଏତ ତାଙ୍କର ଏହା ଦୋଷ ନୁହେଁ । କାରଣ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଦୁର୍ଗମ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଏକ ପ୍ରକାର ମୋହମୟ ଆକର୍ଷଣ ଓ ନୂତନତା ପ୍ରତି ଏକ ପ୍ରକାର ବିଷମ ଲୁବ୍ଧତା ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ସାଙ୍ଗର ଆଉ ଦଶଜଣ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସରିସାରେ ପାଦ ପକାଇବାକୁ ଦେଉ ନ ଥିଲା । ରାଜନୀତି ପ୍ରତି ଆଜନ୍ମ ଅନୁରାଗ, ଜାରର ଶୋଷଣ ନୈତିକ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ ପଦ୍ଧତି ପ୍ରତି କଠିନ ଦୃଷ୍ଟି, ତାଙ୍କୁ ବିପ୍ଳବପଥର ପଥକ କରିଥିଲା । ଶେଷରେ କଲେଜର ଶେଷ ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ଆଗରୁ ତାଙ୍କୁ ପାଠ ଛାଡ଼ିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।

ଭେରା ଫିଗ୍ନାର ତାଙ୍କର ଖର୍ଚ୍ଚ ବୁଦ୍ଧି ବିଭବ ପାଇଁ ଓ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ପ୍ରଣାଳୀ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର

ପ୍ରିୟପାତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲେ । ଜଣେ ସଭ୍ୟ ସେହି ବିପଦକାଳରେ ଚପଳତାର ମୂଲ୍ୟ ଦେବାକୁ ଯାଇ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଗଲା । ଫଳରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମିତିର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କର ଅଭାବ ଘଟିଥିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ତରୁଣ ବିପ୍ଳବୀଙ୍କ ଭିତରେ ଲେଉଟାଣି ସଦ୍‌ବ୍ୟାପେକ୍ଷା କର୍ମଠ ଓ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ହୋଇଥିବାରୁ ସେହି ସଭ୍ୟପଦରେ ତାଙ୍କୁ ନିର୍ବାଚିତ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ବୟସ ପଚାଶ ବର୍ଷ ।

କାଳକ୍ରମେ ନିଜର ଯୋଗ୍ୟତା ଓ ଦକ୍ଷତା ଗୁଣରୁ ସେ ନିହଳିଷ୍ଠ ଦଳର ପ୍ରକୃତ ନେତ୍ରୀ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁଯାୟୀ ନିହଳିଷ୍ଠଙ୍କ ବନ୍ଧୁକରୁ ଗୁଲି ଫୁଟେ—ଅଗ୍ନି ନଳୀରେ ଅଗ୍ନି ବର୍ଷେ । ତାଙ୍କର ଆଦେଶରେ ନିହଳିଷ୍ଠଙ୍କ ହାତରୁ ବୋମା ଖସୁଥିଲା ।

୧୮୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହଠାତ୍ ଭେରଙ୍କର ଶିଆଲ ହେଲା ଯେ, ଜାର ଦ୍ଵିତୀୟ ଆଲେକଜାଣ୍ଡ୍ରାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ସ୍ଵେଚ୍ଛାରୁ ତତ୍ତ୍ଵର ଗୋଟାଏ ଅଙ୍କର ଯବନିକା ପକାନ୍ତେ । ପ୍ରସ୍ତାବଟି ସର୍ବସମ୍ମତକ୍ରମେ ଗୃହୀତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଭେର ତାଙ୍କର ଦଳର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିରେ ପକାଇଥିଲେ । ଭେର ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲପରେ ବିରାଟ ଏକ ବକ୍ତୃତା ଦେଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ଜାର ଦ୍ଵିତୀୟ ଆଲେକଜାଣ୍ଡ୍ରାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲଠାରୁ ବିଦ୍ରୋହ ବିପ୍ଳବ ପ୍ରସାର ଓ ତାହାର ସାମ୍ପ୍ରାମ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପଥନାହିଁ ।

ରାଜାଙ୍କର ରକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ନିହଳିଷ୍ଠ ଦଳଭୁକ୍ତ କୌଣସି ସଭ୍ୟ ନ ଥିଲେ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଜାର ଅନୁଚର କି ରକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାରିକୁ ଚିହ୍ନି ନ ଥିଲେ; ଫଳରେ ଯେ ଜାର ଦୁର୍ଜୟ ଯୋଦ୍ଧା, ରକ୍ଷୀ ଓ ପୁଲିସ ଭିତରେ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ରଚନା କରି

ରହିଛନ୍ତି; ଯାହା ନିକଟରେ ରାଜରାଣୀ ଓ ଅନୁଚରଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆଉ କାହାର ଚନ୍ଦ୍ର ଦିଶିବା ଦୁଷ୍ଟର, ତାଙ୍କୁ କିପରି ହତ୍ୟା କରାଯିବ, ସେହି ଭାବନାରେ ସମସ୍ତେ ଆକୁଳ ।

ତେବେ ସୁଦ୍ଧା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମିତି ଭେରୁଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଉପାୟ ଉଦ୍‌ଭବନ ଦ୍ଵାରା ବୈପ୍ଳବିକ ଆନ୍ଦୋଳନର ଗୋଟିଏ ଗୌରବୋଜ୍ଞୁଳ ଅଧ୍ୟାୟର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରେଖା ଟାଣିବାର ଭାର ଦେଇଥିଲେ ।

ପ୍ରଥମତଃ ଉତ୍ତର ପ୍ରାସାଦରେ ଗୋଟିଏ ବା ତତୋଧିକ ବିପ୍ଳବକୁ ରଖାଇବା ଗୋଟିଏ ଜଟିଳ ସମାସ୍ୟା ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମିତିର ଦୁଇଜଣ ସଭ୍ୟଙ୍କ ଉପରେ ଏହାର ଭାର ଦିଆଗଲା । ଜଣେ ବଡ଼େଇ, କାଠ ମିସ୍ତ୍ରୀ ନାମ ଗୁଲ ଚୁରିନ୍ (Chalturin), ଅନ୍ୟ ଜଣକ ସ୍ଥପତି ବିଜ୍ଞାନର ନବୀନ ଗୁପ୍ତ ନାମ କାଟକୋସ୍କି (Katkosky) ।

ସେତେବେଳେ ଉତ୍ତର ପ୍ରାସାଦରେ ଦଳେ ମୂଲିଆ କାମ କରୁଥିଲେ । ଗୁଲ ଚୁରିନ୍ ଯେମାନଙ୍କ ସହିତ କାମକରିବା ଯୋଗାଡ଼ରେ ରହିଲେ । କିନ୍ତୁ ପୁଲିସମାନେ ମୂଲିଆ ବାହାରେ ଏତେ ସତର୍କ ଥିଲେ ଯେ, ଗୁଲ ଚୁରିନ୍‌ଙ୍କର ସିଧା ସିଧା ଆବେଦନ କରି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇବା ଏକ ଉକମ ଅସମ୍ଭବ ଥିଲା ।

ବିପ୍ଳବମାନେ ସେଇଠୁ ଗୋଟିଏ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସହଜ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ । ପ୍ରାସାଦ ନିକଟରେ ଗୁଲ ଚୁରିନ୍ ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ଦୈନିକ ମଜୁରିଆ କାମ ପାଇଲେ । ଗୁଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ୁ ଅଳ୍ପଦିନ ଭିତରେ ଅନ୍ୟ ମୂଲିଆଙ୍କ ସହିତ ଜଳଖିଆ ଖିଆବେଳେ ମିଶିବାର ଅବସର ପାଇ ଗୁଲ ଚୁରିନ୍‌ଙ୍କର ଅଭେଦ୍ୟ ଭାବ ବଢ଼ିତା ହୋଇଗଲା ।

ଏପରି କେତେଦିନ ବଢ଼ିଗଲା । ଦିନେ ଚାଲୁଥିବା ମୁହଁ ଶୁଖାଇ ବନ୍ଧୁ ମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, ମୁଁ ଚାଲିରେ ଇସ୍ତଫା ଦେଲିଣି । ତମମାନଙ୍କ କଥାରେ ରହି ପାରିବି ଏପରି ଗୋଟିଏ ଚାଲିରେ ଯଦି ତୁମ୍ଭେମାନେ କରାଇ ଦେବ, ତେବେ ମୁଁ ବଞ୍ଚିଯିବି ।” ସେମାନେ ବନ୍ଧୁମାନେ ତେଣୁ କରି ଗୋଟିଏ ଚାଲିରା ଜୁଟାଇ ଦେଲେ । ସେ ପୁଣି ଇଞ୍ଜିର ପ୍ରାସାଦରେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହିତରେ କାମରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ।

ସେହିଦିନୁ ପ୍ରତିଦିନ କାମକୁ ଗଲବେଳେ ଚାଲୁଥିବା ନିତି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କରି ଡନାମାଇଟ ନେଇ ତଳେ ଗୋଟିଏ ଚୋରା କୋଠରୀ ଭିତରେ ଲୁଚାଇ ରଖୁଥିଲେ । ସପ୍ତାହ ପରେ ସପ୍ତାହ ଏହିପରି ଏକ ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜ ପ୍ରାସାଦ ଉଡ଼ାଇ ଦେବାପାଇଁ ଡନାମାଇଟ ଜମା ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଶେଷରେ ଡନାମାଇଟ୍ ଫୁଟାଇବା ସମସ୍ୟା ହୋଇ ବସିଲା । ଏପରି ସ୍ଥାନରୁ ଫୁଟିବା ଦରକାର ଯେପରି ସେହି ସ୍ଥାନରୁ ଜାରଙ୍କ ଆବାସସ୍ଥାନ ଧ୍ବଂସ କରାଯାଇ ପାରେ, ସେଥିପାଇଁ ଜାରଙ୍କ ଅବସ୍ଥାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ପାଇଁ ଚାଲୁଥିବାଙ୍କୁ ସତେଷ୍ଟ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ପ୍ରାସାଦ ନିକଟରେ ଜାରଙ୍କ ରକ୍ଷୀନବାସ ରହିଥିଲା । ଜଣେ ରକ୍ଷୀର ଗୋଟିଏ ବାଳିକା କନ୍ୟା ସହିତରେ ଚାଲୁଥିବାଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବନ୍ଧୁ ହୋଇଗଲା । ସେ କନ୍ୟାଟିକୁ ବିବାହରେ ଅଙ୍ଗୀକାର କରାଇ ଓ ନିଜେ ଅଙ୍ଗୀକୃତ ହୋଇ ତାହାର ସାହାଯ୍ୟରେ ରାଜପ୍ରାସାଦ ଦେଖିନେବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ । ତାପରେ ସେ ଓ କାଟକୋସ୍ ଦୁହେଁ ସେହି କନ୍ୟାଟିକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ରାଜ-ପ୍ରାସାଦ ଦେଖି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତାହାର ମାନବିତ୍ତ କରି ଆଣିଲେ ।

ମାନବ ଅଙ୍କା ସରିବାରୁ ଦେଖାଗଲା ଯେ ଜାର ଯେଉଁଠି ରହନ୍ତି, ତା'ତଳେ ଡିନାମାଇଟ୍ ରଖିବା ଅସମ୍ଭବ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ରାଜାଙ୍କ ଖାଇବା ଘର ତଳେ ଡିନାମାଇଟ ପୋତ ଆଗାମୀ ରାଜଭୋଜୀ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କଲେ । ସେହି ରକ୍ଷୀ କନ୍ୟା ସହାୟତାରେ ରାଜାଙ୍କ ଭୋଜୀ ତାରିଖ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଶୀଘ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରି ନେଲେ ।

×

×

×

ଛ'ଟା ବେଳେ ଭୋଜୀ ଆରମ୍ଭ ହେବ । ଚୁଲ୍‌ଟୁରିନ ଛଟା ବାଜିବା ଆଗରୁ ସେଠାକୁ ଯାଇ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ ଠିକ କରି ରଖିଲେ । ସାତେ ଛ'ଟା ବେଳେ ଗୋଟିଏ ବିଷମ ଭୀତିପୂର୍ଣ୍ଣ ବିସ୍ଫୋରଣ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାସାଦ ଭଞ୍ଜି କର୍ମ ଉଠିଲା । ଭୋଜନଶାଳାର ଅଧେ ଉଡ଼ିଗଲା, ପ୍ରାସାଦ କାନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଚୁନା ହୋଇଗଲା । ପରୁଣ ଜଣ ସଶସ୍ତ୍ର ରକ୍ଷୀ ମଲେ, କିନ୍ତୁ ଜାରଙ୍କ ସୌଭାଗ୍ୟ ହମେ କମ୍ପା ବିପ୍ଳବୀଙ୍କ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟରୁ ଜାରଙ୍କର କିଛି କ୍ଷତି ହେଲା ନାହିଁ । ଭୋଜନ କ୍ଷତି ଉଡ଼ାଇ ଦେବା ପାଇଁ ଡିନାମାଇଟ ଯଥେଷ୍ଟ ନ ଥିଲା ।

ଚୁଲ୍‌ଟୁରିନ ପଳାଇଲେ; ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁ କାଟକୋସ୍କି ଧରା ପଡ଼ିଲେ । ଯଦି ତାଙ୍କଠାରେ ପ୍ରାସାଦର ମ୍ୟାପଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ପ୍ରମାଣ ଯୋଗ୍ୟ ଜିନିଷ ନ ଥିଲା, ତଥାପି ସେ ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହୋଇ ହସି ହସି ପାଣି କାଠରେ ମୁଣ୍ଡ ଝୁଲାଇ ଦେଲେ ।

ଏହି ଘଟଣା ର ଦୁଇ ଦିନ ପରେ ଜାର ସମସ୍ତ ନିହାଳିଷ୍ଟ ଦଳକୁ ଓ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ରକ୍ତ ସ୍ରୋତରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେବାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତିରେ ଆବଦ୍ଧ ଏକ ପୁଲିସ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ନିୟୁକ୍ତ କଲେ । ଭେରା ପିଗ୍‌ନାର

ସ୍ନୋଡେଜ୍‌ଙ୍କ ନାମକ ଏକ ତରୁଣ ବିପ୍ଳବୀକୁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ହତ୍ୟାର ଭାର ଦେଲେ । ସେ ମୁକ୍ତ ରାଜପଥରେ ଛକି ରହି ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥଚରକୁ ହତ୍ୟା କଲେ । ସେ ପିତ୍ରଲର ଶେଷ ଗୁଳିଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଦୃଶିତ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ବୁକୁରେ ଖରଚ କରି ରକ୍ତସ୍ନାତ ହାସ୍ୟ ମୁଖରେ ଧରା ଦେଇଥିଲେ । କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ଏହି ଭେରଙ୍କ ସାଥୀ ସେହି ତରୁଣ ପାଣି ଦଉଡ଼ିକୁ କଣ୍ଠହାର କରି ବରଣ କରିଥିଲେ ।

ଏହି ତରୁଣର ପାଣି ହେଲା ଦିନ ପୁଣି ବସିଥିଲା ଭେରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ଗୁପ୍ତ ଅଧିବେଶନ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଧର ଓଷ୍ଠ ରକ୍ତାତ୍, ଚକ୍ଷୁରେ ଅଗ୍ନିର ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ—ବିଦ୍ୟୁତ୍ କଣ । ବିପୁଳ ଉତ୍ତେଜନାରେ ପୁଣି ଜାର୍‌ଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦ୍ଵିଗୁଣିତ ଥର ଗୁହ୍ୟତ ହେଲା ।

ନିହିଲିଷ୍ଟ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଏକ ବ୍ୟାପକ ଭୂମି ଉପରେ ଗଢ଼ି ତୋଳିବା ପାଇଁ ପୁଣି କେତେକ କର୍ମୀ କର୍ମୀଙ୍କର ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲା । ବିପ୍ଳବୀଙ୍କ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଚେଷ୍ଟାଫଳରେ ପୁଣି ମାସକ ଭିତରେ ଆଠ ଜଣରୁ ସତସିଂହ ଜଣ ନିହିଲିଷ୍ଟ ଦଳଭୁକ୍ତ ହେଲେ ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଘଟଣା ପରେ ଉତ୍ତର ପ୍ରସାଦରେ ଏପରି ସତର୍କ ପ୍ରହର ରହିଲେ ଯେ, ମାଛ ପଣିବା ଅସମ୍ଭବ ହେଲା । ସେଥିପାଇଁ ବିପ୍ଳବୀମାନେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ରସ୍ତା ଧରିଲେ । ସେମାନେ ଜାଣିଥିଲେ ପ୍ରତି ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଜାର ସେଣ୍ଟପିଟାର୍‌ସ୍‌ବର୍ଗକୁ ହାଉଆ ଖାଇ ଯାଆନ୍ତି । ରାଜଧାନୀରୁ ପଦାକୁ ଯିବା ପାଇଁ ମୋଟେ ଚାରିଟି ରସ୍ତା ଥିଲା । ବିପ୍ଳବୀମାନେ ଚାରିଟି ରସ୍ତାରେ ରାଜାଙ୍କର ଦେଶାନ୍ତର ଗମନକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ଛକି ରହିଲେ । ଅଠରଜଣ ବିପ୍ଳବୀ ରେଲଲାଇନ

କାମରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସମିତିରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଡିନାମାଇଟ୍ ଯୋଗାଣ
ଗୁଲିଆଏ । ପୁଣି ଏ ଶାନ୍ତଶିଷ୍ଟ “ଝଣ୍ଡାବାଲ”ମାନେ ରାତିରେ
ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧାରରେ ରେଲଲାଇନ ତଳେ ଡିନାମାଇଟ୍ ଖୁନ୍ସିବାରେ
ଲାଗିଲେ । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳ ପୂର୍ବରୁ କର୍ମୀମାନେ ସମିତିକୁ ଜଣାଇଲେ
ଯେ, ସେମାନଙ୍କ କର୍ମ ସମାପ୍ତ । ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ଡିନାମାଇଟ୍
ଫୁଟାଇବା ପାଇଁ ଲୋକ ଦରକାର । ସମିତିଙ୍କ ମତରେ ଗୁରୁ
ରାତ୍ରରେ ଗୁରୁଜଣଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ରାତ୍ରରେ ଗୁରୁଜଣ
କରି ନିଯୁକ୍ତ ରହିଲେ । ସବୁ ଠିକ୍ ହେଲା, କେବଳ ଜାର୍‌ଙ୍କ ଆସିବା
ଅପେକ୍ଷାରେ ସମସ୍ତେ ରହିଲେ ।

ଜୁଲାଇ ମାସରେ ଜାର ସେଣ୍ଟପିଟାର୍ସବର୍ଗ ଗୁଡ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ
ଦିନ ଏବଂ ତାରିଖ ଖବର ସାଧାରଣ ପାଇଲେ ନାହିଁ ।
ଉପରବାଲମାନ ବିପ୍ଳବୀ ‘ଝଣ୍ଡାବାଲ’ଙ୍କୁ ଖବର ଦେଲେ ପନ୍ଦର
ମିନିଟ୍ ପରେ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ରେଲ ଆସୁଅଛି, ଲାଇନ ଯେପରି ଠିକ୍
ରହେ । ଜଣେ ଝଣ୍ଡାବାଲ ରେଲ ସ୍ଟେସନରେ ସିଗନାଲର୍ ।

ସେ ସହଯୋଗୀଙ୍କୁ ସେଇକ୍ଷଣି ଖବର ଦେଲା । କେତେକ
ମିନିଟ୍ ପରେ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ରେଲ ‘ଜଣ୍ଡାବାଲ’ର ଘର ଗୁଡ଼ିଲା ।
ସେହିକ୍ଷଣି ଶୁଷଣ ଶବ୍ଦରେ ବିସ୍ଫୋରଣ ହେଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରେଲ
ଶହେଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଗୁଣ୍ଡା ହୋଇଗଲା । କିନ୍ତୁ ଏଥର ମଧ୍ୟ ଜାର୍ ମଲେ
ନାହିଁ । ସେ ଅଧଃଶ୍ଵାସ ପରେ ଅକ୍ଷତ ଦେହରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ
ଟ୍ରେନରେ ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଗୁଲିଗଲେ ।

ବିପ୍ଳବୀମାନେ ନିରାଶ ହୋଇ ରାଜଧାନୀକୁ ଫେରି ଆସିଲେ ।
ସମସ୍ତ ଦେଶରେ ପୁଲିସର ତାଣ୍ଡବ ଲାଳା ଗୁଲିଲା । ହଜାର ହଜାର

ଲୋକକୁ ପୁଲିସମାନେ ଗ୍ରସ୍ତା ପରି ଦେଇ ରହିଲେ ଓ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକକୁ ସାମାନ୍ୟ ସନ୍ଦେହରେ ନିତାନ୍ତ ନିର୍ମମ ହୋଇ ସାଇବେରିଆର ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରକୁ ନିର୍ବାସନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଲୋକ ଚଷ୍ଟ ଅନ୍ତରାଳରେ ନିହିଲିଷ୍ଟ ଦଳର ମୁଷ୍ଟିମେୟ ସତ୍ୟମାନେ ନିଜର ହୃଦୟ ଜାଳି ଧୀରେ ଧୀରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପଥରେ ଅଗ୍ରସ୍ଥ ସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭେର ଓ ପେଟ୍ରୋ ଓଏଲ୍‌ଆନାସ୍ ବିପ୍ଳବ । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ରାଜଧାନୀରେ ରହି ଭେର ଗୃହରେ ଗୃପ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣାରେ କାଳ କାଟୁଥିଲେ ।

ବିଫଳ ବିପ୍ଳବମାନେ କେତେ ଦିନ ଯାଉ ନ ଯାଉଣୁ ତୃଷ୍ଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ନୀ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ । ବ୍ୟର୍ଥତା ଭିତର ଦେଇ ସାର୍ପକତାର ମୁହଁ ଦେଖିବେ ଏଇଥିଲା ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ।

ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ଜାର୍ ଅରେ କି ଦିଅର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ରାଜପଥରେ ବୁଲି ଯାନ୍ତି । ଠିକ୍ ହେଲା, ଏ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ପଥ ସୁଡ଼ଙ୍ଗ କରି ଭିନାମାଇଟ୍‌ରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେବାକୁ ହେବ । ସେହି ଅନୁସାରେ ବିପ୍ଳବମାନେ ବଡ଼ ରାସ୍ତା ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଖାଲି ଘର ଭଡ଼ା ନେଇ ସେଠାରେ ଲହୁଣୀ ଦୋକାନ ଖୋଲିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଜଣେ ହେଲା ଦୋକାନୀ, ଦୁଇଜଣ ହସାବ ରକ୍ଷକ ଓ ପାଞ୍ଚଜଣ ଗ୍ରାହକ ସାଜିଲେ ।

କେହି ସ୍ବପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ଭାବି ନ ଥିଲେ ଏହି ନିଶ୍ଚିତ ଲୋକମାନେ ଏଡ଼େ ବଳିଆର, ଦୁର୍ଦ୍ଦମ ଓ କର୍ମଠ । ଦିନବେଳେ ସେମାନେ ଦୁଧ ଓ ଲହୁଣୀର କାରବାର କରୁଥିଲେ, ଶୁଦ୍ଧ ହେଲେ

ସଡ଼କ ତଳେ ମାଟି ଖୋଳି ଖୋଳି ସୁଡ଼ଙ୍ଗ ତିଆରି କରୁଥିଲେ । ସୁଡ଼ଙ୍ଗରେ ଡିନାମାଇଟ୍ ଭରିବା କାମ ଶେଷ ହେବାକୁ ମାସେ ଲାଗିଲା ।

ହଠାତ୍ ଦିନେ ସେମାନେ ଖବର ପାଇଲେ ଯେ ଆଗାମୀ ତେର ତାରିଖ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ (୧୮-୧ ସାଲ) ଦିନ ସମ୍ରାଟ ଜାର୍ ସେଇ ବାଟେ ବାହାରକୁ ବୁଲିବାକୁ ଯିବେ ।

ଗୁରୁବାର ରାତିରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମିତିର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଅଧିବେଶନ ବସିଲା । ଭେରା କହିଲେ, “ଖାଲି ଡିନାମାଇଟ୍ରେ ଜାରକୁ ହତ୍ୟା କରିବା ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇ ନ ପାରେ ।” ତେଣୁ ସେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ କରି ଯେପରି ଜାର୍ ନିଶ୍ଚୟ ମରିବେ, ତହିଁର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବାକୁ କହିଲେ ।

ରୁସାକୋ ନାମରେ ଜଣେ ବିପ୍ଳବୀ ଜାରକୁ ବୋମା ଫୋପାଡ଼ିବେ ବୋଲି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଦୁଇଶହ ଗଜ ଦୂରରେ ଅପେକ୍ଷା କରିବ ବୋଲି ସମିତି ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଆଉ ଦୁଇ ଶହ ଗଜ ଦୂରରେ ଆଉ ଜଣେ ବୋମା ନେଇ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ଠିକ୍ ହେଲା । ଏପରି ଭାବରେ ମିଶୁରଲେ ଓ ସେଲିଆକ ନାମକ ଦୁଇଜଣ ଲୋକ ତୃଣସୂ ଓ ଚତୁର୍ଥ ରୂପରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଶନିବାର ଦିନ ଏକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଘଟଣା ଘଟିଲା । ଗିଉଲଭର ହାତରେ ଧରି ଦଳେ ପୁଲିସ ଆସି ଦୋକାନ ଘର ବନ୍ଦ କରି ଖାନ୍ତଲସ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଲେ । ହୁଏତ କିଏ ବିଶ୍ୱାସ ଘାତକତା କରିଥିଲା କିମ୍ବା କାହାରି ଅସାବଧାନତାରେ ପୁଲିସ ସନ୍ଦେହ ସୂତ୍ର ପାଇ ବୋମା, ଡିନାମାଇଟ୍ ସମ୍ବନ୍ଧ ପାଇଲା ।

ଖାନ୍ତଲସବେଳେ ଭେରା ଫିଗ୍‌ନାର ଦୋକାନରେ ଥିଲେ । ସେ ପୁଲିସମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ହସି ଦେଇ କହିଲେ, “ଆମେ ତ ସେ ସବୁ ଜିନିଷ ରଖୁ ନାହିଁ । ବୋମା କି ଡିନାମାଇଟ୍ ବିକି ଯେ ଆମେ ପେଟ ପୋଷୁ ନାହିଁ ଏ ବିଷୟରେ ଆପଣମାନେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ।” ଶେଷରେ ପୁଲିସମାନଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଭାବରେ ସ୍ଥାନୀକାର କରିବାକୁ ହେଲା ଯେ, ଏ ଦୋକାନରେ ଏପରି ଜିନିଷ ରହେ ନାହିଁ । ଯେ କହିଥିଲା ସେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ।

ରବିବାର ସକାଳ ଦଶଟାବେଳେ ଭେରାଙ୍କ ଘରେ କେତେ ଜଣ ବିପ୍ଳବୀଙ୍କର ଏକ ଜରୁରୀ ସଭା ବସିଲା । ଅନ୍ୟମାନେ ଜାର୍‌ଙ୍କ ଅପେକ୍ଷାରେ ଦୋକାନଘରେ ଉକ୍ତିଶୁତି ଚିତ୍ତରେ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପେଟ୍ରୋଓ୍ୟାସିଆ ଜାର୍‌ଙ୍କ ଭ୍ରମଣପଥ ସଂବାଦ ପାଇବା ଆଶାରେ ଏପାଖ ସେପାଖ ବୁଲିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଶେଷମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପେଟ୍ରୋଓ୍ୟାସିଆ ଜାଣି ପାରିଲା ଯେ ସେମାନଙ୍କର ସବୁ ଆୟୋଜନ ବ୍ୟର୍ଥ । ଜାର୍‌ଙ୍କ ମତ ବଦଳିଛି । ସେ ପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଥରେ ନ ଯାଇ ଅନ୍ୟ ପଥରେ ଯିବେ । ଉଦ୍‌ଘାଟନରେ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ପେଟ୍ରୋଓ୍ୟାସିଆ ସେମାନଙ୍କୁ ନୂତନ ପଥକୁ ପଠାଇଦେଲା । ତାହାର ଆଦେଶ ତତ୍ତ୍ୱଶାତ୍ର ପାଳିତ ହେଲା । ପନ୍ଦର ମିନିଟ୍‌ରେ ବିପ୍ଳବମାନେ ବୋମା ନେଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନୂତନ ପଥରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲେ ।

ସମସ୍ତଙ୍କ ଶେଷରେ ଜାର୍‌ଙ୍କ ଗାଡ଼ି ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଅଶ୍ୱାବେହା ସଶସ୍ତ୍ର ସେନାମାନେ ସାଥ୍ ସାଥ୍ ବୁଲୁଥିଲେ ଏବଂ ଶତ ଶତ ପ୍ରଜା ଆନନ୍ଦ ଧ୍ୱନି କରି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଅନୁଗମନ କରୁଥିଲେ । ରୁସାକୋ ଜାର୍‌ଙ୍କ ଗାଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବୋମା ଫିଙ୍ଗିଲା, କିନ୍ତୁ

ସେ ଏତେ ଅପ୍ରକୃତସ୍ଥ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା ଯେ, ବୋମାଟା ଭିନିଜଣ ଶରୀର ରକ୍ଷୀକୁ ହତ୍ୟା କରି ଗାଡ଼ିର କିଛି ଅଂଶ ଚୁନା କରିବା ଛଡ଼ା ଜାରକର କିଛି କ୍ଷତି କଲା ନାହିଁ । ଜାରକ ଭାଗ୍ୟ ବଳରୁ ଏଥର ସେ ବଞ୍ଚିଗଲେ ।

ଏକ ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟ ବିଶ୍ୱାସିକାରେ ଲୋକ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଗଲେ । ଯେ ଯେଣେ ପାଲେ ପଳାଇଲା । ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଗାଡ଼ି ଗୁଳିକ ପ୍ରାଣଧରି ପଳାଇଲା । ଗ୍ରୀନ୍‌ଲଜ୍‌କ କିଛିଦୂରରେ ଜାରକ ଅପେକ୍ଷାରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ସେ ଧୀର ଚିତ୍ତରେ ଦୃଢ଼ ହସ୍ତରେ ଜାରକ, ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ବୋମା ଫିଙ୍ଗିଲା । ନିମିଷ ମଧ୍ୟରେ ଜାରକ ଜର୍ଣ୍ଣି ଗାଡ଼ି ନୋ ହୋଇଗଲା । ବିରାଟ ରୁଷିଆର ଭାଗ୍ୟଦେବତା ଜାର୍ ମାଂସ ପିଣ୍ଡପରି ରକ୍ତ ସିନ୍ଧୁ ରାସ୍ତାରେ ପଡ଼ି ଚାଲିଲେ । କେତେ ମିନିଟ୍ ପୂର୍ବେ ଯେ ଖୋଲକେଟି ଲୋକଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ବିଧାତାଥିଲେ, କେତେକ ସେକେଣ୍ଡ ପରେ ତାଙ୍କର ନିର୍ମମ ହତ୍ୟା ପରେ ବିପ୍ଳବୀଙ୍କ ଗୋଟାଏ ଭୟବହ ଅଙ୍କରେ ତାଙ୍କର ଯବନିକା ପାତ ହେଲା ।

ରୁସାକୋ, ଗ୍ରୀନ୍‌ଲଜ୍‌କ, ସେଲିଆକୋ, ପେଟ୍ରୋଓଫାସିଆ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦଟଣା ସ୍ଥଳରେ ଧରା ପଡ଼ି ଫାଣି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନ ଦେଇ ଏହି ନାଟକର ମୂଲ୍ୟ ଦେଇଗଲେ । ଆଉ ସମସ୍ତେ ବଞ୍ଚିଗଲେ । ଏପରି ଦୁଇଜଣ ଅସୀମ ସାହସୀ ବିପ୍ଳବୀ ସେଣ୍ଟ୍ ପିଟରସ୍‌ବର୍ଗର ଏହି ଦୋକାନକୁ ଚଳେଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବର୍ଷ ଗୋଟିଏ ନିର୍ବିବାଦରେ କଟିଲା । ପରେ ସାମାନ୍ୟ ଏକ ଦଟଣାରେ ଭେରା ଧରା ପଡ଼ିଲେ । ପେଟ୍ରୋଫାସିଆର ଗୃହକର୍ତ୍ତା ଭେରାଙ୍କୁ ଅନେକ ଦିନରୁ ପେଟ୍ରୋଓଫାସିଆ ସଙ୍ଗେ ଦେଖିଥିଲା । ଦିନେ ସେ ରାସ୍ତାରେ ଆସୁଥିବାବେଳେ ପୁଲିସ୍ ହାତରେ ତାଙ୍କୁ ଧରାଇ ଦେଲା ।

ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କିଛି ପ୍ରମାଣ ନ ଥିଲା । ଏପରି କି ଭେର ନିଜକୁ ନିହିଲିଷ୍ଟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲେ ମଧ୍ୟ ପୁଲିସମାନେ ଶତ ଚେଷ୍ଟାରେ ତାଙ୍କୁ କୌଣସି ଅପରାଧରେ ଜଡ଼ିତ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ପୂର୍ବ ଦି'ବର୍ଷ ଧରି ଭେରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଜୋର ତଦନ୍ତ ଚଳିଲା । ଯଦିବା ତଦନ୍ତରେ ତାଙ୍କର ସବୁ କଥା ବାହାରି ପଡ଼ିଲା ତଥାପି ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରମାଣ ଅଭାବରେ ତାଙ୍କର ଫାଶି ହେଲା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ତାଙ୍କୁ ଆଜୀବନ ନିବାସନ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଗଲା । ଦଣ୍ଡ ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କୁ କୁହାଗଲା, ଯଦି ସେ ନିହିଲିଷ୍ଟଙ୍କ ଗୁପ୍ତକଥା ପ୍ରକାଶ କରିଦେବେ, ତେବେ ତାଙ୍କୁ ଗୁରୁ ମିଳିବ । କିନ୍ତୁ ସେ ଘୃଣ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ଘାତକତାର ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ନିଜର ମୁକ୍ତି କଣିକା ଅପେକ୍ଷା ଯାବଜ୍ଜୀବନ ସାଇବେରିଆର ନିର୍ଜନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ନିଜ ଧମମାର ରକ୍ତ ଝରେଇଦେବା ଶ୍ରେୟ ମନେ କଲେ । ଦଣ୍ଡଦାତାମାନେ ଭାବିଲେ ନିବାସନର କଠୋରତା ତାଙ୍କ ପରି କୋମଳାଙ୍ଗୀ ନାରୀର ମାରବତା ଭାଙ୍ଗି ଦେବାକୁ ସମ୍ଭବହେବ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସେ ଦୁରାଶା ଶେଷ ଯାଏ ଆକାଶ କୁସୁମ ହୋଇ ରହିଲା ।

ସଲସ୍‌ବର୍ଗ ଦୁର୍ଗର ପହରାଦିଆ ରୁଦ୍ଧ ଘରେ ପାଷାଣକାଗ ପଛ ପଟେ ସୁଦୃଢ଼ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ କାଳ ଓ ଚିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୁତ ସାଇବେରିଆ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଦଶବର୍ଷ ନିବାସନ ଭୋଗି ସ୍ୱେଚ୍ଛାରୁ ଡାକ୍ତରୀ ଆଲେକଜାଣ୍ଡାରଙ୍କର ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାବ୍ଦୀ ରାଜତ୍ୱ ପରେ ଭେର ଫିଗ୍‌ନାର୍ ବଲ୍‌ସେଭିକ ରୁଷିଆର ନିଭୂତ କକ୍ଷରେ ବସି ନିଜର ଜୀବନ ଲିପି ଲେଖିଛନ୍ତି । ଏହି ବିପ୍ଳବନାରୀଙ୍କର ଜୀବନା ଚିରନ୍ତନ ।

କାଉଣ୍ଡେସ ମାର୍କିଏ ଭିକ୍ସ

ବିଶ୍ୱର ସ୍ୱାଧୀନ ନାଶ ଜାତ ପରି ଆଇରିଶ୍ ବିପ୍ଳବରେ ପିଲଙ୍କ ପାଖରେ ମା', ଭାଇ ପାଖରେ ଭଉଣୀ, ସ୍ୱାମୀ ପାଖରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଆସି ଏକପ୍ରାଣ ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଆଜି ଆୟୁର୍ଲାଣ୍ଡ ଜଗତର ଜାତି ସଂଘରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଶୁଞ୍ଚର ସୀମାହୀନ ଅତ୍ୟାଚାର ହାତରୁ ତାଙ୍କର ବନ୍ଦନା ମାତାଙ୍କୁ ଝିଙ୍କିଆଣି ଆଇରିଶ୍ ଜାତି ଜଣେଇ ଦେଇଛି ଯେ, ସ୍ୱାଧୀନତା ତାର ଜନ୍ମଗତ ଅଧିକାର । ସେ ବି ମନୁଷ୍ୟ, ଆଇରିଶ୍ ନାଶ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଗୃହ କୋଣ ଛୁଡ଼ି ବିପ୍ଳବର ଘୃଷ୍ଣି ବାୟୁରେ ନିଜକୁ ଛୁଡ଼ି ଦେଇ ଜଗତ ଆଖିରେ ଆଙ୍କୁଳି ଦେଇ ଦେଖାଇଛି, ନାଶର ହାସ୍ୟରେ କେବଳ ସୁଧା ଧାରା ଝରେ ନାହିଁ; ତହିଁରେ ବିଦ୍ୟୁତର ଜ୍ୱାଳା ବି ଥାଏ । ସେମାନଙ୍କ ହାତରେ କେବଳ କୋମଳ ଭୁଲିକା ଶୋଭା ପାଏ ନାହିଁ, ଦରକାର ହେଲେ ଜ୍ୱାଳା-ମୁଖୀ ଅଗ୍ନିନାଲିକା ବି ଗଞ୍ଜି ଉଠେ ।

ଆୟୁର୍ଲାଣ୍ଡର ଏହି ମୃତ୍ୟୁବିଜୟୀ ନାଶ ବିପ୍ଳବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କନ୍ଢେନ୍ସ ମାର୍କିଏ ଭିକ୍ସ ଥିଲେ ପ୍ରଧାନ । କିନ୍ତୁ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ମାର୍କିଏଭିକ୍ସଙ୍କ ମା ଆଇରିଶ୍ ଝିଅ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଇରିଶ୍ ବିଦେଶୀ ଓ ଇଂରେଜ ଭକ୍ତ ଥିଲେ । ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, ସେ ଘରର ସବୁ ଘଡ଼ିରେ ଆଇରିଶ୍ ସମୟ ବଦଳାଇ ଦେଇ ଇଂଲଣ୍ଡ ସମୟ ରଖୁଥିଲେ । ଯାହା କିଛି ଇଂରେଜୀ ସବୁ ଭଲ, ଯାହା କିଛି ଆଇରିଶ ସବୁ ମନ୍ଦ । ବାଲିକା କନ୍ଢେନ୍ସ ଏମିତି ଇଂରେଜଭକ୍ତ ମାଆର ଝିଅ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ପରଦେଶୀ ଶାସକ ଇଂରେଜୀ ଗୃଣହାସୀ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲେ ।

ଆପୂର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାପରେ ସେ ପାରିସ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରବଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ସେ କାଉଁଶ ମାର୍କେଟ୍‌ର ନାମକ ଜଣେ ସମ୍ରାନ୍ତ ଯୁବକର ସଂପର୍କରେ ଆସିଥିଲେ । ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଭାବରେ ମିଳାମିଶା ଫଳରେ କ୍ରମେ ସେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଗଭୀର ପ୍ରେମ ଜନ୍ମିଲ । ତା’ ଫଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରବଦ୍ୟା ଶେଷ କରି ଦେଶକୁ ଫେରିଲା ବେଳେ କନ୍ଦୁକାନସ୍ କାଉଁଶକୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ।

ଚରକାଳ ଯିଶୁର୍ଯ୍ୟ ଭିତରେ ବୁଡ଼ି ରହିଲେ ଯୁଦ୍ଧା ଚଳାସୀ ନାରୀ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ମହା ଉନ୍ନାଦନାରେ ନିଜର ପ୍ରାଣ ଧରି ମଧ୍ୟ ପଣା ଖେଳି ବସେ । ବିପ୍ଳବୀ କଠୋର ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ଜୀବନକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟବିହୀନ ବୁର୍ଜୁୟା ଜୀବନ ଯାହା ଅପେକ୍ଷା ଭେର ବେଶୀ କାମ୍ୟ ମନେ କରେ, ଯାହା କି ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟର ଧାରଣାଶୀତ ଓ ଅଗୋଚର । ଆଉ ଦଶ ଜଣକ ପରି ସହଜ ଜୀବନ ବିପ୍ଳବମାନେ ସହ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ—ସେମାନେ ଅଶାନ୍ତ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତ, ଅଳସ, ଶାନ୍ତମୟ ଜୀବନ ଯେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନୁହେଁ । ଧୂଳି-ଧୂସରିତ ଜୀବନ-ପଥର ପ୍ରତି ବାଙ୍କରେ ଉଦ୍‌ବେଗ ଉଦ୍‌ଦାମର ଅଶାନ୍ତ କର୍ମମୟ ଜୀବନ ସେମାନଙ୍କୁ ହାତଠାରୁ ତାକେ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ପରିବାରର ଗଣ୍ଡି ଗୁଡ଼ି ବାହାର ଆସିବାକୁ । ସେହିଯୋଗୁଁ ସେମାନେ ବାହାର ପଡ଼ନ୍ତି ବିଶ୍ୱର ଖୋଲା ଆକାଶ ତଳକୁ; ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ପରିବାରଠାରୁ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବିଶାଳ ମାତୃ-ଭୂମିଟି ଅତି ବଡ଼ ହୋଇ ଦେଖାଦିଏ । ସେଥିପାଇଁ ମରଣର ନିର୍ମମ ବିଶ୍ୱସିକା ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧା ବିପ୍ଳବୀ ନାରୀ ମାର୍କ୍‌ସିୟ ସ୍ୱଚ୍ଛଳିତ ହୋଇ କହି ପାରିଲା—

“Death and I are two sisters

I, the elder and more furious.”

୧୯୦୯ ସାଲରୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ । କାଉଣ୍ଟେସ ଭଲ କରି ଜାଣିଥିଲେ ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡର ଉତ୍କଳ ଭବିଷ୍ୟତ୍ କେବଳ ନିର୍ଭର କରେ ଆଇରିଶ୍ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଓ ପ୍ରାଣବନ୍ତ କିଶୋର ମାନଙ୍କ ନବ ଉନ୍ନାଦନା ଭିତରେ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ସେମାନଙ୍କୁ ମନୁଷ୍ୟ କରି ଗଢ଼ିବା କାଉଣ୍ଟେସ୍ ଜୀବନର ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୦୯ରେ ପ୍ରଥମେ ସେ ଆଇରିଶ୍ ବାଳକର ସଂଘ ଗଠନ କଲେ । ଆଇର୍ଲାଣ୍ଡର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଆଶା କିଶୋର ଓ ତରୁଣମାନେ କାଉଣ୍ଟେସ୍‌ଙ୍କୁ ଦେଖା ଭଳି ଭକ୍ତି ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରୁଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଏହି କିଶୋର ଏବଂ ତରୁଣମାନଙ୍କର ପ୍ରିୟପାତ୍ର । କିଶୋର ଦଳକୁ ନେଇ ମୁକ୍ତିକାମୀ ଆଇରିଶ୍‌ମାନଙ୍କର ଗାରଭ କାହାଣୀ ସେ କହୁ କହୁ କେତେ ରାସିର କୃଷ୍ଣମାୟା ପ୍ରଭାତ ଆଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ନିଃଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଛି । କାଉଣ୍ଟେସ୍ ସେମାନଙ୍କୁ ଶିଖାଉଥିଲେ କପଟ ସବୁଜ, ଧଳା ଓ କମଳା ରଙ୍ଗର ଜାଣାୟ ପତାକାକୁ ପ୍ରାଣଦେଇ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । ସେ ବରବର କହୁଥିଲେ କୌଣସି ସରୈଟ ଗାର ପୁରୁଷ ଶବ୍ଦକୁ ପଶ୍ଚାତ୍ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରେ ନାହିଁ କି କେବେ ହେଲେ ମିଥ୍ୟା କହେ ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ସେ କହୁଥିଲେ, ତୁମେମାନେ ସବୁଜ ଦଳ ଆଗେଇ ଯିବାର ଦଳ—ନିତ୍ୟ ନୂତନର ଦଳ ।

ଏହି ମୁକ୍ତି ମନ୍ତ୍ରକୁ କେବଳ ଆଇରିଶ୍ କିଶୋରମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣର ମନ୍ତ୍ର କରି ରଖି ନ ଥିଲେ; ମାତ୍ର ପ୍ରାଣଦେଇ ଏହାର ସତ୍ୟତା ପ୍ରମାଣିତ କରିଥିଲେ । ଶିଶୁକାଳରୁ ସେମାନଙ୍କ ଅନ୍ତରର ପିଞ୍ଜରରେ ଏହି ମହାମନ୍ତ୍ର ଗୁଚ୍ଛିତହୋଇ ଯାଇଥିଲା ବୋଲି ଡାନ୍‌ବ୍ରନ, ଟିରେସି, ମାକମା, ହୋଗାନ୍, କ୍ୱାନ୍‌ସି, ଲିଅ୍ସ, ସେଭେଜ ପ୍ରଭୃତି ଗରିଲ ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ମୃତ୍ୟୁର ବିଜ୍ଞାପନ ଲଲଟରେ

ଧାରଣ କରି ମରଣକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗକରି ପାରିଛନ୍ତି । ସେହିଦେହକୁ ବାଳକ
ଫୋନ୍‌ଲେ ଡଳି ଲେସୀ ଫିଟ୍‌ସ୍ଟେଟ ସୈନ୍ୟ ଦଳ ହାତରେ ମରି
ଯାଇଛନ୍ତି * ।

ମାର୍ଟିଏଭକ୍ତସର ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ମିଚେଲ, ଏମେର, ଫିଟ୍‌ଜେରା-
ଲଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ସହାୟମାନଙ୍କ ସମୟରୁ ଆଇରିଶ୍ ବାଳକମାନଙ୍କର
ଗୁପ୍ତ ସମିତିର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ହୁଏ । ଏହି ମୃତ୍ୟୁ ଜୟୀ ବାଳକ-
ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୁକ୍ଳ ବାଳକଦଳଙ୍କର ଜନ୍ମ ସମ୍ଭବତଃ
୧୭୪୫ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏମାନେ ଥିଲେ ସବୁପ୍ରଧାନ ।
ଏମାନେ ନିଶୀଥ ଅଭିଯାନରେ ନିଜର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ଗୋପନ
କରିବା ପାଇଁ ପୋଷାକ ଉପରେ ଧଳା କୁର୍ତ୍ତା ପିନ୍ଧୁଥିଲେ ବୋଲି
ସେମାନଙ୍କର ଏପରି ଅଦ୍ଭୁତ ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି । ଏମାନଙ୍କର
ବିଭିନ୍ନ ଶାଖା ସମିତିର ପୁଣି ବିଭିନ୍ନ ନାମ ଥିଲା ଯଥା—“ଟିପାଗରର୍”
“ଲେଭେଲରର୍” “କର୍କର” “କର୍କ ବଏଜ” କେଣ୍ଟେନ୍‌ଗାର୍ଟ ପ୍ରଭୃତି
ସମିତିର ନାମ “ଗାର୍ଟ ବଏଜ” ପ୍ରଭୃତି । ତା ପରେ “ପିପ୍ ଅଫ
ଡେ ବଏଜ” ଜନ୍ମ ସମ୍ଭବତଃ ୧୭୭୫, “ହାର୍ଟ ଅଫ୍ ଷ୍ଟିଲ
ବଏଜ” ଜନ୍ମ ସମ୍ଭବତଃ ୧୭୮୭; ଏହାପରେ “ରିବନ ବଏଜ”
କିଶୋର ବିପ୍ଳବମାନଙ୍କର ଜନ୍ମ ହୁଏ । ୧୯୧୩ ସାଲର
ଡିସେମ୍ବର ଧର୍ମଦଳରେ କାଉଣ୍ଟେସକ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ କମ
ନୁହେଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ସକାଳେ ସାଇକେଲ କରି ସେ

* ମାର୍ଟିନ ଫୋନ୍‌ଲେ ସଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରହରମାନଙ୍କ ହାତରୁ ବନ୍ଦୁ
ଟେରେସି ପ୍ରଭୃତି ସାହାଯ୍ୟରେ ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡାଜ୍ଞାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇନାକୁ
ଉଦ୍ଧାର କରିବା ନିମିତ୍ତ ୧୯୨୧ ଜୁନ ମାସ ଛଅ ତାରିଖରେ ମାଉଣ୍ଟ
ଭୟ ଜେଲରେ ତାର ପାଣି ହୁଏ ।

ଦଉଡ଼ୁଥିଲେ ଅସହାୟ କୁଳି ମଜୁରୀଙ୍କ ପାଖକୁ । ପୁଣି ମାତୃ-
ସ୍ନହରେ ନିଜର ହାତ ତଥାରି ଖାଦ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବାଣ୍ଟି
ଦେଉଥିଲେ, କିପରି ସେମାନେ ହାକିମମାନଙ୍କଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ
ବ୍ୟବହାର ପାଇବେ, ବିଦେଶୀ କାରଖାନା ଗୁଡ଼ିକିପରି ଆଇରିଶ୍
କାରଖାନାରେ କାମ କରିବେ ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରବଳ ପ୍ରୟାସ ଚଳାଇ
ଥିଲେ । କାଉଣ୍ଟେସଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷତା ଉପରେ ଦେଶବାସୀଙ୍କର
ଅବିଚଳିତ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ସେ ଅସମ୍ଭବକୁ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ କରି ପାରନ୍ତି,
ଏହା ଥିଲା ଦେଶବାସୀଙ୍କର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ।

ଦେଶର ଆକାଶ ପବନରେ ଯେତେବେଳେ ନିଆଁ ଧରିଛି,
ଉନ୍ନତ ଆତ୍ମଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଦେଇ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରୁ ଶୋଷକକୁ
ମୃତ୍ୟୁବାଣ ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ । ଆକାଶ ପବନ ଧ୍ୱନିତ କରି
ସେତେବେଳେ ଆଇରିଶ୍ ବିପ୍ଳବମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ଗର୍ଜିଛି, “ସେତେଦିନ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ଦେଶ ପର ଦେଶର ଅଧୀନତା ପାଶ ଛିନ୍ନ କରି
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ବିଶ୍ୱ ଦରବାରରେ ମସ୍ତକ ଉତ୍ତେଜନ
କରି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ନ ପାରିବ, ସେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାରୀ
ଲୁଣ୍ଠନକାରୀ ବିଦେଶୀ ଶାସକମାନଙ୍କ ସହିତ କୌଣସି ରପା
ନାହିଁ !” ୧୯୧୩ ଅଗଷ୍ଟ ମାସରେ କାଉଣ୍ଟେସ୍ ପ୍ରୟାଗ କଲେ
ଯେ, ଶ୍ରମିକ ନେତା ଶାର ଶାସଲରକିନ୍ ରବିବାର ଦିନ ବାରଟା
ବେଳେ ସାଧାରଣ ସଭାରେ ବକ୍ତୃତା କରିବେ । ଲରକିନ୍ ଅତି
ସ୍ୱସ୍ଥବାସୀ ସ୍ୱାଧୀନତାପ୍ରିୟ ଓ ତେଜସ୍ବୀ ବକ୍ତା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର
ବକ୍ତୃତାରେ ଲୋକେ ମୁଗ୍ଧ ଏବଂ ଉତ୍ତେଜିତ ହେଉଥିଲେ; ଏବଂ
ବହୁ ଦୂରରୁ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ଲରକିନ୍‌ଙ୍କର ବକ୍ତୃତା
ଶୁଣିବାକୁ ଆସୁଥିଲେ । କାଳେ ତାଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣିଲେ ଲୋକେ

ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଉଠିବେ, ସେଥିପାଇଁ ସରକାର ବକ୍ସିତାର ପୂର୍ବଦିନ ସେଇ ସଭାକୁ ବେ-ଆଇନ ଘୋଷଣା କରି ଦେଲେ । ଏତେ କରି ମଧ୍ୟ ସରକାରଙ୍କର ମନ ଶାନ୍ତି ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜାୟଲରକିନ୍‌କୁ ଗିରଫଦାର କରିବାକୁ ଓ୍ଵାମରଶ୍ଵ ବାହାର କଲେ । କିନ୍ତୁ ଲରକିନ୍ ମିଳିଲେ ନାହିଁ । ପୁଲିସ୍ ହଇରାଣ ହୋଇ ଶେଷରେ ହାଲ ଗୁଡ଼ିଦେଲା । ଅନେକ ଲୋକ ଭାବିଲେ ଲରକିନ୍ ପୁଲିସ୍ ଗିରଫଦାର ଉପରେ ପଳାତକ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କୁ ଜାଣୁଥିଲେ, ସେମାନେ ଅସମ୍ଭବ କଥାରେ ବିଶ୍ଵାସ କଲେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଭଲ କରି ଜାଣିଥିଲେ ଲରକିନ୍ ଶୁଦ୍ଧ ନୁହନ୍ତି—ସେ ଗିରଫକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିପାରନ୍ତି ଓ ମୃତ୍ୟୁ ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ି ପାରନ୍ତି । ତାପରେ ଯେତେବେଳେ କାଉଣ୍ଟେସ୍ ପ୍ରବୃତ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଓ ସେ ଅଛନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ନିଶ୍ଚୟ ସଭା ହେବ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ ସଭା ହେବାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଲୋକ ଜମା ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସରକାର ସେତେବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ଗୋକମାଳ କରି ନ ଥାନ୍ତି । ସମୟ ଗଡ଼ିଗଲା ; କିନ୍ତୁ ବକ୍ସିତ ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ଉତ୍ସୁକ ଭାବରେ ଲରକିନ୍ ଓ କାଉଣ୍ଟେସ୍‌ଙ୍କୁ ଚାହିଁ ରହିଛନ୍ତି । ଏପରି ସମୟରେ ହଠାତ୍ ଭିଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଶଶିଏ ମଟର ଗାଡ଼ି ପହଞ୍ଚିଲା ଓ କାଉଣ୍ଟେସ୍ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ଶ୍ଵାଶୁଧାରା ପୁରୁଷ ସଙ୍ଗେ ମଟରରୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ । ପୁରୁଷଟି ତାଙ୍କ ଟୋପି ଓ କୁର୍ସିମ ଦାଡ଼ି କାଡ଼ି ବକ୍ସିତା ମଞ୍ଚ ଉପରକୁ ଉଠି ଛୁଡ଼ା ହେଲେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସହସ୍ର କଣ୍ଠରେ ଆନନ୍ଦ ଧ୍ଵନି ଉଠିଲା—“ଲରକିନ୍ କଥା ରଖିଛନ୍ତି ।” ଏ ଆଡ଼େ ସରକାର ଓ ସମସ୍ତ ସଶସ୍ତ୍ର ବାହିନୀ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । ପୁଲିସ୍ ପ୍ରଥମେ ସଭା ବନ୍ଦ କରିବାକୁ କହିବାରୁ ଉନ୍ନତ ଶ୍ରୋତାମାନେ ସେ କଥାରେ କାନ ନ ଦେଇ ବସି ରହିଲେ । ଏ ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାର

ଦିନା ପ୍ରତିବାଦରେ ସହିବା ପାଇଁ ଜନତା ରାଜି ନ ଥିଲେ । ଦୁଇ ଦଳରୁ ଗୁଳି ଚଳିଲା । ନିରାସ୍ତ୍ର ଆଇରିଶ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ରକ୍ତରେ ସେ ଦିନ ସବୁ ସ୍ଥଳ ରଙ୍ଗ ହୋଇଗଲା । ସମସ୍ତ ଡବଲିନ୍ ସହର ଏହି ସମ୍ବାଦମାନଙ୍କ ଶବ୍ଦ ସଜ୍ଜାର ଦିନ ନିଯୁକ୍ତ ରହି ଜନ୍ମଭୂମିର ଶୀତ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ଶେଷ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇଥିଲେ ।

ହେଲେନା ମେଲେନି ଥିଲେ କାଉଣ୍ଟେସ୍‌ଙ୍କର ସହକାରିଣୀ । ସେ ମଧ୍ୟ କାଉଣ୍ଟେସ୍‌ଙ୍କ ପରି ଗୃହକୋଣ ଗୁଡ଼ି ବିପ୍ଳବର ବେଢ଼ା ମୂଳରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ—ତାହାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଓ ଉକ୍ତି ଦେଇ ଦେଶର ଗୃହସ୍ଥାନ ହତଭାଗ୍ୟ ଭାଇମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ।

୧୯୧୧ ସାଲରେ ସମ୍ରାଟ ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜ ଆୟର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡ ଯାଇଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ସର୍ବହସ୍ତ ଏହି ବିପ୍ଳବୀ ନାରୀ ଦୁଇଟି ଦିନ ରାତି ନ ମାନି ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରି ରାଜାଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନାକୁ ପଣ୍ଡ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରୟତ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇଥିଲେ । ପ୍ରତି ପାରିରିରେ ପ୍ରାକାଡ଼ ଟାଙ୍ଗି, ପାର୍କମାନଙ୍କରେ ବକ୍ସିତା ଦେଇ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ନିକଟରେ କରୁଣ ଆବଦାନ କରି ଜଣାଇଥିଲେ—“ରାଜାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ନ ଦେଖାଇ, ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ନ କରି, ଦେଖାଅ ଯେ ଆଇରିଶମାନେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ହେଉଥିବା ଅତ୍ୟାଚାରକୁ ଓ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଶାସନକର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ କେତେ ଦୃଷ୍ଟା କରନ୍ତି ।”

ଶିଦ୍ଦେଶୀ ରାଜାର ଶାସନ-ଚକ୍ର ତଳେ ରହି ତାଙ୍କର ଜାଣିପା ଉତ୍ତାପକୁ ପୋଷିବା କମ କଥା ନୁହେଁ । ଏହାର ଫଳ ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡ ବା ଘାତକାଣ୍ଡବାସ । ଏହି ଶାସ୍ତି ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା କାଉଣ୍ଟେସ୍

ବହୁବାର ସାଧାରଣ ସଭାରେ ହଜାର ହଜାର କୌତୂହଳୀ ଦଶକଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଅମ୍ଳାନ ଚିତ୍ତରେ ବିଦେଶୀ ରାଜାର ଜାଣାୟ ପତାକା ପୋଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଦୁଃସାହସ ସେମାନଙ୍କର ଥିଲା ବୋଲି ଆଜି ଆୟୁର୍ଲାଣ୍ଡର ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠା ନୂଆ କରି ଲେଖା ହେଉଛି । ଗତ ଆଇରିଶ୍ ବିପ୍ଳବରେ କୋଷ୍ଠିପତି ବ୍ୟାଲନ୍ ଓ କାର୍ଲ୍‌କନ୍‌ଲ୍ୟାମାନଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସାମାନ୍ୟ ଶ୍ରମଜୀବୀ ରମଣୀମାନେ ଆସି ଯୋଗଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ତାଙ୍କର ପିଲା, ଭାଇ ଓ ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରଭୃତି ଦୁଇଗୁଣ ଶକ୍ତି ପାଇଥିଲେ । ନିଜର ମା' ଭଉଣୀମାନେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଅସୀମ ଦୁଃଖର ଭାଗୀଦାର ହୋଇ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଆନନ୍ଦରେ ଅକାତରେ ଦେଶ ପାଇଁ ଆତ୍ମାହୁତି ଦେଇ ପାରିଥିଲେ । ମୋଟକଥା, ଜାଣାୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଛି । କୁଟିଳ ରାଜନୀତିରେ ମଧ୍ୟ ଆଇରିଶ୍ ରମଣୀ କମ୍ ସମତା ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି । ଆଇରିଶ୍ ମହିଳା ସମିତି (Irish Women's Council) ଏହାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଓପାଣ । ଏହି ମହିଳା ସମିତିର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚାଳନା ଅଧୀନରେ ସେବାସଂଘ (Red Cross) ଓ ବ୍ରଜ୍ଜ ବାଳିକା ସଂଘ (Girl Guides) ଯେପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ତାହା ଯେ କୌଣସି ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶର ଗର୍ବର କାରଣ । କେବଳ ଆହତମାନଙ୍କ ସେବା ଓ ବିପନ୍ନର ସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟତିରେକେ, ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ଯେଉଁଥିରେ ସେମାନେ ବିପକ୍ଷମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ କମାଣ ବନ୍ଧୁକର ପ୍ରଭୁତ୍ୱର ଦେଇ ପାରନ୍ତି, ସେଥିନିମନ୍ତେ ଏହି ସଂଗଠିତ ମହିଳା କର୍ମୀଦଳ କଠିନ ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଆୟତ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏହି ବିଚିତ୍ର ନାୟ ସଂଗଠନର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲେ କାର୍ଲ୍‌କନ୍‌ଲ୍ୟାମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ।

କାଉଁଶେସ୍ ଓ ତାଙ୍କର ସହକର୍ମିଣୀମାନଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅସମ୍ଭବକାର୍ତ୍ତି ହେଲା—ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବିକାଦଳ ଗଠନ ଓ ଜାଗାୟ ଉଣାର ପାଇଁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ । ଟଙ୍କା ନ ହେଲେ ଆଜିକାଲି ଜଗତରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳେ ନାହିଁ, ଚଳିପାରେ ନାହିଁ । ବିଶେଷ କରି ଯଦି ବିପ୍ଳବ ସମୟରେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଅର୍ଥ ନ ମିଳେ ତେବେ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ ପଣ୍ଡ ହୋଇଯାଏ ।

ବାରମ୍ବାର କଲି କରି ଶାସକମାନେ କାଉଁଶେସଙ୍କ ଶରୀରକୁ ପଛକରି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ମନକୁ ବିନ୍ଦୁମାତ୍ର ଦମନ କରି ପାରି ନ ଥିଲେ—ବରଂ ଦିନକୁ ଦିନ ତାହା ଆହୁରି ଦୃଢ଼ ଓ ସରଳ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା । କାଉଁଶେସଙ୍କୁ ଜୀବନରେ ଅନେକ ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ନାଶ ଭଳି ସେହି ଅତ୍ୟାଚାରକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିନେବା ମାତ୍ରା କେବେ ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା । ୧୯୧୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ବିପ୍ଳବ ସମୟରେ କାଉଁଶେସ୍ ଓ ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗିନୀ ବହୁ ଆଇରିଶ୍ ରମଣୀମାନେ ଯେ ଅତୁଳନୀୟ ଗରଭ ଦେଖାଇ ଥିଲେ, ତାହା ତରୁଣ ଆୟୁର୍ଲାଣ୍ଡର ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠାରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରକ୍ତାକ୍ଷରରେ ଚିତ୍ରିତ ଲେଖା ହୋଇ ରହିଥିବ । ୧୯୧୭ ସାଲର ଏଇ “ଇଷ୍ଟର ଉପ୍ରୋଦ୍ଧ” ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆୟୁର୍ଲାଣ୍ଡ ସ୍ୱାଧୀନତା ଇତିହାସରେ ଏହା ଏକ ନୂତନ ପରିଚ୍ଛେଦର ସୂଚନା ଦେଇଥିଲା ।

ଇଉରୋପୀୟ ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଅବ୍ୟବହୃତ ପରେ ପ୍ରିୟର୍ସ, ଟମକ୍ଲକ୍, ମ୍ୟାକଡ଼ାରମଟ୍, ପ୍ଲାକେଟ୍, କନୋଲ୍, ଭେଲେସ୍, ମାର୍କିଏଉକ୍ସ ପ୍ରଭୃତି ବିପ୍ଳବୀ ନେତା ନେତ୍ରୀମାନଙ୍କ

ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟାରେ ବିଦ୍ରୋହ ଘୋଷଣା ପ୍ରିୟ ହୋଇଗଲା । ଜର୍ମାନ ସଙ୍ଗରେ ଚକ୍ରି ହେଲା ଯେ, ସେମାନେ ବିଦ୍ରୋହ ଦିନ ଆସୁଲାଣି ଉପକଳରେ ଏକ ଜାହାଜ ଅସୁଗସ୍ତ ଓହ୍ଲାଇ ଦେବେ । ଆଇରିଶ୍ ସ୍ପେକ୍ଟାସେବକମାନେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ସାମୟିକ ଶୀତା-କୌଶଳାଦି ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଡବ୍‌ଲିନରେ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଦିନ ହଜାର ଓ ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ସଂଖ୍ୟା ଅଠର ହଜାର ଥିଲା । ରାଇଫଲ୍ ସଂଖ୍ୟା ପରୁଷରୁ କମ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଯୁଦ୍ଧ ଶକ୍ତି ନେଇ ସେମାନେ ଶାସକର ବିରୁଦ୍ଧ ଶକ୍ତିର ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାକୁ ଛିଡ଼ା ହେଲେ । ପ୍ରଧାନ କର୍ମି କେନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଆଇରିଶ୍ ସ୍ପେକ୍ଟାସେବକମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ହେଲା ଯେ, ଅପ୍ରେଲ ତା ୨୩ ତାରିଖ (୧୯୧୬) ଲଣ୍ଡନ ରହିବାର ଦିନ ସର୍ବତ୍ର ସ୍ପେକ୍ଟାସେବକଦଳ ଗୋଚ୍ଛାଯାଯା କରିବେ ଓ ସାମରିକ କୌଶଳ ଆଦି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଇବେ । ଏହି ବିଦ୍ରୋହ ବାର୍ତ୍ତା ଏତେ ସହଜ ଓ ସରଳ ଭାବେ ଘୋଷିତ ହେଲା ଯେ, ସରକାରର ମଧ୍ୟ କୌଣସି ସନ୍ଦେହର ଉଦ୍ବେଗ ହେଲା ନାହିଁ । ଏପରି କି ବିରୁଦ୍ଧବାଦୀ ବୋଲି ସ୍ପେକ୍ଟାସେବକ ସମିତିର ସଭାପତି ମ୍ୟାକନିଲ୍ ମଧ୍ୟ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ଜାଣି ପାରି ନ ଥିଲେ ।

ଏକ ଆଡ଼େ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ ରାଜାର କେସମେଣ୍ଟ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ, କେଶ୍ ଉପକୁଳରେ ଅଦୁରରେ ଅସ୍ତ୍ର ବୋହାଇ ଜର୍ମାନ ଜାହାଜ “ଅଡ଼” ମଧ୍ୟ ଧରା ପଡ଼ିଲା । ସରକାର ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଭାବି ନ ଥିଲେ ଯେ, ସାରା ଦେଶଟା ବିଦ୍ରୋହରେ ଧୂମାୟିତ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଅପ୍ରେଲ ୨୯ ତାରିଖ ରୁଧିବାର ମ୍ୟାକନିଲ୍ ଆସନ୍ତୁ ବିଦ୍ରୋହର ଖବର ଜାଣିବାକୁ ପାଇ ଏକ ପ୍ରତ୍ୟାଦେଶ ଜାରି କଲେ, ଯଦ୍ବାସ୍ତ କି ସ୍ପେକ୍ଟାସେବକମାନେ ଆଉ କେନ୍ଦ୍ର ଆସିଲେ ନାହିଁ । ବିଜ୍ଞାପନ

ଦେଖି ବିଦ୍ରୋହୀ ନେତାମାନେ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ । ସେମାନେ ଆଉ ଥରେ ନୂତନ ଆଦେଶ ଜାରି କଲେ । କିନ୍ତୁ ସମୟାନ୍ତରୁ ଅନେକେ ତାହା ପାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟତଃ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ-ମାନଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି ସଂଖ୍ୟା ଅନୁଯାଇ ରହିଲା ଅନୁମାନିକ ପ୍ରାୟ ସାତ ଶହ । ଏହି ମୁଣ୍ଡିମେୟ ସାତଶହ ଯୁବକ କେବଳ ଆତ୍ମବଳ ଦାନ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ । ଏହି ଉନ୍ନାଦନା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ମିସେସ ପିୟୂର୍ସ ତାଙ୍କର ପିଲାକୁ କହିଥିଲେ,—“ସେମାନେ ଭଲ କରି ଜାଣନ୍ତୁ ଯେ, ସେମାନେ ପରାଜିତ ହେବେ, କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଦେଲେ ଦେଶର ପ୍ରାଣ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବ ।”

ଏପ୍ରେଲ ତା ୨୪ ରଖ ସୋମବାର ଉପରବେଳା ବିପ୍ଳବୀ-ମାନଙ୍କ ଅଗ୍ନି ନାଲିକା ମୁଖରେ ଡବଲିନ୍ ସହର ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କଲା । ପ୍ରାୟେକ୍ଟ, ଡି ଭେଲେସ୍, ପିୟୂର୍ସ ପ୍ରଭୃତି ବିପ୍ଳବୀ ନେତା-ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମାର୍କିଉକ୍ସଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସହରର ଏକ ଅଂଶ ରଖିବାର ଭାର ଦିଆଯାଇଥିଲା । ମୁଣ୍ଡିମେୟ ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ବେଶି ଦିନ ଡବଲିନ୍ ସହର ଆଉ ଶାସକମାନଙ୍କ ହାତରୁ ରକ୍ଷାକରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଆଇରିଶ ଯୁବକମାନଙ୍କ ରକ୍ତରେ ଡବଲିନ୍ ସହର ରାଜପଥ ଭସିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବନ୍ଦୀ ବିପ୍ଳବୀରେ କାଗଜାର ଧବୁ ଭରିଗଲା । ନେତାମାନଙ୍କୁ ଏକସ କରି ଶାସକମାନ ବନ୍ଦୀ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ କାଉଣ୍ଟେସ୍ ଅସୀମ ପରାକ୍ରମରେ ବିପକ୍ଷର ଅସଂଖ୍ୟ ସୁଶିକ୍ଷିତ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଛକୁ ହଟାଇ ରଖିଥିଲେ । ଶେଷରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ସେ ଏକଶତ ନାଗ ବିପ୍ଳବୀଙ୍କ ସହିତ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ । ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିପ୍ଳବୀ ନେତାମାନଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ

ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଆଦେଶ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କୌଶଳରେ ଜେଲରୁ ପଳାୟନ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବିପ୍ଳବୀ ନେତା ଜେଲରୁ ଖସି ପ୍ରାଣ ବଞ୍ଚାଇବା ଲାଗି ଲୁଚି କରି ଆମେରିକା ଚାଲିଗଲେ । ସେଠାରେ ଆମେରିକା ପ୍ରବାସୀ ଆଇରିଶ୍ ମାନଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ କିଛିଦିନ ପରେ ଦେଶକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ଇତିମଧ୍ୟରେ କଲିନସ, ଜାନବୁର୍ନ୍ ଓ ଟିରେସିଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଗରିଲ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ ଚାଲିଥାଏ । ବନ୍ଧୁକର ଘ୍ନମ ଗର୍ଜନରେ ସେତେବେଳେ ଦେଶର ଆକାଶ ପାତାଳ କର୍ମିତ । ଏ ସବୁ କେବଳ ସେମାନଙ୍କର ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ରଦଳର ଲୋକଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିବାକୁ ଗୋଟିଏ ରପାର ନିମିତ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୨୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଜୁନ ୨୪ ତାରିଖରେ ବିଲ୍ଡର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଲଏର୍ଡ୍ ଜର୍ଜ ହି, ଭେଲେସ୍‌ଙ୍କ ନିକଟକୁ ଲେଖି ପଠାଇଲେ,—“ଭଲ କଥା, ଆମେ ତମକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବୁ, କିନ୍ତୁ ଆମର ମାନସମ୍ମାନ ବଜାୟ ରଖିବୁ । ଆମେ ତମର ଗଣତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ସମର୍ଥନ କରିବୁ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ସେଇ ଢଙ୍ଗର, ସେଇ ପ୍ରକାରର ରାଜନୀତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବୁ ।”

ସନ୍ଧ୍ୟା ସର୍ତ୍ତ ନେଇ ଏଥର ଗୋଳ ହେଲା । କାରଣ ଭେଲେସ୍, ଟେରେସି, ମାର୍କିଏ ଉକ୍ସ, ମିସେସ୍ ପିୟୁର୍ସ ପ୍ରଭୃତି ବୃହତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା—ଆଂଶିକ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ କଲିନ୍ସ ଓ ଗ୍ରୀଫିଥ୍ସ ଆଂଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତାରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ । ସ୍ୱରୂପ ଗରିଲ ଯୋଦ୍ଧା-ମାନେ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତାବାଦୀ ଆଇରିଶ୍ ଯୁବକମାନଙ୍କ ପରି ଆଂଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କଲେ । ୧୯୨୧ ଛଅ ତାରିଖ ଡସେମ୍ବର ମାସରେ ଗ୍ରୀଫିଥ୍ସ ଓ କାଲିନସ ସନ୍ଧ୍ୟା ସର୍ତ୍ତରେ ସ୍ୱାକ୍ଷର

କଲେ । ସେ ଦିନ ବୁନ୍, ଲୟମଲଞ୍ଜି ଓ ସିନୋଗାନ୍ ଭେଲେଗ୍, ଗୁରୁତ୍ବ, ମେଲେଜ୍, ବୁଦ୍ଧା ଓ ସ୍ଟେକ୍ସ୍ ସାଙ୍ଗରେ ଏକ ଯୋଗରେ ଏହି ସର୍ତ୍ତକୁ ପଦାଦାତ କରି ନବ ଉଦ୍ୟମରେ ଭାଗୀ ଭାଗୀ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । କାଉଣ୍ଟେସ୍ ମାର୍କିଏ ଭିକ୍ସ, ମିସ୍ କମେଲପଟ୍, ମିସ୍ ମାକସୁରନ, ମିସେମ୍ ପିୟୁର୍ସ, ମିସେସ୍ ମେଲେଗାନ୍ ମିସେସ୍ କାର୍କ, ଡାକ୍ତର ଏଡିଆ ଇଂଗ୍ଲିସ ପ୍ରଭୃତି ଗାର ନାଗ ମଧ୍ୟ କଲିନସ୍ ଓ ଗ୍ରୀପ୍ଥ ଗୃହୀତ ସନ୍ଧ୍ୟା ସର୍ତ୍ତରେ ରାଜି ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେଥିଯୋଗୁଁ ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଶେଷ ଆକାଂକ୍ଷାକୁ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରଖି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଗୃହକୋଣକୁ ଫେରି ମଧ୍ୟ ଯାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଦଳକୁ ନେଇ ପୁଣି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ସେମାନଙ୍କର ଏଇ ନାଗ ସଂଘର କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଗାର ନାଗ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଗଲେ ।

ପୁରାତନ ସାଧାରଣ ତନ୍ତ୍ରୀ ସୈନ୍ୟମାନେ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଗଲେ । ଦଳେ ଜାଣପୁ ବା ପ୍ରି ସ୍ଟେଟର ସୈନ୍ୟ ଓ ଅପର ଦଳ ସାଧାରଣ ତନ୍ତ୍ରର ସୈନ୍ୟ । ବ୍ରିଟିଶ ସେନା ବେଗାରସ ବସ ଓ ଡ୍ରେଲିଙ୍ଗିଟନ ସେନାନିବାସ ପ୍ରି ସ୍ଟେଟ ସୈନ୍ୟଦଳ ଦ୍ଵାତଳୁ ଛୁଡ଼ିଦେଲେ । ସାଧାରଣ ତନ୍ତ୍ରଦଳ ସହରର ଗୁରୁଟା ବିରୁଦ୍ଧ ଗୃହ ଦଖଲ କରି ଦୁର୍ଗାଗାରରେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେ । ଦେଶର ସବୁ ଦୁଇ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଭାଗ ବଣ୍ଟଣ ଆସି କାର୍ଯ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗୃହ ବିବାଦ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେହି ଯଜ୍ଞପୀଠରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଵାଧୀନତା ପ୍ରୟାସୀ ଉନଲେସୀ, ନେର-କୋଲି, ସ୍ଵାର୍କ-ବ୍ରେନ୍, ରେରିଓ କନର, ମିଲେସ୍, ବ୍ୟାରେଟ, ମ୍ୟାକାଲଭ ଗୁରୁତ୍ବରସ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ଗାର ଯୁବକ ଆତ୍ମାହୁତି ଦେଲେ । ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ରୀଦଳ

ମଧ୍ୟ ଏହି ସବୁ ଗୁପ୍ତହତ୍ୟାର ପ୍ରଭୁତ୍ତର ଦେବାପାଇଁ ବିନ୍ଦୁମାତ୍ର ଦିଆ କଲେ ନାହିଁ । ମାଇକାଲ, କଲିନସ, ହିଗିସେର ପ୍ରାଣ ନେଇ ସେମାନେ ମୃତାମ୍ବାମାନଙ୍କର ତର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ଏ ଅକାରଣ ଗୃହଯୁଦ୍ଧରେ ମର୍ମାନ୍ତକ ଦୁଃଖ ଓ ଉଦ୍ବେଗନାରେ ମାର୍କ ଏ ଭିକ୍ଷକ ଜୀବନ ବିଷମୟ ହୋଇ ଉଠିଲା । ୧୯୨୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ସେ ଅତ୍ୟୁତ ନିଆଁ ହୃଦୟରେ ରଖି ଦେହତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ମାର୍କ ଏ ଭିକ୍ଷକ କଥା କହିବାକୁ ଯାଇ । ବାରମ୍ବାର ମନେ ପଡୁଛି ଜାତୀୟ ସ୍ବାଧୀନତା ଫଗ୍ରାମରେ ଆଇରିଶ୍ ରମଣୀମାନେ ଯେ ଶକ୍ତି ଓ ସାହସ ଏବଂ ଦକ୍ଷତା ଦେଖାଇଛନ୍ତି, ନିକ୍ତି ଓଜନରେ ତାହା ମପାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଗୃହକୋଣରେ ବସି ଦାୟିତ୍ବ କାନ୍ଦରେ ନ ନେଇ ସେମାନେ କେବଳ ନିରାହା ଅବଳା ହୋଇ ରହି ନ ଥିଲେ—ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ପୁରୁଷ ପାଖରେ ନାରୀ ଆସି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ରହିଥିଲା ବୋଲି ଆଜି ରୁପିଆ ସ୍ବାଧୀନ, ଚୀନ୍ ସ୍ବାଧୀନ, ତୁରସ୍କ ସ୍ବାଧୀନ, ଆପୂର୍ବାଣ୍ଡ ସ୍ବାଧୀନ । ଏପରିକି ମିଶର ପରି ପୁରୁଣା ଅନୁନ୍ନତ ଦେଶ ମଧ୍ୟ ସ୍ବାଧୀନ ହେବାକୁ ଯାଉଛି ।

ହାଲିଦେ ହାନୁନ୍

ତୁରସ୍କର ନବଜନ୍ମ ଦେଇଛି ତୁର୍କୀର ନାଶ । କବି ଯଥାର୍ଥରେ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଗୋଟିଏ ଜାତିର ମାତୃଶକ୍ତି ନ ଜାଗିଲେ କଦାପି ସେହି ଜାତିର ପ୍ରାଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷା ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ନିର୍ଭର କରେ ସେହି ଜାତିର ମାତୃଶକ୍ତି ଉପରେ । ତୁର୍କୀ ନାଶ ଯେଉଁଦିନ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଗଠିତ “ଅବଲାୟତନ”ର ବିରାଟ ପ୍ରାଚୀର ଢଙ୍ଗି ଦେଇ, ବୁର୍ଗା ଆଡୁଆଲ ଫିଙ୍ଗି ଉଦାର ଉନ୍ମୁକ୍ତ ରାଜପଥ ମଧ୍ୟରେ ଆସି ଛୁଡ଼ା ହେଲେ, ସେହିଦିନ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଜାତିର ନବ ଜାଗୃତିର ବିଜୟ ଶଙ୍ଖ ବାଜି ଉଠିଲା ।

ହାଲିଦେ ଅଦିପା ହାନୁନ୍ ହେଲେ ତୁର୍କୀର ନବ୍ୟ ନାଶ ସଂପ୍ରଦାୟର ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ସେ ତୁରସ୍କର ‘ଜୁଆନ ଅଫ୍ ଆକ’ ଭଳି ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି, କାରଣ ଜାତିର ପୁନରୁତ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କର ଦାନ ଅନେକ । ତୁରସ୍କର ସ୍ବାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନର ଜନ୍ମଦାତା କେମାଲ ପାଶାଙ୍କର ସେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ସହକର୍ମୀଣୀ । ରାଜ୍ୟ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହର ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ କେମାଲ ତାଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରନ୍ତି । ସେ ପ୍ରଥମେ ଜାତିକୁ ଶୁଣାଇଲେ — ତରୁଣର ରୁଦ୍ର ଶକ୍ତି ସହିତରେ ତରୁଣୀର ସଂଗଠନ ଶକ୍ତି ସଂଯୋଜିତ ନ ହେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁରସ୍କର ସୌଧ ରଚନା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ହାନୁନ୍‌ଙ୍କ ବାପା ଥିଲେ ରାଜ୍ୟରୂପେ ସୁଲତାନ ଅବଦୁଲ ହମିଦଙ୍କର କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ । ସେ ଉଦାର ମତର ଲୋକ ଥିବାରୁ ତୁରସ୍କର ପୁରୁଣାକାଳର କୁସଂସ୍କାର ଭାଙ୍ଗି ନିଜର ଝିଅକୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାରେ ଶିକ୍ଷିତା କରିବାକୁ ତିଳେ ମାତ୍ର କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । କାରଣ ସେ ଜାଣିଥିଲେ ଓ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତା ଓ ଇଚ୍ଛା ବଳରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଜିନିଷ ଅଛି ଯାହାକୁ ସେ ରୁଦ୍ଧ କରିଦେଲେ କଦାପି ତାର ମଙ୍ଗଳ ହୋଇ ପାରେ ନା । ସେଥିପାଇଁ ହାନୁନ୍‌ଙ୍କ ସ୍ୱାଧୀନ ଇଚ୍ଛାର ବିରୋଧିତା କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ ସେ ତାକୁ ନିରାଦିନ ସେଥିରେ ଉତ୍ସାହ ଦେଇ ଆସି ଅଛନ୍ତି । ଫଳରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପରେ ଇସ୍ତାନବୁଲର ମାର୍କିନ କଲେଜରେ ସେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ମାତ୍ର ଅଠର ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ କଲେଜରେ ବି. ଏ. ଡିଗ୍ରୀ ପାଇଲେ । ଶୁଣି ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ସାଲ୍ ଜେକିମ୍ ନାମକ ଯୁବକଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ । ହମେ ପରିସରଙ୍କ ଏହି ଅନୁରାଗ ପ୍ରେମରେ ପରିଣତ ହେଲା । ବି. ଏ. ପାଶ କରି ସାରିବା ପରେ ହାନୁନ୍ ଜେକିମଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ।

ବଲକାନ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଇତର କୁତ୍ସା ଓ ଅକାରଣ ସମାଲୋଚନାରେ ବିନ୍ଦୁ ମାତ୍ର କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି ହାନୁନ୍ ଆହତମାନଙ୍କର ସେବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ନାରୀସେବା ସମିତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଏହା ପୂର୍ବେ ତୁର୍କୀନାରୀ ବାହାରର ପୁରୁଷଙ୍କ ସେବା କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାହାରକୁ ଆସିବାକୁ କେବେ ସାହସ କରୁ ନ ଥିଲେ । ସୁଲତାନ ଅବଦୁଲ ହମିଦ ହାନୁନ୍‌ଙ୍କର ଏଇ ସ୍ୱେଚ୍ଛାବୃତ୍ତତା ଫୋପରେ ଉନ୍ନତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସେ ତତ୍ତ୍ୱକ୍ଷଣାତ୍ ଏଇ ଦୁଃସାହସିକା ନାରୀକୁ ପଦାର୍ପକ

ଅବସେଧକୁ ଫେରି ଯିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ହାନୁନ୍, ଶୁଭ୍ର ନାଶ ନ ଥିଲେ; ସେ ନିର୍ଭୀକ କଣ୍ଠରେ ଜବାବ ଦେଲେ ଯେ, ଭଗବାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ସେ ଆଉ କାହାରିକୁ ଭୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ ସେ ନିଜେ ଯେଉଁଟାକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରିବେ ତାହା ପ୍ରାଣପଣ ଶକ୍ତି ଦେଇ ରକ୍ଷା କରିବେ ।

ବିପ୍ଳବୀ ନବ୍ୟ ତୁର୍କୀ ସଂଘ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଓ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରୁପ ସୁଲତାନଙ୍କୁ ପଦଚ୍ୟୁତ କରି ଯେତେବେଳେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଂସ୍କାରରେ ବ୍ୟସ୍ତ, ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଇଟାଲି ତୁର୍କୀର ଦୂରସ୍ଥ ରାଜ୍ୟ ଟ୍ରିପୋଲି ଆକ୍ରମଣ କରି ଦଖଲ କରି ନେଲା । ତାର ଧକ୍କା ସରୁ ନ ସରୁଣୁ ତୁର୍କୀର ପ୍ରତିବେଶୀ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଭୂତପୂର୍ବ ବିଜେତା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହି ଆକ୍ରମଣ ଆକ୍ରମଣରେ ଦିଗଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ତୁର୍କୀ ଫିମାଗତ ପରାଜିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ବାରମ୍ବାର ପରାଜୟରେ ତୁର୍କୀମାନେ ଆତ୍ମ-ପ୍ରତ୍ୟୟ ହରାଇ ହତାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନେ ଯେ ଇଉରୋପ ବିଜୟୀ ତୁର୍କୀମାନଙ୍କର ବଂଶଧର, ସେମାନଙ୍କର ଗାରୁଡ଼ ଓ ବିଜୟର ଉତ୍ତରାଧିକାର ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ, ତାହା ସେମାନେ ଏକାବେଳକେ ଭୁଲିଗଲେ । ତୁର୍କୀ ନାମରେ ପରିଚୟ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ଦେହର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରକ୍ତକଣିକା ଜାତୀୟ ଗୌରବରେ ନାଚି ଉଠେ ନାହିଁ । ଦେଶର ଚରୁଣମାନଙ୍କର ଯେତେବେଳେ ଏହିପରି ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥା, ସେତେବେଳେ ତୁର୍କୀର ଗୌରବ ରକ୍ଷାର ଘର ନେଇ ପୁରୁଷ ମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଆସି ଛିଡ଼ା ହେଲେ ନବ୍ୟ ତୁର୍କୀର ନାଶସମ୍ପ୍ରଦାୟ । ସେମାନେ “ହାରେମ” ଅନ୍ତଃପୁରର ଗଣ୍ଡି ଏତେକାଳ କୁସଂସ୍କାର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଛିନ୍ନ କରି ଓଡ଼ଣା କାଢ଼ି ତୁରସ୍କର ଜାତୀୟ ଜୀବନରେ ଏକ ନୂତନ ପାଣିର ସ୍ଥାନ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ।

ଏଡ଼େନର ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଜାବର୍ଗଙ୍କ ଉପରେ ଗ୍ରୀକ୍ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ
 ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ବ୍ୟବହାର ଦେଖି ହାନୁନ୍ ଘୋର ବିପ୍ଳବ ହୋଇ-
 ଉଠିଲେ । କନଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପଲ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମହିଳା ସଭାରେ
 ହାନୁନ୍‌ଙ୍କର ଅଗ୍ନିମୟ ବାଣୀରେ ସାରା ନାରୀ ଜାତିର ରୁଦ୍ଧ ଭୂଷାରିତ
 ବସ୍ତ୍ରରେ ଯେ ଅଗ୍ନି ସେବନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିଖାରେ ଜଳି ଉଠିଥିଲା,
 ସେଥିରେ ଭୂର୍ଜୀର ସବୁ ଘନତା, ସବୁ କାଳିମା ଓ ଜଡ଼ତା ନିଃଶେଷ
 ହୋଇ ତରଳ ଯାଇଥିଲା । ସେ କହିଥିଲେ, “ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଅସ୍ତ
 ଶସ୍ତ୍ର ନ ଥାଉ । ମୁଁ ଚାହେଁ କେବଳ ପ୍ରବଳ ଦେଶପ୍ରେମୀ ନରନାରୀ,
 ଶିଶୁ ବୃଦ୍ଧ ଏକ ପ୍ରାଣରେ ମିଳିତ ହୋଇ ଏକା ସାଙ୍ଗରେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ
 ଶତ୍ରୁର ଗତିରୋଧ କରନ୍ତୁ । ଜଗତରେ ଏପରି କୌଣସି ନୃଶଂସ
 ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଶତ୍ରୁ ନାହିଁ ଯେ, ସେ ଆମକୁ ପରାସ୍ତ କରି ପାରିବ ।”
 ନିଜର ଦେଶ ଓ ଜାତି ପ୍ରତି ପ୍ରଗାଢ଼ ଅନୁରାଗ ଗୋଟିଏ ଜାତିକୁ ଅପର
 ଜାତି କବଳରୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖେ । ଏହି ଅନୁରାଗହିଁ ଅଶାନ୍ତ କାଳରେ
 ଜାତିକୁ ଏତେ ବଡ଼ ଓ ଏତେ ଦୁର୍ଦ୍ଦର୍ଶ କରିଥିଲା ଯେ, ଏବେ ଜାତି
 ଚାହେଁ କେବଳ ସେହି ଅନୁରାଗ । ତା’ର ଅଭାବରେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର
 ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦର୍ଶା । ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଗଞ୍ଜଡ଼ ପ୍ରଜା ବୁଲ୍‌ଗେରଆନ୍‌ମାନେ
 ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଦୁଧ ଯୋଗାଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦେଶାନୁରାଗ
 ଯୋଗୁଁ ଆଜି ସେମାନେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ବିଜେତା, ସମଗ୍ର ଜଗତରେ
 ସେମାନେ ଗୌରବାନ୍ୱିତ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ହତାଶ ହେବାର କାରଣ
 ନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରାନ୍ତ ପରୁଷ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଜର୍ମାନୀ ହାତରେ କିପରି
 ଅପମାନିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପରଶ ବର୍ଷ ପରେ ସେ ତାର
 ପୂର୍ବ ଗୌରବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି । ଗ୍ରୀସ୍ ଦିନେ ଭୂର୍ଜୀର
 ଅଧୀନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରୀସ୍ ଭୂର୍ଜୀର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ । ଆତ୍ମମାନେ
 ଭୂର୍ଜୀର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ପ୍ରତ୍ୟହସ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଦେଶାନୁରାଗ

ସଞ୍ଚାର କରଦେବୁ । ଏହା ହେବ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ବ୍ରତ ।
କାୟୁରୁଷ ସନ୍ତାନ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ରହିବେ ନାହିଁ । ତୁର୍କୀ
ଜାତିକୁ ଆତ୍ମମାନେ ମାରବାକୁ ଦେବୁ ନାହିଁ । ଆଶା ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ
ବଳଦାନ କରୁ । ଆଶାର ସଞ୍ଜୀବନୀ ମନ୍ତ୍ର ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୋଧିତ
କରି ନରନାରୀଙ୍କ ସେବାରେ ନିୟୁକ୍ତ କରୁ । ସେତେବେଳେ
କୌଣସି ବାଧା ବୋଲି ବୋଧ ହେବ ନାହିଁ, କୌଣସି ତ୍ୟାଗ
କ୍ଳେଶକର ହେବ ନାହିଁ । ମୃତ୍ୟୁ ଡାକିଲେ ଯେପରି ଆତ୍ମମାନେ
କହି ପାରିବୁ, “ଆମର ଦେଶ ପାଇଁ ଗୁଳିରେ ଶୋଇ ନାହିଁ, ଦିନରେ
ବିଶ୍ରାମ ନେଇ ନାହିଁ ।” ସେତେବେଳେ ଯାଇ ଆମର ଦେଶ
ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନ ଜାତିମାନଙ୍କ ପାଖରେ ମଥା ଟେକି ଛୁଡ଼ା
ହୋଇ ପାରିବ । ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଗୌରବର ଆସନ
ଛାଡ଼ିଦେବ ।

ହାନୁନ୍ ଏକାଧାରରେ କବି, ଲେଖିକା, ଶିକ୍ଷକ କୂଟ ରାଜ-
ନୈତିକ ଓ ସୈନିକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଲିଖିତ ବହୁ ଉପନ୍ୟାସ
ଛଡ଼ା ତାଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ ଜୀବନ ସ୍ମୃତି ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏହି ବହି ଖଣ୍ଡିକ
ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ମୃତି ବା ଜୀବନୀ କେବଳ ନୁହେଁ, ତୁରନ୍ତର ଗତ ଅର୍ଦ୍ଧ
ଶତାବ୍ଦୀର ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ଇତିହାସ କହିବାକୁ ହେବ ।
୧୯୦୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ବିପ୍ଳବ ସମୟରେ ହାନୁନ୍‌ଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ନବ
ତୁର୍କୀର ମୁଖପତ୍ର “ତାନିକେ”ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପତ୍ର ମୃତ ଜାତିର
ଅନ୍ତରରେ ନବ ପ୍ରେରଣା ସଞ୍ଚାର କରୁଥିଲା । ସ୍ୱେଚ୍ଛାରୁ ଶାସକବର୍ଗ
ସେଥିପାଇଁ ଏହି ବିପ୍ଳବୀ ନାରୀର ମୁଣ୍ଡ ନେବା ପାଇଁ ପୁରସ୍କାର
ଦୋଷଣା କରୁଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଛଦ୍ମବେଶରେ ହାନୁନ୍ ସେ ଦେଶ
ଛାଡ଼ି ଆଙ୍ଗୋରାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ବିପ୍ଳବ କେନ୍ଦ୍ରରେ

ମଧ୍ୟ ବେଶୀଦିନ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଗୁପ୍ତଚରର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଚାଲିଗଲେ । ତାପରେ ଯେତେବେଳେ “ଦି ଯୁନିୟନ ଆଣ୍ଡ ପ୍ରଗ୍ରେସ୍” ଦଳ ପ୍ରଭାବରେ ଭୁର୍ଚ୍ଚୀର ନବଜନ୍ମ ହେଲା ସେତେବେଳେ ସେ ଦେଶକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ମହାଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଭୂରାଜ୍ୟ ସରକାର ହାନୁନ୍‌ଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସିରିଆକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ । କନଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପଲର ପରୁଶଟି ଭୁର୍ଚ୍ଚୀ ମହିଳା ଗୁମିକୁ ନେଇ ହାନୁନ୍ ଗଣ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ଦିନେ କାମ କରୁ କରୁ ଅତ୍ୟଧିକ ପରିଶ୍ରମ ଫଳରେ ହାନୁମ ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପରେ ରୋଗଗଣ୍ୟା ଗୁଡ଼ି ଏହି ଗରୀବନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦ୍ୟମରେ ଅସମାପ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣୀକ କଲେ । ପୂର୍ବେ ସିରିଆରେ ଫରାସୀ ଭାଷା ପଢ଼ା ହେଉଥିଲା । ହାନୁନ୍ ଏଇ ଶିକ୍ଷାମାତ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଫରାସୀ ଯାଗାରେ ଆରବୀ ଭାଷା ପ୍ରଚଳନ କଲେ । ସେ ଜାଣିଥିଲେ ଓ ବରବର କହୁଥିଲେ ନିଜର ମାତୃଭାଷାକୁ ଅବଜ୍ଞା କଲେ ଗୋଟିଏ ଜାତି କଦାପି ବଢ଼ିପାରେ ନାହିଁ । ହାନୁନ୍‌ଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରୁ ୧୯୦୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଭୂରାଜ୍ୟରେ ନାଶ ଜାଗରଣ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଅବସେଧ ପ୍ରଥାର ପାଷାଣ ପ୍ରାଚୀର ଭାଙ୍ଗିଲା ପରେ ସେ ଅଭିଯାନ କରିଥିଲେ ବହୁବିବାହ ବିରୁଦ୍ଧରେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବହିରେ ପୁରୁଷର ବହୁ ପତ୍ନୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପାଶବିକ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଅସହାୟ ନାରୀମାନଙ୍କର ମର୍ମନ୍ତୁଦ କାହାଣୀ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ପୁରୁଷର ଏହି ନିର୍ମମ ବହୁ-ବିବାହ ପ୍ରଥାକୁ ହାନୁନ୍ ଅନ୍ତରର ସହିତ ଦୃଶା କରିଥିଲେ, ଆଉ ତାଠାରୁ ସେ ଅଧିକ ଦୃଶା କରୁଥିଲେ ନାରୀର ପ୍ରାଣ ଓ ଦେହ ନେଇ

ଯେଉଁ ପୁରୁଷମାନେ ପଶୁ ପରି ଟଣା ଓଟସ କରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ । ପଶୁ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ସ୍ୱାମୀମାନଙ୍କୁ ସେଥିପାଇଁ ସେ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ । ସେଇ କାରଣରୁ ଯେଉଁଦିନ ସ୍ୱାମୀ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଭରା ସ୍ନେହ ଓ ପ୍ରେମକୁ ସଫୁର୍ତ୍ତି ଉପେକ୍ଷା କରି ଦୁର୍ଗାପୂବାର ବିବାହ କଲେ, ସେଦିନ ଆଜନ୍ମ ବିଦ୍ରୋହୀ ହାନୁନ୍ ନିଜର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବି ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କର କାତର ଅନୁରୋଧ ଓ ମିନତିରେ ମଧ୍ୟ ସେ ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମା କରି ପାରି ନ ଥିଲେ । ନିଜର ଶିଶୁ ପୁଷ୍ପ-ମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସେ ପୃଥକ ହୋଇଗଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ହାନୁନ୍ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ନିଜେ ପରିଣୀତା ହେଲେ ।

ହାନୁନ୍ କି ଚେଷ୍ଟା ଫଳରେ ଆଜି ତୁଙ୍ଗର ରମଣୀମାନେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନାରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯେ କୌଣସି ବସପୂରେ ସମାନ ପାଦ ପକାଇ ଚାଲି ଯାଇ ପାରନ୍ତି । ଦେଶ ସାରା ଝିଅମାନଙ୍କ ଦୈହିକ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ବ୍ୟାୟାମ କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହାନୁନ୍ କି ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ହୋଇଛି । ତୁଙ୍ଗ ନାରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଅଶ୍ୱାସେହଣ, ଟେନିସ୍ ଖେଳ, ନୃତ୍ୟ, ସନ୍ତରଣ, ନୌକାଚାରଣ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ କ୍ଲେଶକର ବ୍ୟାୟାମରେ ମଧ୍ୟ ଦିନକୁ ଦିନ ସୁପଟ୍ ହୋଇ ପାରୁଛନ୍ତି । ହାନୁନ୍ ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା ଆଜି ଦେଶ ବସରେ ସଫଳ ହୋଇଛି । ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ, ରସ୍ତାରେ ସେ ଯେଉଁ ବିପ୍ଳବ ଆଣିଥିଲେ ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ କାଠିରେ ଆଜି ମୃତ ଜାତି ସଂଜୀବିତ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି । ଜଗତରେ ଜାତି ସଂଘରେ ଆଜି ତୁଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ପରାଜୟ ଶକ୍ତି ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହୋଇଛି ।

ବିପ୍ଳବଣୀ ସାଧୁକା ଚତୋର ଗୁଣୀ ମୀରବାଇ

ସାର ରମଣୀ କହିଲେ ନାଶର ଶାଶ୍ୱତିକ ସାରକୁ କେବଳ ବୁଝାଏ ନାହିଁ; ନାଶର ମାନସିକ ସାରକୁ ମଧ୍ୟ ବୁଝାଏ । ରମଣୀ ତାର ଦୈହିକ ସାରରେ ଯେତେ ଗରିୟସୀ ହେଉ ବା ନ ହେଉ ତାର ମାନସିକ ସାର ତାକୁ ବିଶ୍ୱ ଜଗତରେ ଚରନ୍ତନ ମହିମାରେ ମଣ୍ଡିତ କରିଅଛି । ନାଶର ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଯେଉଁ କବିମାନଙ୍କର ଭାବନାରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଅଛି, ତାହା ଅନୁଧାବନ କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣିପାରୁଁ, ନାଶ କେବଳ ଯଦ୍ୱାର୍ତ୍ତାୟାନରେ ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟଜାତିର ସମ୍ମାନାର୍ହା ହୋଇନାହିଁ; ମାତ୍ର ତାର ମାନସିକ ଦୃଢ଼ ସୈକନ୍ତ, ନିଶ୍ଚୟାତ୍ମିକା ବୁଦ୍ଧି, ଅବ୍ୟଭିଚାରୀ ଜ୍ଞାନ, ଭକ୍ତିଭାବ ପୁଣି ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟୀ ପ୍ରକୃତ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ମାନାର୍ହା ହୋଇ ପାରିଅଛି । ନାଶର ମନପ୍ରାଣ କୁସୁମଠାରୁ କୋମଳ, ପୁଣି ନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା କୁଳଶଠାରୁ ମଧ୍ୟ କଠିଣ । ନାଶର ସାରକୁ କେବଳ ଯୁଦ୍ଧଜୟ ଭିତରେ ସୀମିତ ନୁହେଁ । ତାହା ତାହାର ଆତ୍ମଜୟର ଅନନ୍ତ ଲୀଳାରେ ଅସୀମ ଭାବରେ ଜୀବନ ମୁକୁରରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୁଏ । ତେଣୁ ସାରରମଣୀର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଅର୍ଥକୁ ଅନୁଧାବନ କଲେ ଜଣାପଡ଼େ, ନାଶର ସାରକୁ ଏକାର୍ଥକ ନୁହେଁ । ସେହି ସାରକୁ ତାର ଜୀବନର ପ୍ରତିକୂଳ ପରିବେଶ ଓ ପରିସ୍ଥିତିରେ ନାନା ଘଟଣାରେ ନାନା ପ୍ରକାରେ ଶତଦଳ ସରୋଜ ଭଳି ବହୁ ବିଭବରେ ବିକଶିତ ହୁଏ । ସେହି ସାର ଜୀବନ ଶତଦଳର ମଞ୍ଜୁଳ ସୁରଭି ଜନସମାଜକୁ ଆନନ୍ଦିତ କରେ ।

ନାଶ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ମାନସ ରାଜ୍ୟରେ ଅସୀମ ସାହସୀକତା ସହିତ ବିପ୍ଳବର ଗାଳି ବୁଣିଛି—ନିଜେ ଅନବଚନାୟ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରିଛି—ତାର ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ମୀସ୍ଥଳରେ ଉପମାତ ହେବା ପାଇଁ । ସେ ଗରବାଳା ଭଳି ତାର ପରିବେଶ ଓ ପରିସ୍ଥିତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଭାବରେ ସଂଗ୍ରାମ କରିଅଛି ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ନିଜର ଅମୂଲ୍ୟ ଜୀବନ ଦାନ କରି ଦେଇଛି, କିନ୍ତୁ ଅର୍ଦ୍ଧ ପଥରେ ତାର ମାନସ ସଂଗ୍ରାମ ବା ନୈତିକ ସଂଗ୍ରାମକୁ ବିପଦ ଆଗରେ ଉଦ୍‌ଘାପନ କରି ଶୁଦ୍ଧି ପଡ଼ି ନାହିଁ । ସେହି କାରଣରୁ ଏହିପରି ଅତି ଦୃଢ଼ ସଂକଳ୍ପିତା ଓ ଦୃଢ଼ ମାତ୍ରସପଥୀ ନାଶମାନେ ବାସ୍ତବରେ ଗାର ରମଣୀ ଅଟନ୍ତି । ଏହି ଆଦର୍ଶ ଘେନି ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ଯୁଗରେ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜନ୍ମିଥିଲେ ଜଣେ ଆର୍ଯ୍ୟ ନାଶ—ଆର୍ଯ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିରେ ଥିଲା ଏହି ମହିମାମୟୀ ନାଶଙ୍କର ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ । ଏହି ଶ୍ରେଷ୍ଠା ବିପ୍ଳବଣୀ ନାଶଙ୍କର ନାମ ଥିଲା ମୀର ବାଈ । ଆମ ଭାରତରେ ଏହି ନାଶଙ୍କର କାର୍ତ୍ତିଗାଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ତାଙ୍କ ଚରିତ ପାଠ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଜାଣିଛନ୍ତି । ଭରତୀୟ ସାଧକଶ୍ରେଣୀ କେବଳ ନୁହେଁ, ଜନସାଧାରଣ ତାଙ୍କର ଅଭୂତ ଚରିତଗାଥା ଜାଣନ୍ତି । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ପରିଚିତ ଭାରତବର୍ଷର ଜନଚେତନାରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ଶୁଦ୍ଧାଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ ।

ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମୀର ବାଈ ଏଡ଼ିତାର ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଜମିଦାର ପରିବାରରେ ବଢ଼ିଥିଲେ । ଫିଲ୍‌ଦନୁ ତାଙ୍କର ମନ ଭଗବତ୍ ଅଭିମୁଖୀ ଥିଲା ଏବଂ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଇଷ୍ଟ ବୋଲି ଭାବି ସେ କର୍ମ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନର ସମୁଦାୟ କର୍ମର

ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା, ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାଦେବତା ଗିରିଧରୀ ଲଳଙ୍କା
 ଦେନ । ତାଙ୍କ ଜୀବନର ସମାପ୍ତି ହୋଇଥିଲା ସେହି ଠାକୁରଙ୍କ
 ମୂର୍ତ୍ତିରେ ବିଲୀନ ହୋଇ । ଭାରତବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ସାଧକ ଓ
 ସିଦ୍ଧ ମହାତ୍ମାମାନେ ଭଗବତ୍ପରାୟଣ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଭଗବତ୍
 ମହିମା ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ କେବଳ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ
 ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ସେହି ସାଧକମାନେ ଓ
 ସିଦ୍ଧ ମହାତ୍ମାମାନେ ଭଗବାନଙ୍କର ବିଭୂତ ମାନବ ସମାଜରେ ନିଜର
 ସାହିତ୍ୟ-ରଚନାଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାପ୍ତ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ମହାତ୍ମା
 ଭୁଲସୀ ଦାସ, କବୀର, ନାନକ, ତୁକାରାମ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଭଳି ଆମର
 ଭକ୍ତିମତୀ ନାରୀ ମୀରା ବାଣି ଜଣେ ସିଦ୍ଧ ସାଧକା ଥିଲେ ଏବଂ
 ତାଙ୍କର ଭଜନ ସାହିତ୍ୟ ଭାରତୀୟ ସମସ୍ତ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ
 ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି ।

ମୀରା ଭଗବତ୍ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ପାଇଥିଲେ ବୋଲି ତାଙ୍କ ଉପରେ
 ହୋଇଥିବା ପାରିବାରିକ ଓ ସାମାଜିକ ତଥା ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଅବଗୁର
 ଅତ୍ୟାଗୁରମାନଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡପୋତ ସହ୍ୟ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜୀବନରେ
 ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା ଏକ ମହତ ଗୁଣ । ସେ ଅବିବାହିତା ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ
 ଦରକୁ ଆସିଥିବା ଜଣେ ସାଧୁ ମହାତ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ଅତି ଆଗ୍ରହରେ
 ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା କରିବେ ବୋଲି ରଖିଥିଲେ ସେହି
 ସାଧୁ ମୂର୍ତ୍ତି ନ ଦେବାରୁ ମୀରା ଉପାସ ରହିଥିଲେ । ଗୁରୁଦିନ ପରେ
 ସାଧୁ ହଠାତ୍ତଃ ହୋଇ ମୀରାଙ୍କୁ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଇଗଲେ । ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି
 ଗିରିଧର ଲଳଙ୍କୁ ସେ ଦେହ ମନ ସମର୍ପଣ କରି ଦେଇଥିଲେ ।
 ଠାକୁରଙ୍କ ପୂଜା, ଅର୍ଚ୍ଚନା, ଓ ଠାକୁରଙ୍କ ନିକଟରେ ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ
 ଭଜନ ଜଣାଣ ଗାଇ ତାଙ୍କର ଦିନ କଟୁଥିଲା । ତାଙ୍କର ବୟସ

ହେଲୁ ତାଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମୀୟମାନେ ପାତ୍ର ଖୋଜିଲେ । ରାଜପ୍ରାନ୍ତରେ ମେଘାବରର ରାଣା କୁମ୍ଭଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇଥିଲା । ମୀରା ଅତି ସୁନ୍ଦରୀ ଓ ଗୁଣବତୀ ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ରାଣାଙ୍କ ରାଜବଂଶରେ ତାଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇଥିଲା । ସେ ରାଜକନ୍ୟା ନ ଥିଲେ; ମାତ୍ର ରାଜପତ୍ନୀ ଓ ରାଜବଧୂ ହୋଇଥିଲେ ।

ଚିତୋର ଗଡ଼ରେ ଶ୍ଵଶୁର ଗୃହକୁ ଯାଇ ମୀରା ବାଣ ଆଦୌ ସୁଖି ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ, କାରଣ ତାଙ୍କର ଚରସହଚର ଗିରିଧର ଗୋପାଳ ଠାକୁରଙ୍କୁ ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା କରିବାରେ ବଡ଼ ପାରିବାରିକ ବ୍ୟାଘଟମାନ ପଡ଼ିଥିଲା । ତାଙ୍କର ଶ୍ଵଶୁର କୁଳଦେବତା ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଆରାଧନା କରିବାକୁ କହୁଥିଲେ । ମୀରା କୁଣ୍ଡିତା ହୋଇ ଦୁର୍ଗା ପୂଜା କରିବାକୁ ଯାଉ ନ ଥିଲେ । ସେ ନିଜର ଇଷ୍ଟଦେବତା ଗିରିଧର ଲାଲଙ୍କ ଆରାଧନା କରୁଥିଲେ । ଏହି କାରଣରୁ ତାଙ୍କର ସ୍ଵାମୀ ଓ ପରିବାର ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଅତିଶୟ ବିଷଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନିଶନ୍ଦ ଉଦାବାଣି ତାଙ୍କୁ ଭକ୍ତି ପଥରୁ ନିବୃତ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ବହୁତ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ତାହା ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଶାଶୁ ଶ୍ଵଶୁର ଓ ସ୍ଵାମୀ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଗିରିଧର ଗୋପାଳଙ୍କ ପୂଜା ସେବାରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେବାକୁ କହିଲେ, ମାତ୍ର ମୀରା ତାହା ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ସ୍ଵାମୀ କହିଲେ, “ଗିରିଧରଙ୍କ ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା ସେ ରାଜାନ୍ତଃପୁରରେ କରନ୍ତୁ । ରାଜପ୍ରାସାଦ ବହିର୍ଦ୍ଦେଶକୁ ଯାଇ ଠାକୁର ମନ୍ଦିରରେ ନିତି ଭଜନ ଗାଇ ନାଚି ଲୋକସମାଗମ କରାଇ ରାଜବଂଶର ସମ୍ମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା କ୍ଷୁଣ୍ଠ କରିବା ରାଜବଧୂ ମୀରାବାଣିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅବଧି ହେଉଅଛି; ତହିଁରୁ ସେ ନିବୃତ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ।” ତାଙ୍କର ଶ୍ଵଶୁର ଶାଶୁ

ମଧ୍ୟ ବହୁତ ବୁଝାଇଲେ । ମାତ୍ର ଭଗବତ୍ ପ୍ରାଣା ଭକ୍ତିଶୀଳା
 ଶ୍ରଦ୍ଧାପୂର୍ବକ ମୀରା ସେମାନଙ୍କ କଥାରେ ଅବାଧ ହେଲେ । ନିଜ
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ ଆଳତୀ କରିବା, ଫୁଲଗୁଚ୍ଛି ଦେବତାଙ୍କୁ
 ପିନ୍ଧାଇବା, ନୈବେଦ୍ୟ ଦେବା ଓ ନିଜେ ଠାକୁରଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ୱହସ୍ତରେ
 ପାକ କରିବା, ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଭଜନ ଗାଉଁନ ଗାନ
 କରିବାରେ ମୀରାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ହେଉଥିଲା । ମାତ୍ର ରାଜବଂଶର
 ପରମ୍ପରା ବିଧି ନିଷେଧ ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ତାଙ୍କର ସାଧନ ପଥର
 କଷ୍ଟକ ହେଲା । ନାନାପ୍ରକାରର କୁକଥା କଟୁକ୍ତି ଭାର୍ଯ୍ୟା ଓ
 ଲୋକନିନ୍ଦାରେ ମୀରାଙ୍କର ଜୀବନ ରାଜଭବନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃସ୍ୱ
 ହୋଇପଡ଼ିଲା । ତାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ ତାଙ୍କର ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ନିକଟରେ
 ପ୍ରବେଶ ରଖାଇଲେ । ତାଙ୍କର ଅମଳ ଚରଣ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ
 ପରିବାରର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଓ ସ୍ୱାମୀ ରାଣା କୁମ୍ଭଙ୍କର ମନରେ
 ଘୋର ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହେଲା । ମୀରାବାହି ଅବକୁଣ୍ଠିତା ନ ଥିଲେ ।
 ହରିନାମ ଫକୀର୍ତ୍ତନର ଆହ୍ୱାନ ତାଙ୍କୁ ଆକାଶର ବିହଙ୍ଗ ପରି
 ମୁକ୍ତବୁଦ୍ଧି କରିଥିଲା । ସେ ଦେହ-ଚେତା ବିଶୋଭ ହୋଇ
 ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଲୀଳା ବିଭୂତିରେ ମଗ୍ନ ରହୁଥିଲେ ।

ରାଜଗୃହ ବିଧି-ନିଷେଧକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ
 ଏକ ଅପରାଧ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଲା । ଏଥିରେ କେବଳ ରାଜ
 ପରିବାର ନୁହେଁ; ମାତ୍ର ସଙ୍ଗ ସୀତାଙ୍କୁ ଦୁର୍ନାମ କଲା ଭଳି ଲୋକ
 ମୁଖରେ ମୀରାଙ୍କ ଦୁର୍ନାମ ଖଲ ସ୍ୱରାବର ଅଧାର୍ମିକ, ଅଜ୍ଞାନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ
 ଚତୁର୍ଦିଗରେ ପ୍ରସୂର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୀରାଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁର ଓ ସ୍ୱାମୀ
 ବଡ଼ ସଙ୍କଟରେ ପଡ଼ି ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ଚକ୍ରଯନ୍ତ୍ର କଲେ ।
 ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରଣୋଦକ ବୋଲି କାଳକଟ ବିଷ-

ପାଦ ମୀରାଙ୍କ ନିକଟକୁ ତାଙ୍କ ଶ୍ଵଶୁର ଚମ୍ପୈଲି ନାମକ ରାଜ-
ଭବନର ଦାସୀ ହସ୍ତରେ ପଠାଇଥିଲେ । ମୀରା ଶ୍ଵଶୁରଙ୍କର
ସ୍ନେହାଶିଷ୍ୟ ମନେକରି ସେହି ବିଷ ତାଙ୍କର ଇଷ୍ଟ ନୈବେଦ୍ୟ ଭାବ
ପାନ କଲେ । ମାତ୍ର ତହିଁରେ କିଛି ମାତ୍ର ପ୍ରତିଫିୟା ହେଲା ନାହିଁ ।
କାଳକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ବିଭୀଷଣଙ୍କୁ ଅମୃତମୟ ହୋଇଗଲା । ମୀରାଙ୍କର
ମହାନ ଶାବନନାଶ ହେଲା ନାହିଁ । ଏଥିରେ ନିଷ୍ଠୁର ହୋଇ ତାଙ୍କର
ଶ୍ଵଶୁର ପୁଣି ଗିରିଧର ଲାଲଙ୍କ ପାଇଁ ପୂଜାର ପୁଷ୍ପହାର ମୀରା ବାଉଁଶ
ନିକଟକୁ ତାଙ୍କର ସଖି ଚମ୍ପା ଓ ଚମ୍ପୈଲିଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପଠାଇଥିଲେ ।
ସେହି ପୁଷ୍ପହାର ପେଟିକାରେ ଭୟଙ୍କର ବିଷଧର ସର୍ପ ରହିଥିଲା ।
ମୀରା ଶ୍ଵଶୁରଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ଉପହାରରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହୋଇ
ସେହି ବିଷଧର ସର୍ପ ପେଟିକାକୁ ନିଜର ଇଷ୍ଟ ଦେବତାଙ୍କୁ ପିନ୍ଧାଇବା
ନିମିତ୍ତ ମନ୍ଦିରକୁ ନେଇଗଲେ । ସଖିମାନେ ଭାତ ଭାବରେ ଆସନ୍ନ
ସଙ୍କଟର ଅବସ୍ଥା ଅନୁମାନ କରି କାମି ତା ହେଉଥିଲେ । ମାତ୍ର ମୀରା
ସେହି ପେଟିକାରେ ଠାକୁରଙ୍କ ପୂଜାପୁଲ ରହିଛି ମନେକରି
ପେଟିକା ଉନ୍ମୋଚନ କରି ଦେଖିଲେ ଯେ ସୁଗନ୍ଧିତ ମଞ୍ଜୁଲପୁଷ୍ପମାଳା
ସୁରୁତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ସେ ଇଷ୍ଟଦେବତାଙ୍କୁ ସେହି ପୁଷ୍ପହାର
ପ୍ରଦାନ କରି ପୁଣି ନିଜେ ମସ୍ତକରେ ଧାରଣ କଲେ । ଏହି ସମ୍ଭାଦ
ରାଜପୁରରେ ବିଷମ ଉଡ଼େଇନା ଓ ବିସ୍ମୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ଏହିପରି
ଭାବରେ ମୀରାଙ୍କ ଶାବନ-ପାପ ନିର୍ବାଣ କରିବା ପାଇଁ ମେବାର
ରାଣା ଭବନରେ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ସତ୍ତ୍ଵଯନ୍ତ୍ର ଚାଲୁଥିଲା ।

କିଛିଦିନ ଉତ୍ତରେ ମୀରାଙ୍କ ଶ୍ଵଶୁର ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ଏହା
ପରେ ମୀରାଙ୍କ ପତି ରାଣା କୁନ୍ଦ ହେଲେ ମେବାରର ରାଣା । ପିତାଙ୍କର
ଶାବନ କାଳରେ ରାଣା କୁନ୍ଦ ମୀରାଙ୍କ ପତି ଯେତେ ଅତ୍ୟାଚାର କରି

ପାରୁ ନ ଥିଲେ, ପିତୃବିୟୋଗ ପରେ ସେହି ଅତ୍ୟାଚାର ଶତଗୁଣରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୀରକୁ ସତତ ପ୍ରହରା ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ରାଜାନ୍ତଃପୁରରେ ବନ୍ଦୀ ରହିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେ କିନ୍ତୁ ସବଦା ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମ ସେବାରେ ନିରତା ରହୁଥିଲେ । ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହିତ ସେ ଏକାମ୍ର ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ମଦେବତାଙ୍କର ଦର୍ଶନ—ପ୍ରର୍ଥନା ପାଉଥିଲେ । ଦିନେ ମୀରଙ୍କ ଦେବମନ୍ଦିର ଭିତରୁ ପୁରୁଷ କଣ୍ଠ ଶୁଣାଗଲା । ତର ଏହି ସମ୍ଭାଦ ଦିଅନ୍ତେ ରାଣୀ କୁନ୍ତକୋଷମୁକ୍ତ ଅସିଧର ସେହି ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ଉଚ୍ଛ୍ଵେଷ୍ଟ ହୋଇ ମୀରଙ୍କ ସହିତ କୌଣସି ପୁରୁଷର କଥୋପକଥନ ଶୁଣିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଅସହସ୍ପ୍ର ହୋଇ ମନ୍ଦିର ଦ୍ଵାର ଉନ୍ମୋଚିତ କରି ଦେଖିଲେ କେହି ନାହିଁ । କୋଥରେ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ଵଳିତ ହୃତାଶନ ପରି ଉତ୍ତେଜନାରେ ଅଧୀର ହୋଇ ରାଣୀ ମୀରଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ଯେସେ କାହା ସହିତ ହାସ୍ୟ ପରିହାସ ବାକ୍ୟାଳାପ କରୁଥିଲେ । ମୀର ଉତ୍ତର ଦେଲେ ଗିରିଧରଲଙ୍କ ସହିତ । ରାଣୀ ଏଥିରେ ଅବିଶ୍ଵାସ କଲେ ତନ୍ନତନ୍ନ କରି ରାଜପୁରରେ ଅନ୍ୟ-ପୁରୁଷ ଥିବାର ସନ୍ଦେହ କରି ଅନୁସନ୍ଧାନ କରାଇ “ବିଫଳ ମନୋରଥ ହେଲେ । ମୀରବାଈ ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ କହିଲେ ତୁମ ଆଗରେ ଗୋପାଳ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ସେ କଥା କହୁଛନ୍ତି ତୁମେ ଶୁଣିପାରୁ, ନାହିଁକି ଦେଖିପାରୁ ନାହିଁ ?” ରାଣୀ କୁନ୍ତ ଆଗକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ—ଗୋଟିଏ ଶ୍ଵାସଶାକୃତ ରାକ୍ଷସ ଅସି ଧରି ଶୋଇଛି । ଏ ଭୀଷଣ ଦୃଶ୍ୟରେ ରାଣୀ ପଳାଇଗଲେ । ଭଗବାନଙ୍କ ପାଇଁ ମୀରଙ୍କୁ ଶତ ଲକ୍ଷ୍ମନା ଅପମାନ ପାଇବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।

ମୀରଙ୍କର ଯଶ ଖ୍ୟାତି ରାଜପ୍ରାନ୍ତ ଗୁଡ଼ିକ ଭାରତର ନାନା ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେଲା । ନାନା ଦୂରଦେଶାଗତ ସାଧୁ

ସନ୍ଧ୍ୟାସୀମାନେ ମୀରା ଭଜନ ଶୁଣିବା ନିମିତ୍ତ ମେବାର ରାଜ୍ୟକୁ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୀରା ନିତି ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ କାର୍ତ୍ତିନ ଭଜନ କରିବାକୁ ଦେବମନ୍ଦିରକୁ ଯାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସୁକଣ୍ଠ ଗୀତରେ ସମସ୍ତେ ମୁଗ୍ଧ ହେଉଥିଲେ । ଏହି ଭକ୍ତିମଣ୍ଡଳ ଭଜନ ଗୀତ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଶ୍ରୀରତର ବାଦ୍‌ସାହ ଆକ୍‌ବର ଓ ତାନ୍‌ସେନ୍ ଛଦ୍ମ ବୈଷ୍ଣବ ବେଶରେ ମେବାଡ଼ ରାଜ୍ୟକୁ ଆସି ମୀରା ଭଜନ ଶୁଣି ତତ୍ତ୍ୱ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ବାଦ୍‌ଗାହ ଆକ୍‌ବର ମୀରାଙ୍କ ଗୀତ ଶୁଣି ମୀରାଙ୍କୁ ସ୍ୱନାମାଜିତ ବହୁମୂଲ୍ୟ ହାରକ ହାର ଉପହାର ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ ମୀରା କହିଥିଲେ, “ଭଗବାନଙ୍କର ନାମ ମହିମା କାର୍ତ୍ତିନ ଅମୂଲ୍ୟ ବସ୍ତୁ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭଜନ ଗାନ ବିନିମୟରେ ଉପହାର ନେବାକୁ ମୁଁ ପସନ୍ଦ କରୁନାହିଁ ।” ତେଣୁ ଆକ୍‌ବର ନିଜର ବହୁମୂଲ୍ୟ ହାରକ ହାର ମୀରାଙ୍କୁ ବାଧ୍ୟ କରି ଗରିଧର ଗୋପାଳଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ମୀରା ପରେ ଦାତାଙ୍କୁ ଜାଣି ପାରିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ ମଧ୍ୟ ଏହା ଜାଣି ପାରିଥିଲେ ।

ମୀରାଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହି ବହୁମୂଲ୍ୟ ହାର ଦେଖି ତାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମନରେ ହୋଷ-ରାଗ-ଦ୍ୱେଷା ଉଚ୍ଛ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । କିପରି ମୀରାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରାଯିବ—ଏହି କଳ୍ପନାରେ ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଅଶାନ୍ତ ହେଲା । ଏହିଭଳି ଦୁର୍‌ସହ ଜୀବନଯାପନ କରି ସଂସାରରେ ରହିବାକୁ ମୀରାଙ୍କର ମନ ବିଦ୍ରୋହ କଲା । ଚତୁର୍ପାଶ୍ୱରେ ଶତ୍ରୁ ପରିବେଷ୍ଟିତା ହୋଇ କେବଳ ତାଙ୍କର ନଶାଦ ଉଦା ବାନ୍ଧି ଓ ତମ୍ପା ଚୂର୍ମେଲକୁ ନେଇ ସେ କିପରି ଠାକୁରସେବା କରି ପାରିବେ ଓ ଶାନ୍ତିରେ ରହିବେ, ତାର ପଥ ସେ ପାଇଲେ ନାହିଁ ।

ସେହି ସମୟରେ ଭାରତର ବିଖ୍ୟାତ ମହାତ୍ମା କବି ଭୁଳସୀ ଦାସ କାଶୀରେ ରହି ସାଧନ ଭଜନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ରାମାୟଣ ରଚନା କରୁଥିଲେ । ଏହି ସମ୍ଭାଦ ପାଇ ମୀରା ବାଣ୍ଟି ତାଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେବାକୁ ପସ ଲେଖିଥିଲେ । ସେହି ପସ ମୀରାଙ୍କର କର୍ମରୂପ ସୁଖପାଳ ମିଶ୍ର ଭୁଳସୀ ଦାସଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ପସରେ ମୀରା ଲେଖିଥିଲେ—“ଶ୍ରୀ ଗିରିଧାରୀ ଶରଣମ୍ । ସ୍ବସ୍ତି ଶ୍ରୀ ଭୁଳସୀ ଦାସ ଗୋସାଇଁ ଜୀ ! ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ବହୁ ପ୍ରଣାମ ଜଣାଉଛି । ଆପଣଙ୍କୁ ମୋର ଏହି ନିବେଦନ ଯେ ମୋର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଶୋକ ଦୂର କରି ଦିଅନ୍ତୁ । ମୋର ସ୍ବାମୀ ଓ ତାଙ୍କର ପରିଜନ ପରିବାରର ଆତ୍ମୀୟମାନେ ମୋ ଉପରେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆନ୍ଦୋଶ ରଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ପାତ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ସାଧୁସଙ୍ଗ କଲେ ସେମାନଙ୍କର ଅସହ୍ୟ ହୁଏ । ମୁଁ ଭଜନ ଗୀତ ଗାଇଲେ ସେମାନଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣକଟୁ ହୁଏ । ଏ ସଂସାର-ଅରଣ୍ୟରେ ମୋର ଇଚ୍ଛାଦେବ ଗିରିଧରଲ୍ଲ କେବଳ ଏକମାତ୍ର ମିତ୍ର, ସର୍ବସ୍ବ ଓ ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା ଅଟନ୍ତି । ମୁଁ ସଂସାର ବିଷମ ଜ୍ୱାଳାରେ ଅଧୀର ନ ହୋଇ ଅବିଚଳତ ଚିତ୍ତରେ ତାଙ୍କର ପାଦପଦ୍ମରେ ମତିକୁ ନିଶ୍ଚଳ ରଖିଅଛି । ଆପଣ ମୋର ପିତା ଓ ମାତା । ଆପଣ ଭକ୍ତବୃନ୍ଦଙ୍କ ସୁଖଦାୟୀ । ମୋର ଏହି ପରିସ୍ଥିତିରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଅଣ, ତାହା ବୁଝାଇ ଲେଖନ୍ତୁ । ଇତି—ଶ୍ରୀଚରଣ ସେବିକା—ମୀରା ଦାସୀ ।

ଭୁଳସୀ ଦାସ ପସ ପାଠ କରି ସୁଖପାଳ ମିଶ୍ର ବାଣ୍ଟିବହୁଙ୍କ ହସ୍ତରେ ମୀରାଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଲେଖିଥିଲେ, “ଶ୍ରୀରାମ ଶରଣଂ । ସ୍ବସ୍ତି ଶ୍ରୀମତୀ ମୀରା ବାଣ୍ଟି, ତୁମର ପସ ପାଇଲି । ସେ ବ୍ୟକ୍ତି ଭଗବତ୍ ବିଦ୍ବେଷୀ ସେ ନିଜର ଅତି ଆତ୍ମୀୟ ହେଲେ

ମଧ୍ୟ ସେହି ସ୍ୱଜନମାନେ ସହସ୍ରଥର ଶତ୍ରୁବତ୍ ତ୍ୟଜ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ।
 ଭକ୍ତ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ବିଷ୍ଣୁଦେବୀ ପିତାଙ୍କୁ, ବିଘ୍ନେଶ ଶ୍ରୀରାମଦେବୀ
 ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭାତା ରାବଣ ରାକ୍ଷସକୁ, ଭରତ ଶ୍ରୀରାମ ବିଦେଷିଣୀ
 ସ୍ତ୍ରୀ-ମାତା କୈକେୟୀଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିବା କଥା
 ପୁରାଣରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଛି । ବୃନ୍ଦାବନ ଧାମର ଗୋପୀନା-
 ମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରାପ୍ତି ନିମିତ୍ତ ସ୍ଥାନୀ, ବନ୍ଧୁ, କୁଟୁମ୍ବଙ୍କୁ ପରି
 ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଏହି ମହତ୍ ଆଚରଣ ଜଗତର
 ମଙ୍ଗଳ ଲାଗି ହୋଇଥିଲା । ଭଗବାନଙ୍କ ସହିତ ଯେଉଁ
 ଆତ୍ମଜନମାନଙ୍କର ପ୍ରୀତିଭାବ ନ ଥାଏ, ସେମାନଙ୍କ ସହିତ
 ତୁମର କୌଣସି ପ୍ରକାର ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖିବା ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଯେଉଁମାନେ
 ମଙ୍ଗଳମୟ ସୃଷ୍ଟି-ସ୍ଥିତି-ପାଳନକର୍ତ୍ତା ଶ୍ରୀ ଭଗବାନଙ୍କ ସହିତ
 ମନୁଷ୍ୟର ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ଘନସ୍ତ୍ର କରାଇ ପାରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ହିଁ
 ତୁମର ନିତ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧ । ଇତି ।

ଶୁଭ୍ରୀ—ତୁଳସୀ ଦାସ ।

ପଞ୍ଚପାଠ କରି ତୁଳସୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୀରା ପ୍ରଣାମ କରି
 ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅବଧାରଣା କଲେ ମନରେ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦର
 ପ୍ରେମବନ୍ୟା ବହିଲା । ମୀରା ଉଦାବାଣକୁ କହିଲେ ଯେ ସେ ଆଉ ଚିତୋତ୍ତ
 ଗତିରେ ରହିବେ ନାହିଁ । ଉଦା ଚମ୍ପାବୁମେଲଙ୍କର ଦୁଃଖ ଉଚ୍ଛ୍ୱଳିତ
 ହେଲା । ସେମାନେ ମୀରାଙ୍କୁ ବହୁତ ଅନୁନୟ ବିନୟ କଲେ ମାତ୍ର ମୀରା
 ଅଚଳ—ଅଟଳ । ଗିରିଧର ଛଡ଼ା ତାଙ୍କର ପୃଥିବୀରେ କାହାପ୍ରତି
 ଆତ୍ମା ନାହିଁ । ମୀରା ସଙ୍ଗୀନାମାନଙ୍କୁ ସଂସାରର ଅସାରତା
 ବୁଝାଇଲେ । ଆମର ଜୀବନର ସୁଖ ଦୁଃଖ ଜଗତ ଭରଜର

ଡେଉଁ ଭଲ ଅଳୀକ । ଜୀବନ ଚରନ୍ତନ ନୁହେଁ । ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁର-ଦୁଃଖ
ଏକ ପ୍ରହସନ । ଏ ପ୍ରହେଳିକାକୁ କାଟି ସେହି ପ୍ରାଣାଶ୍ରମ ଶାନ୍ତି-
ଧାମ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରଣ ତଳେ ନିଜକୁ ସମର୍ପଣ କଲେ, ମନୁଷ୍ୟ
ଜୀବନର କଲ୍ୟାଣ ବୋଲି କହିଲେ । ମୀରାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସଙ୍ଗିନୀ-
ମାନେ ହସନ କଲେ । ମୀର ସେମାନଙ୍କୁ ସୁଖି କରିବାକୁ ତାଙ୍କର
ଭଜନଟିଏ ଗାଇଲେ :—

“ସାଧନ କରନା ରୁହିଏ ମନୁଆଁ ଭଜନ କରନା ରୁହି ।
ପ୍ରେମ ଲଗାନ ରୁହିଏ ମନୁଆଁ ପ୍ରୀତ କରନା ରୁହି ।
ନିତ୍ ନାହାନେସେ ହରି ମିଲେତୋ ଜଳ ଜନ୍ତୁ ହୋୟ ।
ଫଳମୂଲ ଖାକେ ହରି ମିଲେତୋ ବାଦୁର ବାଦରାୟେ ।
ଭରଣ୍ ଭଣ୍ଡନେସେ ହରି ମିଲେ ତୋ ବହୁତ ମୃଗୀ ଅଜା ।
ସ୍ତ୍ରୀ ଛୋଡ଼୍ କେସେ ହରି ମିଲେ ତୋ ବହୁତ ରହେହାୟ ଖୋଜା ।
ଦୁଧ ପିନେସେ ହରି ମିଲେତୋ ବହୁତ ବସ୍ତ୍ର-ବାଲ
ମୀରା କହେ ବିନା ପ୍ରେମ୍‌ସେ ମିଲେ ନହଁ ନନ୍ଦଲଲ ।”

ରାଣା କୁମ୍ଭ ମୀରାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ
ଭଜନ-କାର୍ତ୍ତିକ କଥା କହି ଏଥିରେ ରାଜବଂଶର ସମ୍ମାନ
ଭଣ୍ଡା ହେବା ବିଷୟରେ ବହୁତ ବୁଝାଇଲେ । ମୀରା କହିଲେ
“ମହାରଣା ! ମୀରର ସନ୍ନିୟ କୁଳରେ ଜନ୍ମ । ଆତ୍ମସମ୍ମାନର
ଅର୍ଥ—ନାରାୟଣସମ୍ମାନର ଅର୍ଥ ସେ ବୁଝେ । ଜୀବନରେ ମୀରା ଅନ୍ୟାୟ
କଦାପି କରି ନାହିଁ । ମହାରଣା ମୋ ସମ୍ମୁଖରେ ଯେବେ ଏପରି

ଅଯୌକ୍ତିକ ଭର୍ତ୍ତୃହୀନ ପାପ-ସନ୍ଦେହ ରଖି ପାପଚନ୍ଦ୍ରା କରନ୍ତି,
ତେବେ ଚିତୋର ରାଜବଂଶର ସମ୍ମାନ ଉଣା କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ
ଚିତୋର ରାଜଗୃହରେ ରହିବି ନାହିଁ । ରାଜବାଟୀରେ ମୋର ସ୍ଥାନ
ନାହିଁ ।

ମୀର ଅନ୍ଧକାର ବର୍ଦ୍ଧଣ ନିଶୀଥରେ ଗୃହତ୍ୟାଗିନୀ ହେଲେ ।
ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ କୃଷ୍ଣକାୟ ବାଳକ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ହୋଇ ନଦୀ ପାର
କରାଇନେଇ ଯାଇ ବୃନ୍ଦାବନରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେଠାରେ
ସେ ବୈଷ୍ଣବ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଶ୍ରୀ ଜୀବଗୋସ୍ଵାମୀଙ୍କ ପୂଜିତ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ
ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ ଦେବଦର୍ଶନ କଲେ । ପୁଣି ଶ୍ରୀ ଜୀବଗୋସ୍ଵାମୀଙ୍କ
ମଠକୁ ଯାଇ ଗୋସ୍ଵାମୀଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ସମ୍ଭାବ
ଦେଲେ । ଶ୍ରୀପାଦ ଶ୍ରୀ ଜୀବଗୋସ୍ଵାମୀ ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ହାତରେ
ଖବର ଦେଲେ ଯେ ସେ ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ । ପ୍ରକୃତ ଦର୍ଶନ
କରିବା ତାଙ୍କ ଧର୍ମରେ ନିଷିଦ୍ଧ । ସେ ନାଶକୁ ସମ୍ଭାଷଣ
କରିବେ ନାହିଁ । ଏକଥା ଶୁଣି ମୀର ବଡ଼ ଦୁଃଖିତା ହୋଇ
ସମ୍ଭାବଦାତାଙ୍କୁ କହିଲେ, “ବାବା ତୁମେ କହ, ମୀରଦାସୀ ଜାଣେ
ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦଜୀ ବୃନ୍ଦାବନଧାମରେ ଏକମାତ୍ର ପୁରୁଷ ଓ ଅନ୍ୟ
ସ୍ଥାନର ଜଙ୍ଗମ ପ୍ରାଣୀମାନେ ସମସ୍ତେ ପ୍ରକୃତ ଅଟନ୍ତି । ବୃନ୍ଦାବନରେ
ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କର ଅଦ୍ଵିତୀୟ ପୁରୁଷଭୂତ ପ୍ରତିହତୀରୂପେ କେହି
ଥିବା କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ବିସ୍ମିତା ହେଉଛି । ଏହା ନୂତନ ସମ୍ଭାବ ।

ଏହି ସମ୍ଭାବ ପାଇ ଶ୍ରୀଜୀବ ଗୋସ୍ଵାମୀ ନିଜର ପୌରୁଷ
ଅହଂକାର ପ୍ରକାଶରେ ଲଜିତ ହେଲେ । ସେ ଅନୁତପ୍ତ
ହୃଦୟରେ ଆଶ୍ରମରୁ ଆସି ମୀରଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କଲେ ।
ଶ୍ରୀଜୀବ ଗୋସ୍ଵାମୀ କହିଲେ “ମା ! ଆପଣଙ୍କର ଅତୁଳନୀୟ ପ୍ରେମ

ଭକ୍ତି କଥା ଶୁଣିଅଛି । ଆଜି ଆପଣଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ଧନ୍ୟ ହେଲି ! ଆପଣ ବିଗ୍ରହ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତୁ ।”

ମୀରା ବୃନ୍ଦାବନରେ ରହି ସାଧନ ଭଜନ କାର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ତନ୍ମୟ ରହିଲେ । ତାଙ୍କର ନିତ୍ୟ ସମାଧି ହେଉଥିଲା । ସେ ଦେହ ମନ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଅତିକ୍ରମ ଲୋକରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଆତ୍ମା ଭକ୍ତି ସରୋବରରେ ସରୋଜିନୀ ଭଳି ସୁବାସିତା ହେଲା । ସେହି ସୌଚର୍ୟରେ ଅଗଣନ ବୈଷ୍ଣବ ଭକ୍ତ ନରନାରାୟଣମାନେ ତାଙ୍କର ଚରଣ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସିଲେ ।

ଚିତୋରଗଡ଼ରେ ରାଣୀ ମୀରାବାଇଙ୍କ ଅନୁର୍ଦ୍ଧାନ ବାଣୀ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଶୋକର ଡମ୍ବିର ଆବରଣରେ ଆବୃତ କଲା । ପ୍ରଜାମାନେ ମୀରାଙ୍କ ଭଜନ ଗାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯେଉଁ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରି ମୀରା ନିତ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରୁଥିଲେ ସେହି ମନ୍ଦିରର ଘଣ୍ଟା-ନିସ୍ଥାନ ମାରବ ହେଲା । ରାଜପୁତ୍ରରେ ଶୋକଛାୟା ଖେଳିଗଲା । ମୀରାଙ୍କର ଆତ୍ମୀୟ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଦେଶରେ ଅନାବୃଷ୍ଟି ହେବାରୁ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ସ୍ୱସାର ଆଶ୍ରମକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବାକୁ ବୃନ୍ଦାବନକୁ ଯାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ମୀରା ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟତମ ଶ୍ରୀ ଗିରିଧାରୀ ଲାଲଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ସ୍ୱସାରକୁ ଯିବାକୁ ନାସ୍ତକ ହେଲେ ।

ବୃନ୍ଦାବନରେ ପଥେ ପଥେ ବୁଲି ମୀରା ଭଜନ ଗାନ ଗାଇ ବୁଲିଲେ । ମାଧୁକ୍ୟ କରି ଜୀବନ ବଞ୍ଚାଇଲେ । ସର୍ବଦା କୃଷ୍ଣନାମ କୃଷ୍ଣଧ୍ୟାନ କୃଷ୍ଣ କଥା କହି ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ହେଉଥିଲା । ସେ ନିଜକୁ ଚିତୋର ରାଜପ୍ରାନ୍ତର ରାଣୀ ବୋଲି ଭାବୁ ନ ଥିଲେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦାସୀ ବୋଲି ନିଜକୁ ଭାବୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଭକ୍ତି ରଗାନ୍ତରା ଥିଲା । ସେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାମୀ ପୁତ୍ର, ପିତା, ବନ୍ଧୁ, ସର୍ବ ଭାବରେ

ଦେଖୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପରିବାର ଆତ୍ମୀୟ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟରୁ
ବିଚ୍ୟୁତ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ସେ ଗୋବିନ୍ଦଜୀଙ୍କ
ମନ୍ଦିରରେ ଜାଣିନ କରୁ କରୁ ତାଙ୍କ ମୁଖରେ ବିଲିନ ହୋଇଗଲେ ।
ତାହା ପରେ ତାଙ୍କୁ ଆଉ କେହି ଦେଖିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର
ଆତ୍ମବିପ୍ଳବ, ଭାବ ବିପ୍ଳବ, ଧର୍ମବିପ୍ଳବର ଇତିହାସ ଭାରତୀୟ ନାଗ୍ନ
ଜଗତରେ ଅମୂଲ୍ୟ ଜୀବନର ଗାଥା ରଚନା କରିଯାଇଅଛି । ମୀରାଙ୍କ
ଭଜନାବଳୀ ରାଜସ୍ଥାନର ଗୃହେ ଗୃହେ ବୋଲୁଥିବା ପଶ୍ଚିମ ଓ
ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଏହି ଭକ୍ତିମଣି ନାଗ୍ନଙ୍କର ଭଜନ
ଭକ୍ତି, ସାଧକମାନେ ସୁଲଳିତ କଣ୍ଠରେ ଦେବସାନ୍ନିଧ୍ୟରେ ଗାନ
କରିଆନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ନାଗ୍ନମାନେ ଅତି ମାନସିକା, ନିଜର ଚିନ୍ତା ରାଜ୍ୟରେ
ବିଚ୍ଛୁବ୍ଧ କରିଆନ୍ତି, ସେମାନେ ବିଚ୍ଛୁବ୍ଧଶୀ । ସେମାନେ ସଫାର,
ରାଷ୍ଟ୍ରସମାଜ, ପରିବାର ସହିତ ଆତ୍ମିକ ସଂଗ୍ରାମ କରି ଯଶସ୍ବିନୀ
ହୋଇଥାନ୍ତି । ମୀରା ବାଣ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭାରତର ଗୋଟିଏ
ବିଶିଷ୍ଟ ବିପ୍ଳବଶୀ ନାଗ୍ନ ଅଟନ୍ତି । ସେ ସେହି ଅନ୍ଧକାର ଯୁଗରେ
ଯେପରି ଭାବରେ ସାହସିକତା ଦେଖାଇ ନିଜର ଲକ୍ଷ ଓ ଧ୍ୟେୟ
ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଶତ ବିଧିନିଷେଧ ଶୃଙ୍ଖଳା ଛିନ୍ନ କରି ଆତ୍ମାର
ଆହ୍ୱାନରେ, ଦେବତାର ପ୍ରସାଦରେ ନିଜର ଚିର ଆଶ୍ରୟ
ରାଜନିକେତନକୁ ଓ ନିଜର ବିଳାସ ବିଭବ ତ୍ୟାଗ କରି ନିଜର
ଏବଂ ଜଗତର ମଙ୍ଗଳସାଧନ କାମନାରେ କଷ୍ଟରୂପା ଗ୍ରହପରି
ବୃନ୍ଦାବନର ଅପରିଚିତ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଲେ, ସେ ଯୁଗରେ ତାହା
ବିଚିତ୍ର । ସେ ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱାରକା ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶୈର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟଟନ
ପଦବ୍ରଜରେ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦେହ ଓ ମନର ସେ ଅସୀମ

ଶକ୍ତି ତାହା କଳନା କରିବାକୁ ଏ ଯୁଗ ନରନାରୀଙ୍କର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଯେପରି ସେ ଯୁଗର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାତାମାନଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସହିଷ୍ଣୁତା ଓ କୁଚ୍ଛ ସାଧନା ଏ ଯୁଗର ବିଜ୍ଞାନ-ଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତ ଇଞ୍ଜିନିୟରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କଳନା କରିବା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବପରି ନୁହେଁ, ସହିପରି ମୀର-ଚରିତ ଏକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ।

ନାରୀଜାତି ନିଜର ମାନସିକ ତଥା ଶାରୀରିକ ଭିନ୍ନତା ସାଧନ ନ କଲେ ନିଜର ଆଦର୍ଶ ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ମୀରା ବାହୁଙ୍କ ଭଳି ଆତ୍ମବଳୀର ଦାନ ତାହା ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏ ଯୁଗର ନାରୀ ତାର ଆତ୍ମବିକାଶପାଇଁ ପଥ ଖୋଜିବା ଉଚିତ ।

ରାଣୀ ଅହଲ୍ୟା ବାଈ

ଭାରତବର୍ଷରେ ଯେଉଁ ବୀରନାରୀମାନେ ଜନ୍ମିଥିଲେ ସେହି ବୀରନାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଣୀ ଅହଲ୍ୟା ବାଈଙ୍କ ନାମ ଭାରତର ସବୁ ଅଞ୍ଚଳର ଜନପଦବାସୀ ଜାଣନ୍ତି । ଭାରତବର୍ଷର ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶ ମାରଭୂମି । ଶିବାଜୀଙ୍କ ଭଳି ବୀର ପୁରୁଷ ଭାରତର ରାଷ୍ଟ୍ର ଜୀବନର ଶୋଚନୀୟ ପରାଭବ ବେଳେ ନିଜର ଅନୁପମ ବୀରତ୍ବ ଓ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ତଥା ସାହସିକତାଦ୍ୱାରା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ମୋଗଲରାଜାମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ହିନ୍ଦୁ ରାଜତ୍ବକୁ ସ୍ଥାପନ କରି ରଖିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଭୟରେ ମୋଗଲ ଓ ପଠାଣ ରାଜାମାନେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଅଧ୍ୟୁସିତ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ନଦୀ ଓ ପ୍ରବାହମୟ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକରେ ଦୁର୍ବଳ, ଭୀରୁ ଓ କାପୁରୁଷମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ନ ଥିଲା । ଏହି ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଭୂମି ଜନ୍ମ ଦେଇଥିଲା ରାଣୀ ଅହଲ୍ୟା ବାଈ, ଝାଁସୀର ମହାରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାଈ ଓ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ରାଣୀ ବାଇଜା ବାଈଙ୍କୁ ।

ରାଣୀ ଅହଲ୍ୟା ଶିବାଜୀଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବଂଶର ଜନ୍ମା । ତାଙ୍କର ପିତା ଆନନ୍ଦ ରାଓଙ୍କର ଗୌରବ ବିଭବ ଓ ଧନାତ୍ମକ ଅସ୍ତମିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ବଂଶାଦିଜାତ୍ୟ ହେତୁ ସେ ସର୍ବସ୍ବ ସମ୍ମାନିତ ହେଉଥିଲେ । ଅହମ୍ମଦ୍ ନଗରର ପାଥରଡ଼ି ବୋଲି ଏକ ଗ୍ରାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ତାହାଙ୍କରୁଥିଲେ ଆନନ୍ଦ ରାଓ । ଆନନ୍ଦ ରାଓ ସିନ୍ଧିଆ ଶିବାଜୀଙ୍କ ବଂଶଧର ।

ଅହଲ୍ୟା ପିତାଙ୍କର ନୟନ ପିତୁଳୀ ଥିଲେ । ଅତି ଆଦରରେ ଲଳିତା ପାଳିତା ଏହି କନ୍ୟାଙ୍କର ସୁଗୁଣ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଜଣାପଡ଼ିଥିଲା । ତାଙ୍କର ଧର୍ମଭ୍ରାତା ଓ ଦୟାଭ୍ରାତା ବାଲ୍ୟକାଳରେ ନାନା ଆଚରଣରେ ପରିଷ୍କୃଷ୍ଟ ହେଉଥିଲା । ଦୁଃଖିରଜିଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷା ଦବା ଓ ବ୍ରତପାବଣ ଉତ୍ସବରେ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନାରେ ଆନନ୍ଦ ବୋଧକରିବା, ବିଦ୍ୟାରେ ଅନୁରାଗ ରଖି ଏକ ଚିତ୍ତରେ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟକୁ ଆୟତ୍ତ କରିବାରେ ତାଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । ଦରିଦ୍ର ଲୋକେ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କଠାରୁ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କୁ ବହୁତ କଲ୍ୟାଣ କରୁଥିଲେ । ସେ ଯେ ଦିନେ ସାଧାରଣ ଘରୁ ଯାଇ ଇନ୍ଦୋରର ରାଣୀ ପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତା ହେବେ ଏ କଥା କେହି କେବେ କଲ୍ପନା କରି ନ ଥିଲେ ।

ମହାରାଜା ମହାର ଓ ହୋଲ୍‌କାର ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଅଧିପତି । ଇନ୍ଦୋର ତାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ସେକାଳରେ ଆଶପାଶ ଅଞ୍ଚଳରେ ସାମନ୍ତ ରାଜାମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବିବାଦ ଲାଗୁଥିଲା । ମହାର ରାଜା ରାଜ୍ୟ ବିଜୟ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ଦିନେ ସେ ଯୁଦ୍ଧଭସାନରୁ କ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଫେରି ପାଥରଡ଼ି ବୋଲି ଏକ ଗ୍ରାମରେ ରାତିବାସ ପାଇଁ ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତମାନଙ୍କ ସହଚ ଶିବର ପ୍ଳାପନ କରିଥିଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଭେଟିବା ପାଇଁ ଉପଡ଼ୋକନ ଘେନି ବହୁ ପ୍ରଜା ଶିବରକୁ ଆସିଥିଲେ । ଗ୍ରାମର ବହୁ ବାଳକ ବାଳିକା କୌତୁହଳୀ ହୋଇ ରାଜଦର୍ଶନକୁ ଗଲବେଳେ ବାଳିକା ଅହଲ୍ୟା ବାଈ ମଧ୍ୟ ରାଜଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଚାଲିଗଲେ । ମହାରାଜା ସେହିଠାରେ ରାଜଦରବାର କଲେ । ଅହଲ୍ୟା ବାଈ ସେହି ଦର୍ଶନେକ୍ତୁ ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ଯାଇ ରାଜସନ୍ଧାନରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଅହଲ୍ୟା ସୁଦର୍ଶ ବାଳିକା ଥିଲେ ।

ମହାରାଜା ହୋଲ୍‌କାର ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ପାଖକୁ ଡାକି ପରିଚୟ ପଚାରିଲେ । ଅନ୍ୟ ଲୋକମାନେ ଓ ଆନନ୍ଦ ରାଓ ସିନ୍ଧିୟା ଝିଅର ପରିଚୟ ଦେବା ଆଗରୁ ଅହଲ୍ୟା ତାଙ୍କର ନିଜ ପିତାମାତା ପରିଚୟ ଓ ତାଙ୍କ ନାମ ଧାମ ମହାରାଜାଙ୍କୁ କହିଲେ । ଇନ୍ଦୋର ଅଧିପତି ଅହଲ୍ୟାଙ୍କର ସାହସୀକ ଗ୍ରାସଣ ଓ ରୂପଲବଣ୍ୟ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହେଲେ । ସେ ମନେ ମନେ ସଂକଳ୍ପ କଲେ ଯେ ଏ ସୁନ୍ଦରୀ ଗୁଣବତୀ କନ୍ୟାଟିକୁ ନିଜର ପୁତ୍ର ଯୁବରାଜ ଶାଣ୍ଡେରାଓ ହୋଲ୍‌କାରଙ୍କୁ ବିବାହ କରାଇ ଦେବେ । କାରଣ କନ୍ୟାଟି ରୂପରେ ସୁଲକ୍ଷଣା ଥିଲା ।

କିଛିଦିନ ପରେ ଆନନ୍ଦ ରାଓ ସିନ୍ଧିଆଙ୍କ ନିକଟକୁ ମହାରାଜା ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଡଗର ପଠାଇଲେ । ଦୁଇ ମୁଣରୁ ଏ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ପିତାମାତା ଅତିଶୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ଏବଂ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ଏହି ସମ୍ବାଦ ଗ୍ରାମରୁ ଗ୍ରାମାନ୍ତରରେ ପ୍ରସରିତ ହୋଇଗଲା । ପାଥରଡ଼ି ଲୋକେ ଏ ପ୍ରସାବରେ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ଆନନ୍ଦ ରାଓ ଦୁଇ ହସ୍ତରେ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଜଣାଇଲେ । ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଶିଶୁ ବୟସରେ ଜଣେ ଗଣକ ମଧ୍ୟ ସେ ରଜରାଣୀ ହେବେ ବୋଲି ଭବିଷ୍ୟତବାଣୀ କରିଥିଲା । ତାହା ଅଭବମୟ ଭାବରେ ସଫଳ ହେବା ଦେଖି ଅହଲ୍ୟାବାଇଙ୍କ ପିତାମାତା ସୁଖୀ ହେଲେ । ଏହି ଭାଗ୍ୟବତୀ ବାଳିକା ଶେଷରେ ରଜରାଣୀ ହୋଇ ଦେଶଶାସନ କରିଥିଲେ ।

ଯଥା ସମୟରେ ମହାରାଜା ଶିବକା ଦାସଦାସୀ, ଅଳଙ୍କାର ଇତ୍ୟାଦି ଆନନ୍ଦ ରାଓଙ୍କ ଗୃହକୁ ପଠାଇଲେ । ମାତ୍ର ନବମ ବର୍ଷ

ବୟସରେ ଏହି ବାଳିକା ବଧୂ ଶୁଶୁରାଳୟକୁ ଯାଇଥିଲେ ଏବଂ
ରାଜଗୃହରେ ତାଙ୍କର ଉଦ୍‌ବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲା ।

ନାରୀର ଭାଗ୍ୟ ବଡ଼ ବିଚିତ୍ର । ଦରିଦ୍ର କୃଷକ କନ୍ୟା
ଇନ୍ଦୋରର ରାଜବଧୂ ଯୁବରାଣୀ ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତା ହେଲେ ।
ଶାଶୁ ଗୌତମା ଦେବୀ ନିଜର ପରମ ରୂପବାନ୍ ଓ ଗୁଣବାନ୍
ପୁଅ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଦରିଦ୍ର କନ୍ୟାର ନିବାଚନ ଏବଂ ବିବାହକୁ
ପସନ୍ଦ କରି ନ ଥିଲେ, ମାତ୍ର ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ସୁନ୍ଦର ସୁଗଠିତ ରୂପକାନ୍ତି
ଓ ସୁନ୍ଦର ଗୁଣାବଳୀର ପରିଚୟ ଲାଭ କରି ସେ କୃତାର୍ଥୀ
ହେଲେ । ଅହଲ୍ୟା ସାଧାରଣ ଗୃହସ୍ଥ ଘରର କନ୍ୟା ହୋଇ ରାଜବଧୂ
ପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତା ହୋଇ ମନରେ ଭଲେ ହେଲେ ଗର୍ବ ବୋଧ
କରୁ ନ ଥିଲେ । ଶାଶୁ ଶୁଶୁରଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭକ୍ତି
ଥିଲା । ଦାସ ଦାସୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଥିଲା । ସେ କଦାପି କାହାକୁ
ହେଧି ପ୍ରକାଶ କରୁ ନ ଥିଲେ । ବିମାତ୍ର ଥିଲା ତାଙ୍କର ଆଚରଣ,
ନିବେଦନ ଥିଲା ନମ୍ର । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ତାଙ୍କର ମାତା ତାଙ୍କୁ ରାମାୟଣ,
ମହାଭାରତ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରାଣ କଥା କହି ଶୁଣାଇଥିଲେ ।
ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ଭାରତବର୍ଷର ନାରୀମାନଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧ
ସଂସ୍କାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଭାବରେ ଜାଗ୍ରତ ଥିଲା । ସେ ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରତି
ଭକ୍ତିମଣ୍ଡା ଥାଇ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆହୁତି, ଜପ ତପ, ପୂଜା ପାଠ
କରୁଥିଲେ ଓ ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ କରୁଥିଲେ । ରାଜପରିବାରର
ଭୂତ୍ୟ ଦାସୀମାନଙ୍କୁ ସେ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ କରଣୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ
ନିଷ୍ଠା ଦେଉଥିଲେ; ମାତ୍ର ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଦରିଦ୍ର ବୋଲି ଅବଜ୍ଞାନସ୍ତରେ
ଦେଖୁ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଶାଶୁ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି
ଆନନ୍ଦରେ, ବିଳାସରେ କାଳ କାଟିବାକୁ କହନ୍ତି । ମାତ୍ର ଅହଲ୍ୟା

ଗୃହର ସମସ୍ତ କର୍ମ ସଂପାଦନ କରୁଥାନ୍ତି । ଶାଶୁ ଶ୍ଵଶୁରଙ୍କୁ ଅଦ୍ଭିଳା
ନିଜର ପିତୃମାତୃ ତୁଲ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ । ରାଜପୁରର
ସମସ୍ତ ପରିଜନଙ୍କୁ ଅଦ୍ଭିଳ୍ୟା ସେନ୍ଦ୍ରମଧୁର ବଚନରେ ଚୁପ୍
କରୁଥିଲେ ।

ମହାରାଜା ମହାର ରାଓ ଅଦ୍ଭିଳ୍ୟାଙ୍କୁ କନ୍ୟାବତ୍ ସେନ୍ଦ୍ର
କରୁଥିଲେ ଏବଂ ରାଜନୀତିକ ବିଚାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଦ୍ଭିଳାଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି
ବିବେଚନା, ପରାମର୍ଶ ଲୋଭୁଥିଲେ । ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ଅଦ୍ଭିଳା
ସଂସାର ଓ ରାଜନୀତିକ ବିଚାର ଜ୍ଞାନରେ ଅସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ
କରିଥିଲେ । ରାଜା ଦେଖିଲେ ସେ ଉପଯୁକ୍ତ ପୃଥକପୃଥକ ବାଛି
ଆଣିଛନ୍ତି । ରାଜା ଉଦ୍ଧତ ଭାବରେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ
ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଜାମାନେ ବିରକ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର କୋପ ପ୍ରକୃତ
ଜାଣି ଅଦ୍ଭିଳାବାଦୀ ତାଙ୍କ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ ମଧୁର କଥାରେ
ଆବେଦନ କରି ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାରେ ସହାୟତା
କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ରାଜାଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କଲା ।
ତାହା ସହିତ ଅଦ୍ଭିଳାବାଦୀଙ୍କର ସୁନାମ ରାଜ୍ୟବ୍ୟାପୀ ପ୍ରସରିତ
ହେଲା ।

ଅଦ୍ଭିଳ୍ୟା ଖୁବ୍ ନିଷ୍ଠା ସହିତ ନିତ୍ୟ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ଉପାସନା
କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟହ ସେ ତାଙ୍କର ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ ଇଷ୍ଟ ପ୍ରଣାମ
ଓ ଆରାଧନା କଲେ ଭୋଜନ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦାମ୍ଭିକ୍ୟ ଜୀବନ
ଅଙ୍ଗବ ମଧୁର ଥିଲା । ସେ ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର
ଭୋଜନ ପୂର୍ବରୁ କଦାପି ଭୋଜନ କରୁ ନ ଥିଲେ । ସ୍ଵାମୀଙ୍କର
ପରିଚର୍ଯ୍ୟା କରିବାକୁ ସେ ପ୍ରିୟକର୍ମ ମଣୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସ୍ଵାମୀ
ବଡ଼ ରୂପବାନ ଗୁଣବାନ୍ ଓ ଗାର ଥିଲେ । ସେ ରାଜବିଦ୍ରୋହ

ଜାଠଜାତିର ଦୟାମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଯାଇ ପ୍ରାଣ ହରାଇଥିଲେ । ଖାଣ୍ଡେରାଓ ବିବାହର ନବମ ବର୍ଷ ପରେ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଓ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ରଖି ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ । ଅହଲ୍ୟା ବିଧବା ହେଲେ । ତାଙ୍କର ଶୋକର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ଯୁଗରେ ସଙ୍ଗାଦାତ୍ର ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ତେଣୁ ଯୁବରାଣୀ ଅହଲ୍ୟା ପତିଙ୍କ ଶବ ସହିତ ସହମୃତ୍ୟୁ ହେବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ଶ୍ମଶାନୀକୁ ଅନୁରୋଧରେ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ପ୍ରାଣ ଧାରଣ କରିଥିଲେ ।

ବୃଦ୍ଧ ରାଜା ମହାର ରାଓ ପୁଅ ଶୋକରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ପୁଅ ବଧୂ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ଉପରେ ଶାସନର ଗୁରୁତ୍ବର ନ୍ୟସ୍ତକଲେ । ତେଣୁ ଶୋକାକୁଳା ଅହଲ୍ୟା ସ୍ବାମୀଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦ ଦୁଃଖକୁ ପଛକୁ ପକାଇ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସୁଖଦୁଃଖ ବୁଝି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ନିୟୁକ୍ତ ରହିଲେ । ମହାରାଜ ବଧୂଙ୍କର ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ସୁନ୍ଦର ଦକ୍ଷତା ଦେଖିଲେ । ସେ ଯେ ଇନ୍ଦୋର ରାଜ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରିପାରିବେ ତାହା ବୁଝି ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ ନିଜର ରାଜକ୍ଷମତା ଦେଇଥିଲେ । ଅହଲ୍ୟା ଇନ୍ଦୋରର ରାଣୀ ହେଲେ । ମହାରାଜା ୧୭୭୧ ପାନିପତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗଦେଇ ଫେରି ଆସିଲେ । ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମୁଖରେ ବଧୂଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳତା ଶୁଣି ତାଙ୍କର ମନରେ ଧାରଣା ହେଲା ଯେ ଅହଲ୍ୟାବାଦ୍ଦି ଏକମାତ୍ର ରାଜ୍ୟଶାସନ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ପାଣୀ ଅଟନ୍ତି ।

ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ପୁଅ ମାଲେରାଓ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଷ୍ଟ, ନିଷ୍ଠୁର ଓ ନିବୋଧ ପ୍ରକୃତିର ଯୁବକ ଥିଲେ । ମାତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ବିପକ୍ଷତ ଗୁଣମାନ ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ପୁଷ୍ଟି ଉଠିଥିଲା । ସେ ଧାନ ଦୁଃଖ,

ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଓ ଜାତୀୟ ଥିଲେ । ଲୋକେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତି ଅସନ୍ନୁଷ୍ଠ ଥିଲେ । ସେ ଗୋଟିଏ ଦୁଃଖୀ ଶିଳ୍ପକାରକୁ ବିନା ଦୋଷରେ ବିନା ବିଚାରରେ ହତ୍ୟା କରିବାରୁ ସେହି ଶିଳ୍ପୀର ମୃତ୍ୟୁ କାର୍ଯ୍ୟର ଅଭିଶାପରେ ସେ ପାଗଳ ହୋଇଗଲେ । ମାଆ ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ, ଦେବଦେବୀ ମନାସିଲେ ସେଥିରେ ପୁଅ ବଧୂର ହୋଇ କୁକାର୍ଯ୍ୟମାନ କରି, ଶେଷରେ ଜଗତର ଅଭିଶାପ ନେଇ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପଡ଼ିଲେ । ଏଥିରେ ଶଶୀଙ୍କର ଦୁଃଖରେ ମେରୁଦଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ସ୍ଵାମୀ ମୃତ—ପୁଅ ମୃତ । ସେ କାହାକୁ ଦେଖି ରାଜ୍ୟ ଚଳାଇବେ ? କାର୍ହିକ ବଞ୍ଚିବେ ? ଜୀବନ ତାଙ୍କର ବିଷାକ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲା ।

ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଶ୍ଵଶୁର ମହାର ଗୁଣ ଓ ଅନ୍ୟ ପରିଜନମାନେ ବୁଝାସୁଝା କରି ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ କଲେ । ଶଶୀ ପୁଣି ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଇନ୍ଦୋରବାସୀ ଧନଧାନ୍ୟ ଗୋପଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାଇଲେ । ରାଜ ପରିବାରର ଲୋକେ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ମହାର ଗୁଣ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ ନିଜର ରାଜଗାଦି ଦେବାରୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ବିଫଳ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ଆତ୍ମୀୟମାନେ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ ରାଜକୋଷରୁ ଅର୍ଥ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ କରୁ ନ ଥିଲେ । ସେ କହୁଥିଲେ, ଓଜାର ଧନ ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟରେ, ପ୍ରଜାମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ରଖାଯାଇଛି । ରାଜ ପରିବାରର ଆତ୍ମୀୟ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କୁ ଦାନ କରିବାକୁ ରଖା ହୋଇ ନାହିଁ । ଏହା ଶୁଣି ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ରାଘୋବା ବୋଲି ଜଣେ ପ୍ରତିପତ୍ନିଶାଳୀ ରାଜପୁରୁଷ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆସିଲେ । ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ରକ୍ତରେ ଛସପତି ଶିବାଙ୍ଗଙ୍କ ରକ୍ତ ରହିଥିଲା । ସେ

ମଧ୍ୟ ବାସ୍ତବ୍ୟ ସାଜ ଅନ୍ୟ ରମଣୀମାନଙ୍କୁ ସୈନ୍ୟ କରି ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମିରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ । ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣୀ ଅତ୍ତଳ୍ୟାଙ୍କର ଚଣ୍ଡୀମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ବିପକ୍ଷ ସେନାଙ୍କୁ ନେଇ ଧନାର୍ଥୀ ରାଘୋବ ଯୁଦ୍ଧ ନ କରି ଚାଲିଗଲେ ।

ରାଣୀଙ୍କୁ ପାଖଆଖି ରାଜ୍ୟର ରାଜାମାନେ ବଡ଼ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନିଜର ନ୍ୟାୟପରାୟଣତା ଓ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତ୍ବରେ ମୁଗ୍ଧ କରିଥିଲେ । ଅତ୍ତଳ୍ୟା ତାଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣିବାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ । ସେ କହୁଥିଲେ, ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମୁଁ କରୁଛି । ମୋତେ ପ୍ରଶଂସା କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଧନାର୍ଥୀ ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା ଗୀତ ଲେଖି ଆଣି ତାଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଲା । ସେ ତାହା ପାଠ କରି ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅର୍ଥ ନ ଦେଇ ତାଙ୍କ ନାମ ଲିଖିତ ରାଜ ପ୍ରଶସ୍ତି ଲେଖାକୁ ନେଇ ନର୍ମଦା ନଦୀରେ ପ୍ରଦୀପ ଦେଇଥିଲେ । ଏ ଯୁଗର ରାଜା ରାଣୀ ସେ ଯୁଗର ରାଜା ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ଓ ପ୍ରକୃତିରେ ଆକାଶ ପାତାଳ ବିଭିନ୍ନତା ଦେଖାଯାଏ ।

ରାଣୀ ଅର୍ଥ ଲୋଭୀ ନ ଥିଲେ । ଜଣେ ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଃସନ୍ତାନ ହୋଇ ମରିଗଲାରୁ ତାର ବିଧବା ପତ୍ନୀ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ରାଣୀଙ୍କ ଅନୁମତି ମାଗିଲା । କର୍ମରୂପମାନେ ଏକଥା ଜାଣି ବିଧବାକୁ ଉତ୍ତର ଦେଲା । ରାଜକୋଷକୁ ଦେବାକୁ କହିଲେ । ଅତ୍ତଳ୍ୟା ଏ କଥା ଶୁଣି ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଏହି ଅନ୍ୟାୟ ବିଚାରର ପ୍ରତିବିଧାନ କରି ବିଧବାକୁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଇଥିଲେ । କର୍ମରୂପମାନଙ୍କର ଅସତ୍ ଚେଷ୍ଟା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଥିଲା ।

ସେ ଆମର “ଜଗନ୍ନାଥ ସଡ଼କ” କରିଥିଲେ । ଭାରତରେ ଏହି ସଡ଼କକୁ “Grand Trunk Road” କହନ୍ତି । ସେ ତାଙ୍କ

ଜୀବନରେ ବହୁତ ଦାନ ପୁଣ୍ୟ କରିଥିଲେ । କାଶୀର ବିଶ୍ଵେଶ୍ଵର ମନ୍ଦିର ଓ ଅହଲ୍ୟା ବାଣ ଦାଠ ତାଙ୍କର ଜାତି । ଠାବେ ଠାବେ ଅନୁକ୍ରମେ ଜଳକ୍ରମେ ଦାନ କରି ସେ ଜଗତର ଦରିଦ୍ର ଜନତାଙ୍କର ନିତ୍ୟ ସେବାନିରତା ଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ରାଜ ପ୍ରାସାଦରେ ଏବଂ ରାସ୍ତାରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଭିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ ଗଙ୍ଗାଜଳ କିପରି ଗଲେ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ପୂଜା ହେବ ସେଥିପାଇଁ ସେ ଗଙ୍ଗାଜଳ ଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ସେ ବହୁତ ଦେବ ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ଓ ପୂଜା ଖଞ୍ଜିଥିଲେ । ନିର୍ମଳା ଜଳରେ ଖାଦ୍ୟ ପକାଇ ସେ ଜଳଜନ୍ତୁ ଓ ପଶୁପକ୍ଷୀକୁ ଆଧାର ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ଅତି ସରଳ ବୈଧବ୍ୟ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ । ମହାରାଣୀ ନିତି ଦରିଦ୍ରକୁ ଦାନ ନ କରି ଭୋଜନ କରୁ ନ ଥିଲେ । ସେ ପ୍ରତିଦିନ ରାଜ୍ୟ ପରିଦର୍ଶନ କରି ପ୍ରଜାଙ୍କ ପୁଣ ଦୁଃଖ ନିଜେ ଶୁଣି ତାର ପ୍ରତିକାର କରି ପ୍ରଜାର ଦୁଃଖ ମୋଚନ କରୁଥିଲେ । ସେ ଗାଁ ଗଣ୍ଡାରେ ଅନେକ ସମୟରେ ରହି ଦେବାସୁଧନା ଓ ଦାନ ପୁଣ୍ୟ ବ୍ରତ, ଉପବାସ କରୁଥିଲେ । ବହୁ ଶ୍ରମ କରି, ବ୍ରତ ଉପବାସରେ ରହି ତାଙ୍କୁ - ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେ ନିଜର ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ କଥା ମନକୁ ଆଣୁ ନ ଥିଲେ ।

ସେହି କାଳରେ ଭାରତକୁ ଯେଉଁ ଇଂରେଜ ବଣିକମାନେ ଆସୁଥିଲେ ସେମାନେ ଅହଲ୍ୟାବାଣିକ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହୃଦୟ ଓ ରାଜ୍ୟ ଚାଲି ଦକ୍ଷିଣ ସମୁଦ୍ରରେ ବହୁତ ପ୍ରଶଂସା କରି ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ସେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଥାଇ ଆକୁମାରୀ ହିମାଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜନତାର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ବହୁତ ଜାତି କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଏହି ନାରୀ ପୁଣ୍ୟଶୋକା ଅଟନ୍ତି । ଭାରତୀୟ ଧର୍ମ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦଗୁ ନାରୀମାନଙ୍କର ଶୁଭାଚରଣର ଆଦର୍ଶ ସେ ନିଜର

ଜୀବନରେ ଦର୍ଶାଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ନିଜର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଭଗ୍ନ ଓ ଚିନ୍ତା
ବଢ଼ିବାରୁ ୨୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ସେ
ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେହି ବଂଶ'ଇନ୍ଦୋରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ
ରହିଛନ୍ତି । ସେ ଯେତେ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ କରିଯାଇଛନ୍ତି
ଭାରତରେ କେବଳ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଜୀବନଛଡ଼ାସ
ଆଲୋଚନା କଲେ ତାହାର ଯଥାର୍ଥ ତୁଳନା ମିଳିବ ନାହିଁ ବୋଲି
କହିଲେ ବାହୁଲ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।

ଭାରତର ଏ ପୁଣ୍ୟଭୂମିରେ ବହୁ ପୁଣ୍ୟବତୀ ଧର୍ମଶାଳା
ବିପ୍ଳବଶ୍ରୀ ଗୁରୁରମଣୀମାନଙ୍କର ପଦରଜ ପଡ଼ିଅଛି । ସେମାନଙ୍କର
ଜୀବନାଦର୍ଶ ଆଲୋଚନା କଲେ ମନରେ ଭକ୍ତି ଓ
ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାବ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ମୃତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜାଗରୁକ ହୁଏ । ନାରୀ
ଶକ୍ତିମୟୀ । ନାରୀ ଜୀବନରେ ଦୃଢ଼ତା ଓ ସଫଳାନ୍ତର୍କା ବୁଦ୍ଧି
ଶୁଦ୍ଧଚରଣବତ୍ସର ସମାବେଶ ଥିଲେ ସେ ରାଜ୍ୟପରିଗୁଳନା କରି
ପ୍ରଜାରଞ୍ଜିତା ରାଣୀ ହୋଇ ପାରିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଭାରତବର୍ଷରେ
ରହିଅଛି ।

ଆମର ନାରୀଜାତି ଆଜି ଦୁର୍ବଳା ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସଂସାର
ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ତେଣୁ ସେମାନେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳରେ ଭାରତୀୟ
ଚରିତ୍ରବତୀ ନାରୀମାନଙ୍କର ବିଚାର, ବୁଦ୍ଧି, ବିବେଚନା,
ନ୍ୟାୟପରାୟଣତା, ସତ୍ୟତା ଓ ଦୃଢ଼ମତି ଜ୍ଞାନର ଆଦର୍ଶ ଚିନ୍ତା
କରିବା ଉଚିତ । ତେବେ ଯାଇ ଭାରତବର୍ଷରେ ପୁଣ୍ୟଶାଳା
ଧର୍ମ୍ୟବତୀ, ଦାନଶାଳା, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପରାୟଣା, ନିରଂହକାଶ
ହୃଦୟବତୀ ରମଣୀମାନେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଧରା ପବିତ୍ର କରିବେ ।

ବୌଦ୍ଧଯୁଗରେ ବୟସ୍କତା

ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ନାରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଭାରତର ଯେପରି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗି ରହିଥିଲା, ବୌଦ୍ଧଯୁଗରେ ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଥିଲା । ଋକ୍‌ବେଦ କାଳ ପରେ ନାରୀମାନଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପ୍ରଶ୍ନାତ୍ମକ ହୋଇଥିଲା । ତାହା ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଆହୁରି ମନ୍ଦ ଆଡ଼କୁ ଗତି କରିଥିଲା । ବୈଦିକକାଳ ପରେ ଉପନିଷଦ ଯୁଗ ଆସିଲା । ସେ ଯୁଗରେ ଆମେ ଗାର୍ଗୀ, ମୈତ୍ରେୟୀ, ବିଶ୍ୱବାସଙ୍କ-ଭଳି ବ୍ରହ୍ମବାଦିନୀ ନାରୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖୁଁ । କିନ୍ତୁ ସେହି କାଳରେ ମହର୍ଷି ଯାଜ୍ଞବଲ୍‌କଙ୍କ ଦୁଇ ପତ୍ନୀଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ଅମୃତଭୁ ବା ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶିନୀ ଥିଲେ ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଅଣିଷିତା ଥିଲେ । ଦୁଇ ପତ୍ନୀ ଋଷିଙ୍କର ରହିବା ନାରୀର ଗୌରବପ୍ରଦ ବା ପତ୍ନୀର ସମ୍ମାନକର ନ ଥିଲା । ସେହି ଉପନିଷଦ କାଳରେ ମହାପ୍ରାଣ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଯୁଗରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରେ ନାରୀ ପ୍ରତି ଉଦାସ ବିରୋଧ ଭାବ ମଧ୍ୟ ରହିଥିଲା ।

ବୌଦ୍ଧଯୁଗର ଇତିହାସ ଅବଲୋକନ କଲେ । ଗାର୍ଗୀ ମୈତ୍ରେୟୀଙ୍କ ପରି କୌଣସି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ନାରୀ ସେହି ଯୁଗର

ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସଙ୍ଘରେ ନ ଥିଲେ । ବିଶାଖା ତାଙ୍କର ନିକଟତମ
କାୟା ବା ଭୌତିକ ଗୁପ୍ତା ମାତ୍ର ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଜ୍ଞା ବା ବୁଦ୍ଧି
ସହିତ ସଂପର୍କ ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଉଦାର ଥିଲା । ସଂଘ
ପ୍ରତି ଓ ବୁଦ୍ଧଙ୍କପ୍ରତି ତାଙ୍କର ବିଚାର ଉଦାର ଓ ଅନୁକୂଳ
ଥିଲା ।

ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଯେଉଁ ନାଶ୍ୱାନାନେ ସେ ଯୁଗରେ
ଆସିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବହୁତ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଉପଦେଶ ପାଇ
ସଂସାର ତ୍ୟାଗ କରି ନିର୍ବାଣ ପାଇଥିଲେ ବୋଲି ‘ଥେରାଗାଥା’ରେ
ଲିଖିତ ଅଛି । ସେମାନଙ୍କୁ ‘ଥେରା’ କୁହାଯାଉଥିଲା । ଏହି ନାଶ୍ୱାନାନଙ୍କ
ଭିତରେ ମାୟା, ସୁଜାତା, ପ୍ରଜାବତୀ, ଯଶୋଧାରା ଓ ବିଶାଖା,
ପ୍ରଧାନ ଥିଲେ । ମାୟା ବା ମହାମାୟା ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜନନୀ ଓ
ଦେବଦତ୍ତ ରାଜ୍ୟର କନ୍ୟା ଥିଲେ । ଶାକ୍ୟ ରାଜବଂଶ ରାଜ୍ୟ
ଭିତରେ ଦେବଦତ୍ତ ଗୋଟିଏ ପାବତ୍ୟ ଜନପଦ ଥିଲା । ସେହି
ସ୍ଥାନର ଅଭିଜାତ ବଂଶମାନଙ୍କ ଘରେ ଶାକ୍ୟ ରାଜବଂଶର
ତରୁଣମାନେ ବିବାହ କରୁଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପିତା ରାଜା
ଶୁଭୋଦନଙ୍କର ଦୁଇ ପତ୍ନୀ ପ୍ରଜାବତୀ ଓ ମାୟା ଦେବଦତ୍ତରୁ
ଆସିଥିଲେ । ସେହି ଦେବଦତ୍ତର କନ୍ୟା ଯଶୋଧାରା ବୁଦ୍ଧଙ୍କ
ପତ୍ନୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନାମ ଗୋପା ଥିଲା । ସେହି କାଳରେ
ମାମୁଁର ଝିଅକୁ ବିବାହ କରିବା କ୍ଷତ୍ରିୟ ସମାଜର ଗୃହ ଥିଲା ।
ତାହା ବୈଦିକ ପରମ୍ପରାର ଅନୁକୂଳ ବୋଲି ଧରା ଯାଉଥିଲା ।
ଶୁଭୋଦନଙ୍କ ପତ୍ନୀର ସାନଭଉଣୀ ମହାପ୍ରଜାବତୀକୁ ବିବାହ
କରିଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧଦେବ ମାଉସୀ ଥିଲେ ପ୍ରଜାବତୀ । ପ୍ରଜାବତୀ
ପ୍ରଥମ ବୁଦ୍ଧନାରୀ ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଦକ୍ଷାପରେ ସେ ଯୁଗରେ

ବୌଦ୍ଧଭିକ୍ଷୁଣୀମାନେ ଘଣ୍ଟିତା ହୋଇ ବୌଦ୍ଧସଂଘରେ ପ୍ରବେଶା-
ଧିକାର ପାଇଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ବୌଦ୍ଧସଂଘରେ ନାରୀ
ବର୍ଜନୀୟା ଥିଲା । ପ୍ରଜାବତୀଙ୍କର ଧର୍ମ ପିପାସାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ
ସଂଘରେ ଏକ ପ୍ରବଳ ବିପ୍ଳବ ସେ ପ୍ରଥମେ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ପ୍ରଜାବତୀ
ପ୍ରଥମ ବୌଦ୍ଧଭିକ୍ଷୁଣୀ ଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧଦେବ ଓ ବୌଦ୍ଧସଂଘଙ୍କ
ପ୍ରବଳ ବିରୋଧ ସତ୍ତ୍ୱେ ଏହି ନାରୀ ନିଜର ପ୍ରବଳ ଆତ୍ମଶକ୍ତି
ଓ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ତଥା ନିଜର ଧର୍ମପିପାସା ଚରିତାର୍ଥ କରିବାକୁ ଯାଇ
ସମଗ୍ର ସଂଘର ବିରୋଧତା ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହା
ସେ କାଳରେ କମ ସାହସିକତାର କଥା ନୁହେଁ । ଯେତେବେଳେ
ତଥାଗତ ବୁଦ୍ଧ କପିଳବାସୁ ନଗରକୁ ଆସିଥିଲେ ସେତେବେଳେ
ଶାକ୍ୟବଂଶର ଅଭିଜାତ ନାରୀମାନେ ତାଙ୍କ ଧର୍ମ ସଂଘରେ ପଶିବା-
ପାଇଁ ପ୍ରବଳ ଅଯୋଚନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧଦେବ ତହିଁରେ
ଘୋର ବିରୋଧ କରି ଅନ୍ୟ କେଉଁ ନାରୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବେଶାଧିକାର
ଦେଇ ନ ଥିଲେ ।

ଅର୍ଥକ ବେଦରେ କନ୍ୟା ଜନ୍ମକୁ କ୍ଳେଶକର କୁହାଯାଉଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣ
ସେ କନ୍ୟାଜନ୍ମକୁ ଅତି ଦୁଃଖଦାୟକ ଓ ଚିନ୍ତାଦାୟକ କହୁଥିଲେ ।
କାଶୀର ପଣ୍ଡିତ ଦାମୋଦର ଗୁପ୍ତ ତାଙ୍କର “କୁଟନୀମତମ୍” “ବ୍ରହ୍ମରେ”
ଲେଖିଛନ୍ତି, “ଯେଉଁ ପିତାମାନେ କନ୍ୟାରୂପେ ଧନୀ ସେମାନେ
ମୁଣ୍ଡରେ ସର୍ପପେଟିକା ବନ୍ଧନ କରିଥାନ୍ତି ।” ନାରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହି
ଭାବନା ଆମ ଦେଶରେ ଶ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଶ୍ରୀଷ୍ଟପର
ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଥିଲା । ବୁଦ୍ଧଦେବ ତାଙ୍କର
ଅଶୀତପର ବୃଦ୍ଧା ମାତୃ ଶ୍ଯାସ ପ୍ରଜାବତୀଙ୍କୁ ବୌଦ୍ଧସଂଘ
ପ୍ରବେଶରେ ବାଧା ଓ ବିରୋଧ କରିବା ସେହି ଭାବନାର
ପରମ୍ପରା ବୋଲି ଧରାଯିବ ।

କିନ୍ତୁ ପ୍ରଜାବଞ୍ଚ ଅତି ଅସାଧାରଣ ନାଶ ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସ୍ୱପ୍ନ ବୁଦ୍ଧ ଓ ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗଙ୍କ ପ୍ରବଳ ବାଧା ଓ ବିରୋଧ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ସେମାନଙ୍କର ବାଧା ଅତିକ୍ରମ କରି ସଙ୍ଗ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିଥିଲେ । କପିଳବାସୁ ନଗର ଓ ନଦୀ ନାଳ ଅତିକ୍ରମ କରି ଏହି ମହାପୁରୀ ନାଶ ଦିନେ ଏକାକୀ ଯାଇ ଛାବସ୍ତ୍ରୀ ନଗରର ଜେତବନ ବିହାରର ସିଂହଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧଦେବ ତାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିବାକୁ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ ଆନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରବଳ ପ୍ରସାଦ ଓ ପ୍ରରୋଚନାରେ ସେ ବୁଦ୍ଧା ମାତୃଶ୍ୱସାଙ୍କ ପ୍ରତି ସୌଜନ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ତଥାଗତ ବୁଦ୍ଧ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ କେବଳ ପ୍ରଜାବଞ୍ଚକୁ ଦର୍ଶନ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତ୍ୟା ଦେଇ ଭିକ୍ଷୁଣୀ କୋଲ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ ।

ବୁଦ୍ଧଦେବ କିନ୍ତୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମାନସିକ କ୍ଳେଶ ଓ ଅନୁତାପ ବୋଧ କରିଥିଲେ । କାରଣ ଯାହା ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ପରମ ବିରୋଧ ଥିଲା, ଶିଷ୍ୟ ଆନନ୍ଦଙ୍କ ଅନୁମତି ଦ୍ୱାରା ତାହା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଶେଷରେ ନାଶମାନଙ୍କୁ ସେ ବାଧ୍ୟହୋଇ ପ୍ରବର୍ତ୍ତ୍ୟା ନେବା ଓ ଭିକ୍ଷୁଣୀ ହେବାର ଅଧିକାରକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ ।

ଯଶୋଧାରା ବା ଗୋପା ବୁଦ୍ଧ-ପତ୍ନୀ ମଧ୍ୟ ମାୟାଙ୍କ ଭଳି ଦେବଦତ୍ତର କନ୍ୟା ଥିଲେ ଓ ଗୌତମ ମୁଦ୍ଧଙ୍କ ମାମୁଁଙ୍କ ଝିଅ ଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧ ମାମୁଁ-ଝିଅ ଭିକ୍ଷୁଣୀକୁ କୁଳାଗାର ଅନୁସାରେ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧଛନ୍ଦ୍ରରେ ଯଶୋଧାରାଙ୍କ ଆଦର ନାମ ‘ଗୋପା’ ଲେଖାଯାଇଛି । ସେ ବୁଦ୍ଧ ପୁତ୍ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଙ୍କ ମାତା ଓ ‘ସଦଳମାତା’

ବୋଲି ତାଙ୍କର ପରିଚିତ ରହିଛି । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଜୀବନ ଏହି ଗୁଡ଼ବଣ ସୁନ୍ଦର ନାଗରହସ୍ୟ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଉଦାସ ମନକୁ ପ୍ରସନ୍ନ ଓ ସ୍ୱାସାରିକ କରିବାପାଇଁ ଏହି ନାଗକୁ ଟାକ୍ୟବଶକୁ ଅଣାଯାଇଥିଲା । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପିତା ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟରୂପେ ପାଇଁ ଓ ଦୁଃଖେଷୁ ଉଦାସଭାବ ଭଗ୍ନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏହି ସୁନ୍ଦର ମହାପୁରୀ ନାଗକୁ ପୁଷ୍ପବଧୂ କରିଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧ ବାର ବର୍ଷ କାଳ ଏହି ନାଗଙ୍କ ସହିତ ସଂସାର କରିଥିଲେ ଓ ପରେ ରତ୍ନଲଙ୍କା ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ୧୬ ବର୍ଷରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ବିବାହ ହୋଇଥିଲା । ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଦାମ୍ପତ୍ୟ କଥା ଓ ଏହି ନାଗଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବହୁ ବିଷୟ ଲେଖାଅଛି । ତହିଁରେ ପ୍ରଧାନ କଥା ଲେଖାଅଛି—ଯେତେବେଳେ ଗୋପା ରତ୍ନଲଙ୍କର ମଥାଉପରେ ହାତରଖି ଶୋଇଥିଲେ, ଦାସୀମାନେ ଅଭଦ୍ର ମୁଦ୍ରାରେ ବସ୍ତ୍ର ବିଷିତ୍ର ଭାବରେ ନିନ୍ଦିତାଥିଲେ, ସେହି ସମୟରେ ବୁଦ୍ଧ ଛନ୍ଦକ ଓ କନ୍ୟକଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ରାଜପ୍ରାସାଦ ଛାଡ଼ି ମହାନିଷ୍ଠୁମଣ କରିଥିଲେ । ଯଶୋଧାରା ଦିନରାତି ସ୍ୱାମୀ ବିରହରେ କରୁଣ ବିଳାପ କଲେ । କିନ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧ ଆଉ ଫେରିଲେ ନାହିଁ । ଚରଦିନ ଯଶୋଧାରା କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କାଳ କାଟିଲେ ।

ତଥାଗତ ଗୌତମ “ବୁଦ୍ଧ” ହେଲାପରେ ପିତାଙ୍କ ଗୃହକୁ ଫେରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପିତା ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ନିଜ ପୁତ୍ରକୁ ନୂଆ ଗୌରବରେ ପ୍ରଣାମ କରିଥିଲେ । ନିଷ୍ଟାବଣ ଗୋପା ପ୍ରାସାଦର ସିଂହଦ୍ୱାର ଅତିକ୍ରମ କରି ସ୍ୱାମୀଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଗଲେ ନାହିଁ । ସେ “ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର” ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କଲେ ରାଜପ୍ରାସାଦ ଭିତରେ ରହି । ସେ କଷାୟଧାରା ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ନୂଆ ବେଶରେ

ଦେଖିବ, ସ୍ଵାମୀଙ୍କର ନୂଆ ସନ୍ନ୍ୟାସ ରୂପ କଳ୍ପନା କରି ନଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କଲେ । ମାତ୍ର ମୌଦ୍‌ଗଲ୍ୟୁନ ଶାଶ୍ଵତସିଦ୍ଧି ସହିତରେ ତଥାଗତ ବୁଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସ ବେଶରେ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର ଧରି ନଗରର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଘରକୁ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର ନେଇଯିବା ଶୁଭରେ ରାଜପ୍ରାସାଦକୁ ଆସିଥିଲେ । ରାଜପ୍ରାସାଦର ବାହାରେ ସେମାନେ ରହି ଗୋପାଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର ବଢ଼ାଇଦେଲେ । ଗୋପା ରାହୁଳଙ୍କୁ ଧରି ଦ୍ଵାର ମୁହଁରେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ । ଯେତେବେଳେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର ଗୋପାଙ୍କ ହାତ ପୁର୍ତ୍ତା କଲା, ସେ ପୁଲକ ଗଦ୍‌ଗଦ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ, “ନାଥ ! ଭିକ୍ଷା ବେଶରେ ତ ଆସିଲ ! ଭିକ୍ଷା ନେବାକୁ କେବଳ ଆସିଲ ? ଯେଉଁ ଭିକ୍ଷା ମାଗିଲ, ମୋର ସବୁଠାରୁ ପ୍ରିୟ ବସ୍ତୁ ବୋଲି ଯାହାକୁ ମୁଁ ସ୍ଵୀକାର କରେ, ଯେ ମୋର ଅଶ୍ରୁତ ଜୀବନରେ ପ୍ରାଣାଧାର ହୋଇଛି—ତାହାକୁହିଁ ନିଅ—ଏହି ତୁମର ପୁତ୍ର ରାହୁଳକୁ ।” ଯଶୋଧାରା ରାହୁଳକୁ କୋଳରୁ ଉଠାଇ ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଦେଲେ । ଏହାର ଚନ୍ଦ୍ର ଅଜନ୍ମା ଭିତ୍ତିରେ ଅଙ୍କିତ ରହିଛି ।

ଯଶୋଧାରା ଏପରି ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦାନ ସ୍ଵାମୀ ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଦେଇ ନାରୀ ପୁଲକ ବାକ୍ୟ କହିବାକୁ ଭୁଲି ନଥିଲେ । ଶ୍ଳେଷ କଣ୍ଠରେ ରାହୁଳକୁ କହିଲେ, “ପୁତ୍ର ! ପିତାଙ୍କୁ ତୋର କିଛି ଅଭିନଷିତ ପଦାର୍ଥ ପାଇଁ ନିବେଦନ କର ।” ଏକଥା ଶୁଣି ବୁଦ୍ଧଦେବ ତଳେ ମାତ୍ର ଅପ୍ରତିଭ ହେଲେ ନାହିଁ । ସେ ଶାଶ୍ଵତସିଦ୍ଧି କହିଲେ, “ରାହୁଳକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତ୍ୟା ଦିଅ ।” ଭିକ୍ଷୁଙ୍କ ପାଖରେ ଆଉ କି ଧନ-ଦୌଲତ ଥିଲା ସେ ଦେବେ ? କେବଳ ପ୍ରବର୍ତ୍ତ୍ୟା ଥିଲା, ତାହାହିଁ ପୁତ୍ରକୁ ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯଶୋଧାରାଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗବାକ୍ୟ

ନିଷ୍ଠୁଳ ହେଲା ନାହିଁ । ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ସମବିକାଶ
ଧାରାରେ ଏହାର ବିଶେଷ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିଲା । ବୁଦ୍ଧଦେବ ନିଜେ
ନିୟମ କରିଥିଲେ ଯେ ପିତାମାତାଙ୍କ ଆଦରଣ ବିନା କୌଣସି
ନାବାଳକ ପିଲାକୁ ସଂସ୍ମୃତ କରାହୋଇ ପ୍ରବର୍ତ୍ତ୍ୟା ଦିଆଯିବ
ନାହିଁ । ଶେଷରେ ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥରୁ ପ୍ରଜାତ ହୁଏ ଯେ ଯଶୋଧାରା ବି
ପ୍ରବର୍ତ୍ତ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରି ସଂସାର ଭ୍ରମରୁ ହୋଇ ରହିଥିଲେ ।
ଶେଷରେ ସେ ସଂସାର ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବିଳାସ
ବିଭବ, ରାଜପତ୍ନୀ,—ରାଜବଧୂ ଖାବନରେ ଏକ ଧର୍ମବିପ୍ଳବ ଆସି ତାଙ୍କୁ
ସଂସାରର ଦୁଃଖମୟ ନିତ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଖାବନ ଓ ସଂସାରର
ଅନିତ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ସଚେତନ କରିଦେଇଥିଲା । ଧର୍ମର ଚୁମ୍ବକ
ପୁର୍ଣ୍ଣରେ ସେ ବିରାଗିନୀ ହୋଇଗଲେ, ରାଜଗୃହ ଛାଡ଼ିଲେ ।

ସୁଜାତା ଏକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସଂସାର ବିଶ୍ୟାତ ନାରୀ ଥିଲେ ।
ତଥାଗତ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ବୁଦ୍ଧତ୍ବ ପ୍ରାପ୍ତି ସହିତରେ ତାଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ
ରହିଥିଲା । ବୁଦ୍ଧଗୟା ନିକଟସ୍ଥ ଉତ୍ତରବେଳା ଗ୍ରାମ ନିକଟରେ
ନିରଞ୍ଜନା ନଦୀ (ଫଲ୍ଗୁ ନଦୀ) ଶୀରରେ ଯେତେବେଳେ ବୁଦ୍ଧ
ସାତ ବର୍ଷ କଠିନ ତପସ୍ୟା କରି ଜ୍ୟୈଷ୍ଠୀର୍ଣ୍ଣ କଳେବର ହୋଇଥିଲେ,
ଅସ୍ଥିପଞ୍ଜର ଦଶିଗଲା, ପ୍ରାଣବାୟୁ ମାସ ଧାରଣ କରି ରହିଥିଲେ,
ମୟୂଷ୍ଟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା, ଯେତେବେଳେ ସେ ଭାବିଲେ—ତପସ୍ୟା
ତ୍ୟାଗ କରି ଶରୀରଧର୍ମ ପାଳନ ନକଲେ ସଂସାରର ଦୁଃଖନାଶ
କରିବା ପାଇଁ ସେ କାର୍ଯ୍ୟକରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେ ଭୋଜନ
କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରି ନିରଞ୍ଜନା ନଦୀରେ ସ୍ନାନାନ୍ତେ ବୃକ୍ଷତଳେ
ଯାଇବସିଲେ । ଶ୍ରେଷ୍ଠୀକନ୍ୟା ସୁଜାତା ବୃକ୍ଷଦେବତାଙ୍କୁ ପୂଜିବେ
ବୋଲି ପାୟସ ନେଇ ଆସିଲେ । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ତପଃଜ୍ୟୈଷ୍ଠୀ-ଶୀର୍ଣ୍ଣ
ଶରୀରକୁ ଦେଇ ସେ ମନେକଲେ ସେହି ବୃକ୍ଷର ସେ ଛଦ୍ମବେଶୀ

ଦେବତା । ତେଣୁ ସେ ପାୟସ ନେଇ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖିଦେଲେ । ଗୌତମ ପରମ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ପାୟସ ଗ୍ରହଣ କରିସାରି ସିଦ୍ଧିଲାଭ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ତଳେ ଯାଇବସିଲେ ।

ନାରାୟଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଆଉ ଏକ ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସହଚରେ ନାରାୟଣଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା । ମାତ୍ର ସେ ସମ୍ଭବ ବାଣୀ ଓ ନେତ୍ର ସମ୍ମୁଖରେ ନଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଶ୍ରବଣର ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଗୌତମ ସଂସାରର ଦୁଃଖ ତାମକଷ୍ଟ ନାଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ତଳେ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ରହିଥିଲେ, ଉତ୍ତରାବେଳା ଗ୍ରାମର ନର୍ତ୍ତକୀଗଣ ସେଠାରେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଗାଇ ଉପସ୍ଥିତା ହେଲେ ଗୀତର ମର୍ମିକଥା ଥିଲା—ବାଣୀତାରକୁ ଡିଲ୍ଲ କରିଦେଲେ ବର୍ଣ୍ଣମୟୀ ବାଣୀର ସ୍ୱର ବାଜିବ ନାହିଁ । ବର୍ଣ୍ଣମୟୀ ବାଣୀର ତାର ବେଶି କଷିଲେ ବି ତାହା ବାଜିବ ନାହିଁ । ଏକ ଗୀତ ଶୁଣି ଗୌତମବୁଦ୍ଧ ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଲାଭକଲେ । ସେହି ସଙ୍ଗୀତରେ ସେ ନିଜର ଲବ୍ଧ ସତ୍ୟକୁ ଦର୍ଶନ କଲେ । ଅତି ତପସ୍ୟା ବା ଅତି ବିଳାସ ଧର୍ମର ପଥ ନୁହେଁ ବୋଲି ମନେ କରି ସେ ଏକ ମଧ୍ୟମ ମାର୍ଗ (ମଝିମ ପ୍ରତିପଦ) ଡିଆଁର କଲେ । ସେହି ମଧ୍ୟମ ପନ୍ଥାରେ ମାନବଜାତି ଜୀବନର ଆଦର୍ଶମାର୍ଗ ବୋଲି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲେ । ସେହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଉଦ୍ଧି ଉପରେ ସେ ମାନବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଉଦ୍ଧି ପକାଇଲେ ।

ବିଶାଖା ବୌଦ୍ଧଧୁନୀରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଧର୍ମ ବିପ୍ଳବଣୀ ନାରୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନାମ ବୌଦ୍ଧ ଇତିହାସରେ ଅମର ଅସରରେ ଲିଖିତ ଅଛି । ତାଙ୍କର ଆସ୍ଥାନିଷ୍ଠା ଓ ଚେଷ୍ଟା, ଅଧ୍ୟବସାୟ, ଏକାଗ୍ରତା, ଧର୍ମ ପ୍ରସାରରେ ବ୍ୟାପୃତ ରହିଥିଲା । ସେ ଶ୍ରାବସ୍ଥୀ ନଗରରେ ଜଣେ ଗୃହସ୍ଥନାରୀ ଉପାସିକା ଥିଲେ ।

ବୁଦ୍ଧ ଓ ବୌଦ୍ଧସଂସ୍କାର ନିକଟରେ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦର ଓ ସମ୍ମାନ
ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେ ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟଶାଳୀନ ପୁଷ୍ପ-ପୌଷ୍ପବତୀ ଜଣେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠାନାୟ ଥିଲେ । ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥରେ ତାଙ୍କୁ “ମହେମାତା”
ନାମିତ କରାଯାଇଛି । ସେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କର କେତେ
ଗୋଟି ପ୍ରସାଦ ପାଇ ଅନୁମତି ମାଗିଥିଲେ । ସମସ୍ତ ପ୍ରଥମେ
ଏଥିରେ ବିରୋଧତା କଲେ ମଧ୍ୟ ଶେଷରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରସାଦରେ ବୁଦ୍ଧ
ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାକୁ ସଫଳ ବିରୋଧ କରିବା
କାରଣ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା ଯେ ସେ ସଫଳ ଭିକ୍ଷୁ ଓ ଭିକ୍ଷୁଣୀମାନଙ୍କ
ଚରିତ୍ର ଅନୁକୂଳ କଥା କହି ନଥିଲେ । “ମହାବଜ୍ର” ଗ୍ରନ୍ଥରେ ତାଙ୍କ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ବିଶାଖା ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଆଦେଶରେ
ନଅଟି ବିଷୟ ମାଗିଥିଲେ । (୧) ବର୍ଷା କାଳରେ ବସ୍ତ୍ରଦାନ
କରିବାକୁ, (୨) ନଗରରେ ହଠାତ୍ ପହଞ୍ଚିଯିବା ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କୁ
ଭୋଜନଦାନ କରିବାକୁ, (୩) ନଗରରେ ପଶି ଯେଉଁ ଭିକ୍ଷୁମାନେ
ବାହାରକୁ ଯିବେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଭୋଜନ ଦାନ, (୪) ସ୍ତ୍ରୀ
ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କୁ ଔଷଧ ଦାନ, (୫) ସ୍ତ୍ରୀଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କ ସେବା
ଶୁଶ୍ରୂଷାକାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଭୋଜନ ଦାନ, (୬) ଭିକ୍ଷୁଣୀମାନଙ୍କୁ ବସ୍ତ୍ରଦାନ ।

ତଥାଗତ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବା ଦେଖି
ବିଶାଖା ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତି ବିଷୟରେ ସବୁ କଥା ବୁଝାଇଥିଲେ । ସେ
କହିଥିଲେ, ବର୍ଷା ଦିନେ ଭିକ୍ଷୁମାନେ ଭିକ୍ଷା ମାଗବାକୁ ଯିବାକଥା
ଚିନ୍ତାକଲେ ବି କଷ୍ଟହୁଏ । ନୂଆଭିକ୍ଷୁମାନେ ନଗରକୁ ଆସି
ପଥଚକ୍ଷୁ ନ ପାରି ଭିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ପୁଣି
ବୁଲି ବୁଲି ଜାନ୍ତି ହୋଇଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷା କରିବାକୁ
ଏଣେତେଣେ ଯିବା ବଡ଼ କଷ୍ଟପ୍ରଦ ହୁଏ । ଭିକ୍ଷୁମାନେ ନଗରରେ
ଅତିକ୍ରମ ପଥରେ ଭିକ୍ଷାମାଗି ଏକାକୀ ବୁଲିବାକୁ ପଡ଼ିବାରୁ

ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରାହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କୁ ଭୋଜନ ଦାନ କଲେ ସେମାନେ ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ପ୍ରଭୃତ ଓ ତପସ୍ୟାଦି ଭଲରେ କରିପାରିବେ । ଭିକ୍ଷୁଗଣୀ ହେଲେ ସେ ଭିକ୍ଷା କରିପାରିବ ନାହିଁ କି ତାର ସେବାକାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିକୁ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । ଏହି ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀର ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜ ସ୍ଥାନରେ ଆହାର ଦେବାକୁ ହେବ । ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିମାଣରେ ବସ୍ତ୍ର ନ ଦେଲେ ସେମାନେ ଉପହସିତା ହେବେ ।

ବିଶାଖାଙ୍କ ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଶୁଣି ତାଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନାକୁ ତଥାଗତ ବୁଦ୍ଧ ପୂରଣ କଲେ । ବୌଦ୍ଧ-ବିହାରମାନ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ବୌଦ୍ଧରାଜାମାନେ ସେଥିପାଇଁ ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧଦେବ ନାରାୟଣଙ୍କୁ ସଂଘରେ ରହି ଭିକ୍ଷୁଣୀ ହେବାପାଇଁ ଅନୁମତି ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ସଂଘରେ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କଠାରୁ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କ ସମ୍ମାନ ଓ ମୂଲ୍ୟ ଅଧିକ ଥିଲା । କୌଣସି ପରିସ୍ଥିତିରେ ମଧ୍ୟ ଭିକ୍ଷୁଙ୍କ ଠାରୁଭିକ୍ଷୁଣୀଙ୍କୁ ଉତ୍ତମ ବୋଲି କେହି ମଣ୍ଡୁ ନଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦାଶ ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ଭିକ୍ଷୁଣୀ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ରହିବା ସୌଭାଗ୍ୟ ପାଇ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦାଶ ପରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଶବ ଉପରେ ଯେଉଁ ଭିକ୍ଷୁଣୀମାନେ ଅଶ୍ରୁବର୍ଷଣ କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଂଘର ପ୍ରଧାନ ଭିକ୍ଷୁମାନେ ଅଭିଯୋଗ କରିଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଭିକ୍ଷୁଣୀ ନାରାୟଣ ବ୍ୟତିରେକେ ବୌଦ୍ଧସଂଘ ଅଟଳ ହୋଇଥିଲା । ଭିକ୍ଷୁସଂଘର ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଗୃହିଣୀନାରାୟଣ ମଧ୍ୟ ସଂଘରେ ରହି ନିର୍ଦ୍ଦାଶ ପଥରେ ଉପାସନା କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷା କରି ଆଣିଦେବା,

ରକାବଡ଼ା, ପରିବେଶନ ଓ ଭୟମାନଙ୍କ ପରିଚୟ କରୁଥିଲେ ।
 ବୃହସ୍ପତିର ନାଶ୍ତମାନେ ମଧ୍ୟ ବିରାଟ ଧର୍ମ ଯଜ୍ଞକାମରେ ନିଜନିଜକୁ
 ଲଗାଇଥିଲେ ଓ ଧର୍ମୀଚରଣ କରୁଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧଦେବ ତାଙ୍କର
 ଭୟମାନଙ୍କୁ ନାଶ୍ତମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଲଗା ରହିବାପାଇଁ ବରବର
 ଉପଦେଶ ଦେଉଥିଲେ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ମନୋରଞ୍ଜକ
 କାହାଣୀ ଅଛି । ଶିଷ୍ୟ ଆନନ୍ଦବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ କହିଲେ, “ହେ ପ୍ରଭୁ !
 ନାଶ୍ତ ସମ୍ମୁଖରେ ପଡ଼ିଗଲେ କଣ କରିବ ?” ତଥାଗତ କହିଲେ,
 “ଆନନ୍ଦ, ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇ ନଅ । ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବ ନାହିଁ ।”
 ଆନନ୍ଦ କହିଲେ, “ତଥାଗତ ! ଯଦି ଦେଖା ହୋଇଯିବ ତ କଣ
 ହେବ ?” ତଥାଗତ କହିଲେ, “ତାଙ୍କୁ କଥା କହିବ ନାହିଁ ।”
 ଆନନ୍ଦ କହିଲେ, “ତଥାଗତ, ଯଦି କୁହାହୋଇଯାଏ, ତେବେ
 କ’ଣ କରାଯିବ ?” ଗୌତମ କହିଲେ, “ତେବେ ସାବଧାନ ହୋଇ
 ସେହି ବାଟଭାଙ୍ଗି ଚାଲିଯିବ ।”

ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ନାଶ୍ତମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ନଥିଲା । ତାଙ୍କର
 ହୃଦୟ ନାଶ୍ତମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦାର ନଥିଲା । ନାଶ୍ତମାନେ
 ପରମ୍ପରାଗତ ସତ୍‌ବ୍ୟବହାର, ସତ୍‌ଭାବନା ଓ ସତ୍‌ଧର୍ମାଚରଣ
 କରୁଥିଲେ । ଭୟଶୀ ନାଶ୍ତମାନେ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ
 ବରବର ଏକତାବଦ୍ଧ ହୋଇ ବିପ୍ଳବ ପଥରେ ଚାଲୁଥିଲେ ।
 ବୌଦ୍ଧଯୁଗର ନାଶ୍ତ ବିଦ୍ଵା ମାନୁ ନଥିଲେ । ଭାରତରେ
 ବୌଦ୍ଧଯୁଗର ନାଶ୍ତମାନେ ଧର୍ମ ରଞ୍ଜ୍ୟର, ପରିବାରର ଓ
 ସମାଜ ସମ୍ମାର ଖବୁ ବିରୋଧ କରି ଯୁଦ୍ଧମାନଙ୍କରେ ରହି
 ଧର୍ମୀଚରଣ କରି ନିଜର ତପସ୍ୟା ସହିତ ଜୀବନନିବାହ
 କରୁଥିଲେ । ଧର୍ମ ବିପ୍ଳବ, ସାମାଜିକ ବିପ୍ଳବ, ପାରିବାରିକ ବିପ୍ଳବ
 କରିବାରେ ସେ ଯୁଗର ଭାରତୀୟ ନାଶ୍ତ ଅଗ୍ରଣୀ ଥିଲେ ।

ଜନାବାହି

ନାଶ୍ଟ୍ର ଗ୍ରହପ୍ରବଣା ଓ ଉଲ୍ଲାସବଜ୍ରା । ହୃଦୟକୁଣ୍ଡି ତାହାର
ଜୀବନରେ ପ୍ରଧାନ ପ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ
ତାର ଚିତ୍ରକୁଣ୍ଡି ଅତି କୋମଳ । ନାଶ୍ଟ୍ର ଦେଶମାତୃକାର
ସ୍ଵାଧୀନତା ପାଇଁ ଯେପରି ଅକାତରେ ପ୍ରାଣଦାନ କରିପାରେ,
ଭିଗ୍ଵାନକୁ ଲଭିନରବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହୃଦୟକୁଣ୍ଡିରେ
ତାଡ଼ିତ ହୋଇ ସଂସାରର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଓ ଜ୍ଵାଳାରେ ସିଦ୍ଧ
ହୋଇ ଧେୟ ନିମନ୍ତେ ଅମ୍ଳାନ ବଦନରେ ଦୁଃଖକଷ୍ଟ ସହ୍ୟ
କରିପାରେ । ସଂସାର ତାହା ପକ୍ଷରେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ସତ୍ୟ ହେଲେ
ମଧ୍ୟ ସଂସାର ବାହାରେ ସେ ନିଜର ଆତ୍ମାର ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିବା
ପାଇଁ ସେ ସାଧନା ଓ ତପସ୍ୟା, ଚର୍ଚ୍ଚିତ୍ର ବିରୁଦ୍ଧ ହୋଇପାରେ
ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଏହା ସାଧାରଣ ନାଶ୍ଟ୍ର ଜୀବନରେ ସହଜ
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନୁହେଁ । କୋଟିକେ ଗୋଟିଏ ନାଶ୍ଟ୍ର ନିଜର ଆତ୍ମବିକାଶର
ଆନନ୍ଦ ପାଇଁ, ଜୀବନ୍ତୁକ୍ତି ପାଇଁ ସଂସାରକୁ ଆସି ବିପ୍ଳବ ପଥରେ
ପ୍ରଧାବିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଉତ୍ସାରପ୍ରାପ୍ତି ନିମନ୍ତେ, ଧର୍ମରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ
ନାଶ୍ଟ୍ରର ସାଧନା ଅତି ବିଚିତ୍ର । ସଂସାର ଜୀବନ ସହିତ ତାର
ସେହି କାରଣରୁ ସଂଘର୍ଷ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପଡ଼େ । ମାତ୍ର ସେ
ସବୁ କଷ୍ଟ ଅମ୍ଳାନ ବଦନରେ ସହିପାରିବେ । ଏଥିରେ ନାଶ୍ଟ୍ରଜାତିର
କଥା ଲେଖୁନାହିଁ—ନାଶ୍ଟ୍ରର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵ କଥା ଲେଖା ହେଉଛି ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବମ୍ବେ ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ପଣ୍ଡିତପୁରରେ
ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ଜଣେ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ସାଧକ—ନାମଦେବ ।

ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ସେ ବଠଲ୍ ଠାକୁରଙ୍କ ଭକ୍ତ ଥିଲେ । ସଦାସଦା କୃଷ୍ଣକୀର୍ତ୍ତନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କଘରେ ବଠଲ୍ ଠାକୁରଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ହେଉଥିଲା । ଠାକୁରଙ୍କୁ ଭୋଗ ନ ଦେଲେ ପରିବାରରେ କେହି ଖାଉ ନ ଥିଲେ । ନାମଦେବଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଖର କଟ୍ଟସ୍ବର-ସମ୍ପନ୍ନା ଥିଲେ ।

ନାମଦେବ ଗୋଟିଏ ପିତୃମାତୃହୀନା ଅନାଥା ବାଳିକାକୁ କନ୍ୟା ଭଳି ସ୍ନେହରେ ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ସେହି ଅନାଥା ବାଳିକାର ନାମ ଜନାବାଈ । ଜନାବାଈଙ୍କୁ ନାମଦେବଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଘରେ ରଖି ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଘର ପାଖରେ ଗୋଟିଏ କୁଡ଼ିଆ ତିଆରି କରି ରଖାଇଥିଲେ । ଜନାବାଈ ନାମଦେବଙ୍କ ସଂସାରର ସବୁ କାମଦାମ କରୁଥିଲେ । ବାସନକୁସନ ମଜା, ଲୁଗାକର, ଘରଘାର ସଫାକରିବା, ଗୋରୁ ମୋହୁଁବା, ଅଟା ଚୁରିବା, ଧାନ କୁଟିବା ଇତ୍ୟାଦି ସବୁରକମ ଦାସୀ କାମ କରନ୍ତି । ନାମଦେବଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଯେଉଁ ଅଇଁଠା ଭାତ କଂସାରେ ରଖୁଥିଲେ, କାମଦାମ ସାରି ଜନାବାଈ ସେହି ଭାତକଂସାକୁ ନିଜ କୁଡ଼ିଆରେ ନେଇ ଖାଉଥିଲେ । କୁଡ଼ିଆରେ ଜନାବାଈ ଠାକୁରଟିଏ ରଖି ପୂଜା କରନ୍ତି । ସବୁବେଳେ ହରିନାମ ଜପନ୍ତି । ବଠଲ୍ ଠାକୁରଙ୍କ ନାଁ ପଡ଼ିଲେ ଜନା କାନ୍ଦି ପକାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ଜ୍ଞାନ ସବୁ ହେଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ବଠଲ୍ ଠାକୁର । ନିତି ଖରାବେଳେ ଓ ରାତିରେ ନାମଦେବଙ୍କ ଘରୁ ସେ ଯେଉଁ ଅଇଁଠା ଭାତ କଂସାରେ ଆଣୁଥିଲେ, ତାକୁହିଁ ଠାକୁରଙ୍କ ନିକଟରେ ଭୋଗ କରନ୍ତି । ସେ କାହା ନିକଟରେ ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ କଥା କେବେ ପ୍ରକାଶ କରୁ ନ ଥିଲେ । କାଠଘଷି ଗୋଟାଇବା, ଘଷିପାରିବାବେଳେ ବି ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମ

କିନ୍ତୁଆନ୍ତି ଓ ସବୁବେଳେ ଆନନ୍ଦରେ ଥାଆନ୍ତି । କାହାରି କଟୁକଥା ଓ ଅପମାନ ସେ ମନକୁ ନେଉ ନ ଥିଲେ । ଏତେ ମନଦେଇ ସୁଦ୍ଧା ଶାନ୍ତିଦାଣ୍ଡି ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ ରାଗ ହେଉଥିଲେ । ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବିରକ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ନାମଦେବଙ୍କର ସ୍ନେହଟିକ ଥିଲା ଜନାବାଉଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ ।

ନାମଦେବଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ବେଶି ଭରକ୍ତ ହେଉଥାନ୍ତି—ଜନାଙ୍କ ହରିଭକ୍ତ ଦେଶି । ଲୁଗାଗୁଡ଼ିକ କରୁ ହେଲା ନାହିଁ । ତେର ହୋଇ ଯିବାରୁ ନାମଦେବଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଜନାଙ୍କୁ ଗାଳିଦେଲେ । ଜନାବାଉ ବିମୋହ ହୋଇ କହିଲେ, “ମା ! ଆପଣ ଖଟଗଦାରୁ ମୋତେ ଆଣି ବଞ୍ଚାଇଛନ୍ତି । ଖୁଆଇ ପିନ୍ଧାଇ ରଖିଛନ୍ତି । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ସେବାରେ ଧନ୍ୟ । ଆପଣଙ୍କ କଥାରେ ଅବାଧ ହେଲେ ମୋତେ ଠାକୁର ଭଲ ପାଇବେ ନାହିଁ ।” ନାମଦେବ ସ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ, “ତୁ ମିଛରେ କାମ କରୁ—ମନ ତୋର ସବୁବେଳେ ତୋ ଠାକୁର ପାଖରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ମୋ’ଦର କାମ ଭଲ ହେଉ ନାହିଁ । ଦକ୍ଷିକାଠ ଆଣି ରଖିବୁ, ଲୁଗା ସକାନ୍ତ ନେଇ ନଈରେ କାଟି ଆଣୁବୁ ।” ନାମ କହିଲେ, “ମା ! ମୋ ମୁହଁରୁ ମୋ’ ଅଜାଣତରେ ଠାକୁର ନାଁ ବାହାରେ । ବିଠଲ୍ ତ ବିଟାଳିୟା ଠାକୁର । ସେ ମୋତେ ସବୁବେଳେ ଅପଦସ୍ତ କରୁଛନ୍ତି । ଲେନକ୍ତବା କରୁଛନ୍ତି । ମୋର କାମ କେବେ ବାକି ପଡ଼େ ନାହିଁ । ମୁଁ ତ ଗୁରୁ ନେଉଟିଲେ ଗାଧୁଏ, ଖାଏ । ତାପରେ ବିର ରଗଡ଼େ—କୁଳୁଚି ଦୁଆର ରାନ୍ଧେ ଓ ଦୁଆର ଧୁଏ । କାମରେ ଯଦି ଡେରି ହେଉଛି ମତେ ସମା ଦିଅ ମା ।” ନାମଦେବ ସ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ “ତୁ ପୋଡ଼ାମୁହଁ, ଖାଲ ଖାଉଛୁ ଆଉ ତୋ ମନ ଠାକୁରଠି ରହିଛି । କାମରେ ମନ ନାହିଁ ।” ଜନା କହିଲେ, “ମା ଏକଥା ମତେ କହନା । ମୁଁ କୃଷ୍ଣନାମ

ଛୁଡ଼ିବାକୁ ରାଜି ଅଛି । ଠାକୁରଙ୍କୁ କହ ତା ନାଁ ମୋ' ଜିଭକୁ ନ ଆସୁ । ତେବେ ସିନା ମତେ ଦୋଷ ଦବ ?”

ନାମଦେବ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଗାଳି ଶୁଣି ବଡ଼ ବ୍ୟଥିତ ହେଲେ । ସ୍ତ୍ରୀକୁ କହିଲେ, “ଗୋଟିଏ ଅନାଥା ପିଲା ପ୍ରତି ରାଗହେବା ନିଷ୍ଠୁରତା । ସେ କିଛିକାମ ନକଲେ ମଧ୍ୟ ଖାଇବ ।” ନାମଦେବ କହିଲେ—ତୁମେ ଦାସୀର ମୁହଁ ବଢ଼ାଉଛ । ସେ ସବୁବେଳେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କହୁଛି । କୃଷ୍ଣ ତାକୁ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ନେବ ! ସେ କେବଳ କାମକୁ ଡରି କପଟ କରୁଛି ।” ନାମଦେବ କହିଲେ—“ସେ ମୋ ଝିଅ । ତମର ସବୁକାମ କରି ସେ ଠାକୁର ନାମ କଲେ ଦୋଷ କଣ ? ସେ ଆମଦରେ ନାମଖର୍ଚ୍ଚନ କଲେ ତୁମର ଈର୍ଷା ହେଉଛି କାହିଁକି ? ଏହା ବଡ଼ ଘାନ କଥା । ତମ ଜ୍ୱାଳାରେ ପିଲାଟା ଉଧେଇ ପାରୁନାହିଁ । ପୋଖରୀରେ ପଦ୍ମଫୁଟିଲେ ଉଅଁର ତା ବାସ ସୁଦ୍ଧିବାକୁ ଯାଏ—ମହୁ ପିଏ । ଆଉ ପଦ୍ମତଳେ ଗେଣ୍ଡା, ସାମୁକା, ସାପ ରହିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଫୁଲର ମୂଲ୍ୟ କିପରି ବୁଝିବେ ? ନାମଦେବ ସ୍ତ୍ରୀ ଆହୁରି ରାଗିଲେ । ନାମଦେବ କହିଲେ, ତୁମେ ନରକର ଜାଣ । ଜନା ଚରିତ୍ର ବୁଝିବ କାହୁଁ ? ତମର ମୁହଁ ଦେଖିଲେ ପାପ ହେବ ।” ନାମଦେବ ଚାଲିଗଲେ । ଜନାକୁ ପୁଣି ଗାଳି ଦେଇ ଖାମିଦାଣି କହିଲେ, ତୁ ଶୋଇଲବେଳେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ହେଉଥିଲୁ ବୋଲି ଚାକର କହିଲା । ଜନା କହିଲେ, “ମା ! ମୁଁ କିଛି ଜାଣେ ନା । ଠାକୁରେ ମତେ ଲୋକହସା କରୁଛି ।” ଖାମିଦାଣି କହିଲେ, “ତୁ ନାମ ଛାଡ଼ ଦେ ।” ଜନା କହିଲେ, “ମା ! ମତେ ମାରିପକା—ମୁଁ ନାମ କେଉଁ ସେ ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ ।”

ନାମଦେବଙ୍କ ଘରେ ସେଦିନ ହରିଖର୍ଚ୍ଚନ ହେଉଥିଲା । ଜନା ଲୁଗା କାଟିବା ଭୁଲିଯାଇ ନାମ କରୁ କରୁ ଶୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଲୁହଧାର ଗଡ଼ୁଛି । ଖାମିଦାଣି ଗାଳିଦେବାରୁ ସେ ଲୁଗା ନେଇ ନଈକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ୀ ଧୋବଣୀ ତାଙ୍କୁ ଲୁଗା ନେଇ କାନ୍ଦି ଦେଇଗଲା । ସେଇ ବୁଢ଼ୀକୁ ଜନା କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇବ ବୋଲି ଖୋଜି ପାଇଲେ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ତାଙ୍କୁ କହିଥିଲା, “ମୁଁ ଏପରି କେତେ ଦୁଃଖୀରଝିଙ୍କ କାମ କରେ । ତୋର କଲେ କଣ ହେଲା ?” ସେଇ ବୁଢ଼ୀ ରୂପଧର ଠାକୁରେ ଆସି ଜନାର କାମ କରି ତାକୁ ବଞ୍ଚି ର ଦେଇଗଲେ ।

ଏ କଥା ଜନା କହିବାରୁ ନାମଦେବ ପ୍ରଭୃତି ତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କହିଲେ । ତାଙ୍କର ନାଁ ଗୁରୁଆଡ଼େ ରହିଗଲା ।

ପାଞ୍ଚଶ ମାଇଲ ଦୂରରୁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଲୋକ ଆସିଲେ । ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ । ସେ ଦେଖିଲେ, ଅନ୍ଧାର ଲୁଗାବାନ୍ଧ ଜନା ଓ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଖୁବ୍ କଳିକଳିଆ କରୁଛନ୍ତି । ବୈଷ୍ଣବ ଏହା ଦେଖି କାବା ହୋଇ ଶୁଭଲେ—ଏଇ ଭକ୍ତମଣି ଜନା ? ଏପରି କଳିହରି !” ଜନା ତାଙ୍କୁ ଦେଖି, “କହିଲେ ବାବାଜୀ ! ଆପଣ ଏ କଳି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ବାହାରକୁ ଫେରି ଆସି ଦେଖି ଏ ସ୍ତ୍ରୀ ମୋ’ ଟୋକେଇ ଦିଶି ସବୁନେଇ ତା ଟୋକେଇରେ ପୁରାଇ ଦେଇଅଛି । ଏହା ଅତି ଅନ୍ୟାୟ ।” ବାବାଜି କହିଲେ, “ମୁଁ ଜାଣିବି କିପରି ?” ଜନା କହିଲେ, “ମୋ’ ଦିଶିକୁ କାନରେ ଦେଲେ ସେଥିରୁ ‘କୃଷ୍ଣ’ ‘କୃଷ୍ଣ’ ଶୁଭବ ।” ସତକୁ ସତ ବାବାଜି ଜନା କଥାର ପ୍ରମାଣ ପାଇବାକୁ ଦିଶି କାନପାଖରେ ନେଇ ଦେଲେ । ତହିଁରୁ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ଶବ୍ଦ ଶୁଭୁଅଛି । ଏହା ଦେଖି ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀର ମୁହଁ କଳାପଡ଼ିଗଲା । ସେ ଜନା ଗୋଡ଼ଧରି କ୍ଷମା ମାଗିଲା । ଯାହାର ଯେଉଁ ଦିଶି ଟୋକେଇ ସେ ତାହା

ନେଇଗଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଜନାଙ୍କ ନିମନ୍ତାରି
କଲେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ସେ ଏପରି ଅଭୂତ ଭକ୍ତ ଦେଖି
ନ ଥିଲେ ।

ଏହିପରି ନିଜାନ୍ତ ଦୁଃଖରେ ଜନାଙ୍କ ଦିନ ଯାଏ । ଜନା ଦିନେ
ତାଙ୍କ କୁଡ଼ିଆରେ ଶୋଇ ଠାକୁରଙ୍କ ନାଁ ଗାଉଛନ୍ତି । ଗୁଡ଼ିଏ
ଗୁଡ଼ାଳିପିଲ୍ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଜନା
ଡକ୍ କବାରୁ ସେମାନେ ଆସିଲେ । ଜନା କହିଲେ, ମୁଁ ତ ପାଠପଢ଼ି
ନାହିଁ । ମୋ ଭୁଣ୍ଡରୁ ନିରନ୍ତର କୃଷ୍ଣନାମ ଗୀତ ସବୁ ବାହାରୁଛି ।
ଭିତରୁ କୌଣସି ପିଲ ସେଗୁଡ଼ିକ ଲେଖି ମତେ ଶୁଣାଇ ଦେଲେ ମୁଁ
ମାସକୁ କିଛି ପଇସା ଦେବି । ପିଲଙ୍କ ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ କଳାଜେ
ବାଳକ ଏକଥା ଶୁଣି ନିଜ ଆସି ଜନାଙ୍କ ଗାଉଥିବା ଅଭଙ୍ଗଗୀତ
ଲେଖି ତାଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଯାଉଥିଲା । ଏଥିରେ ଜନାଙ୍କର ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ
ହେଉଥିଲା ।

ଦିନେ ଖରାବେଲେ ଜନା ନିଜ କୁଡ଼ିଆରେ ଶୋଇପଡ଼ିଥିଲେ ।
ନାମଦେବଙ୍କ ଆଖିଥିବା ଘରୁ ଭାତ କଂସା ଶିକାରେ ଟଙ୍କା
ହୋଇଅଛି । ତାଙ୍କର ମନେ ନଥିଲା ଯେ ସେ ଉପାସ ଅଛନ୍ତି
ହରିନାମ କରୁ କରୁ ସେ ତନ୍ଦ୍ରାରେ ଶୋଇଛନ୍ତି । ଆଖିରୁ
ଲୁହ ବହୁଛି । ଏ ସମୟରେ ଦୂରରୁ ଗୋଟିଏ କଳାୟୁବକ
ଧଇଁସଇଁ ଆସି କହିଲା, “ମୋତେ ଶ୍ରେକ କରୁଛି, ଗଣ୍ଡେ
ଭାତ ଦିଅ ।” ଜନା କାନ୍ଦକରି କହିଲେ, “ଭାଇ ! ମୋ’ କପାଳ
ମନ୍ଦ । ଦିନେ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଭଲ ଜନିଷ ଦେଇ ପାରିନାହିଁ ।
ଅଇଁଠା ଭାତ ଶ୍ରେକକରି ଦିଏ । ତୋତେ କେଉଁଠୁ ଦେବ ?
ଠାକୁରେ ସେଇ ଅଇଁଠା ନିଜ ଖାନ୍ତି ।” ଏବେ ନାମଦେବଙ୍କ ଘରେ

ଉତ୍ସବ ହେଲା । ମନ୍ତ୍ର ଶାଈନ୍ଦାଣି ଦୁଇ ମନ୍ତ୍ରଣ ଅଟା ଚାରିବାକୁ ଦେଲେ । ମୁଁ ଠାକୁରଙ୍କ ପାଇଁ କାମ କରିବା ଭୁଲିଯାଏ । କଣ କରିବ ଗହମ ଧୋଇ ଶୁକାଇ ରଖିଲ । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଖୋଇ ପଡ଼ିଲ । ସକାଳୁ ଦେଖିଲ ଯେ ମୋର ଗହମ ଦି ମନ୍ତ୍ରଣ କିଏ ପେଷିଦେଇ ଯାଇଛି । ଶାଈନ୍ଦାଣିଙ୍କ ଗାଳିମାଡ଼ରୁ ମୁଁ ଯାହା ପାଇଲ । କିନ୍ତୁ ମୋର ତ କଥାଳ ଖରାପ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସେବାକରିବ କିପରି ?” ଯୁବକ କହିଲା, “ଖରାରେ ମୋ ତଖି ଶୁଖିଛି । ଭାତ କଂସା ମତେ ଦିଅ । ଅଇଁଠା ମୁଁ ମାନିବି ନାହିଁ ।” ଏହା କହି ଯୁବକଟି ଶିକାରୁ କଂସା ନେଇ ଆସି ଭାତ ଖାଇଲା ।

ପାଣ୍ଡୁରାୟର ବଠଲ୍ ଦେଉଳରେ ଠାକୁରଙ୍କ ଜରିପାଟ ବୃନ୍ଦର କିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠକଲ୍ ବୋଲି ହୁରି ପଡ଼ିଲା । ତରମାନେ ସବୁଆଡ଼ ଖୋଜିଲେ । ଗୋଟିଏ ତର ଯାଇ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲା, “ଜନାବାଈ ଅଳ୍ପଗୁଣୀରେ ଜରି ପାଟବୃନ୍ଦର ପଡ଼ିଅଛି ।” ଜନାକୁ ରାଜା ଧରିଆଣି ବନ୍ଦୀକରି ରଖିଲେ । ରାଜ୍ୟଯାକ ଜନାକୁ ଭଲ ବୋଲି ଜାଣିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରେୟଶୀ ବୋଲି କେହି ବିଶ୍ୱାସ ନ କରି ହାୟ ହାୟ କଲେ । ରାଜାଙ୍କ ବିଚାରରେ ଜନାକୁ ଶୁଳି ହୁକୁମ ହେଲା । ଦେଶବାସୀ ଓ ଜନାର ଧର୍ମ ପିତା ନାମଦେବ ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତହେଲେ । ନାମଦେବ କାନ୍ଦିଲେ ।

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ପଡ଼ିଆରେ ଶୁଳି ଖୁଣ୍ଟି ପୋତା ହେଲା । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ଜନାର ଶୁଳି ଦେଖିବା ପାଇଁ ଦୁଃଖମୟ ହୃଦୟ ନେଇ ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ । ଜନାର ଭୟ ନଥିଲା । ତାକୁ ରଜା କହିଲେ—ସତକଥା ମାନିଲେ ଦଣ୍ଡରୁ ମୁକ୍ତ ଦେବେ । ମାତ୍ର ସେ ମାରବ ରହିଲେ ।

ଶୂଳ ଲୁହାକଣା ଉପରେ ଜନାକୁ ବସାଇ ଦେଲବେଳେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖି ଦୁଃଖରେ ମୁଦି ହୋଇପଡ଼ିଲା । ମାତ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପରେ ସମସ୍ତେ ଦେଖିଲେ ଏକ ଅତି ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ । ଶୂଳ ସ୍ଥାନରେ ଶୂଳ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବିଠାଳ ଠାକୁରଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଜନା ହାତଯୋଡ଼ି ବସିଛି । ଏହା ଦେଖି ରାଜା ଓ ପାତ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ଜନାକୁ କ୍ଷମା ମାଗିଲେ । ବହୁତ ଦାନ ଯୋଗୁଁକ ଦେଇ ସେବାକରିବା ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଠାକୁର ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ରହିବାକୁ ଓ ନିତି ଠାକୁରଙ୍କ ପାଇଁ ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଖଞ୍ଜିଦେଲେ । ନାମଦେବ ଏହା ଦେଖି ଏ ସମସ୍ତ ଯେ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଭକ୍ତଙ୍କ ଦୟା, ଏହା ଭାବି ଜନାକୁ ବହୁତ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ ।

ଜନା ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଉନ୍ନେଷ କାଳରୁ ଜୀବନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବିପ୍ଳବ ଅନ୍ତଃସଲିଳା ଫଲ୍‌ଗୁ ଭଳି ଆତ୍ମନିଳୟରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ବିପ୍ଳବ ନିଜର, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଆଦର୍ଶ ନିମିତ୍ତ ସେ କରିଥିଲେ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ସେ ଠାକୁରଙ୍କ ପାଇଁ ସବୁ ଚ୍ୟାଗ କରି ଦାସୀ ପରି ଜୀବନା ଧାରଣ କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବ କେତୋଟି ସଖୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଥିବାର ଇତିହାସ ଲେଖୁନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ମିଶ୍ର, ଓଡ଼ିଶା ପବ୍ଲିଶିଂ ପ୍ରେସ୍, କଟକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ମୁଦ୍ରିତ । ୧୯୫୮ ।